

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 84^ο | ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2021 | ΑΡΙΘ. 785



ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ ΕΚ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ	1
«ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ Η ΠΙΣΤΗ ΣΑΣ;» Γ.Β.Μ.....	2
ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ Α. Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ	4
ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΙΣ ΕΝΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΖΩΩΝ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	14
ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΩΝ 43 ΧΡΟΝΩΝ (1977-2020) ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΗΛΙΑΚΟ ΜΑΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΩΝ ΣΚΑΦΩΝ “VOYAGER 1 & 2” ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ	28
ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	34
ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΑΤΙΑ Γ.Τ.	37



14



37

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2,5€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 15€
Έξωτερικού 30€
Κύπρου 20€

Έκδότης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»

Καρύτση 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος

Θελξινόης 1, 166 74 Γλυφάδα, e-mail: tsentosg@gmail.com

Η Έπιτροπή επιφυλάσσει σέ έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδήποτε χειρόγραφο. Χει-
ρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δέν επιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Όλοκληρωμένες λύσεις έντυπης έπικοινωνίας

Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυθο Άχαρνών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Φεβρουάριος 2021

Εικόνα έξωφύλλου: «Η δημιουργία των ιχθύων και των πτηνών»,
βυζαντινότροπο μωσαϊκό από τό Παλατινό Παρεκκλήσιο
(Cappella Palatina), Παλέρμο, 12^{ος} αι.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ

Τὸ 2021 εἶναι ἡ χρονιά τῆς ἱστορικῆς ἐπετείου τῶν 200 ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ὡς ἀφιέρωμα στὴ μεγάλη αὐτὴ ἱστορικὴ ἐπέτειο τῆς ἐθνικῆς μας Παλιγγενεσίας, θὰ δημοσιεύσουμε σὲ συνέχειες στὰ τεύχη τῆς χρονιάς αὐτῆς τὸ σπουδαῖο βιβλίο τοῦ ἀείμνηστου Καθηγητῆ Ἀλέξανδρου Ν. Τσιριντάνη *Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες*, ἕνα ἀληθινὰ μεῖζον ἔργο ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ μεγάλη ἐπέτειος πρέπει πρωτίστως νὰ ἀποτελέσει γιὰ ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες μιὰ εὐκαιρία ἐπαναναζήτησης καὶ –ἀν χρειάζεται– ἐπανακατάκτησης τῆς συλλογικῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς μας ταυτότητας.

Καὶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ πιδὼ πεζεῖς, πλὴν πρακτικῆς καὶ ἀπαραίτητες ἐνημερώσεις:

– Τὸ 2013, ἐν μέσῳ δεινῆς οἰκονομικῆς κρίσης, πῆραμε τὴν πρωτοβουλία νὰ μειώσουμε τὴν ἐτήσια συνδρομὴ τοῦ περιοδικοῦ μας ἀπὸ τὰ 15 στὰ 10 €. Ἀπὸ τὸ 2021, χωρὶς δυστυχῶς ἡ κρίση νὰ ἔχει παρέλθει, ἀναγκαζόμαστε νὰ ἐπαναφέρουμε τὴν ἐτήσια συνδρομὴ στὰ 15 €. Μιὰ τέτοια αὔξηση, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ ἔχετε διαπιστώσει καὶ σὲ ἄλλα ἔντυπα, δὲν γίνεται βεβαίως γιὰ λόγους κερδοφορίας, ἀλλὰ γιὰ λόγους βιωσιμότητας, δεδομένης τῆς αὔξεσης τοῦ κόστους κυκλοφορίας καὶ κυρίως ταχυδρομικῆς ἀποστολῆς τῶν περιοδικῶν. Ἡ ἀναπροσαρμογὴ ἰσχύει γιὰ συνδρομὲς ποὺ θὰ πληρωθοῦν ἀπὸ τοῦδε καὶ ἔξῃς.

– Δεδομένων τῶν περιοριστικῶν μέτρων στὸ πλαίσιο τῆς προσπάθειας ἀντιμετώπισης τῆς πανδημίας τοῦ ἰοῦ Covid-19, εἶναι λογικὸ ὅλο καὶ περισσότεροι συνδρομητὲς νὰ ἐπιλέγουν τὴν ἠλεκτρονικὴ ἐξόφλησιν τῆς ἐτήσιας συνδρομῆς (γιὰ τὴν ὁποία πληρο-

φορίες καὶ ὁδηγίες μπορεῖτε νὰ βρεῖτε στὴν τελευταία σελίδα κάθε τεύχους). ΠΡΟΣΟΧΗ! Εἶναι πολὺ σημαντικό, σὲ τέτοια περίπτωσι, στὴν Αἰτιολογία νὰ ἀναγράφετε ὅπωςδὴποτε τὸ ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ σας (*ΚΑΙ ΤΙΠΟΤΕ ἈΛΛΟ*). Ἡ αἰτιολογία εἶναι ἡ μόνη πληροφορία στὴν ὁποία μποροῦμε νὰ ἔχουμε πρόσβαση (καὶ μάλιστα μέχρις ἐνὸς περιορισμένου ἀριθμοῦ χαρακτήρων). Εἶναι δυστυχῶς ἀρκετὲς οἱ περιπτώσεις ἠλεκτρονικῶν πληρωμῶν τὶς ὁποῖες ἀδυνατοῦμε νὰ ταυτίσουμε, καθὼς στὴν Αἰτιολογία γράφουν, γιὰ παράδειγμα, «Συνδρομὴ γιὰ τὸ περιοδικὸ Ἀκτίνες 2021», καὶ ἀδυνατοῦμε νὰ γνωρίζουμε ποῖος ἔχει καταθέσει τὸ ποσό.

– Ὅσο χρονικὸ διάστημα ἰσχύουν τὰ περιοριστικὰ μέτρα, μὲ τοὺς περιορισμοὺς στὴ μετακίνηση τῶν πολιτῶν, τὴν ὑποχρεωτικὴ τηλεργασία κτλ., εἶναι λογικὸ οἱ ἀναγνώστες μας νὰ μὴν μποροῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν τηλεφωνικὰ μὲ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ μας. Ὅσοι τυχὸν θὰ χρειάζοταν νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί μας γιὰ ὅποιονδὴποτε λόγο παρακαλοῦνται νὰ ἐπικοινωνοῦν μέσῳ ἠλεκτρονικοῦ μηνύματος (e-mail) στὴ διεύθυνση ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου τοῦ διευθυντοῦ συντάξεως: tsentosg@gmail.com. Στὴν ἴδια διεύθυνση παρακαλεῖσθε νὰ ἀποστέλλετε καὶ τὶς συνεργασίες ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσατε νὰ δημοσιευθοῦν στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μας.

Ἄς προσπαθίσουμε ὅλοι νὰ ἀξιοποιήσουμε πνευματικὰ τὴν περίοδο τοῦ ὑποχρεωτικοῦ περιορισμοῦ τῶν κινήσεών μας. Τὰ περιοριστικὰ μέτρα μποροῦν νὰ ἐμποδίσουν ὅλες τὶς κινήσεις μας, ἐκτὸς ἀπὸ μία: τὴν πρὸς τὰ ΑΝΩ!

Ἐκ τῆς διευθύνσεως

«ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ Η ΠΙΣΤΗ ΣΑΣ;»

Οι μας τὸ γνωρίζουμε καὶ τὸ ζοῦμε καθημερινά: Οἱ δυσκολίες, οἱ θλίψεις, οἱ πειρασμοὶ ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς ζωῆς μας. Ὅμως σημασία δὲν ἔχουν τόσο οἱ δυσκολίες, οἱ δοκιμασίες. Σημασία ἔχει ἡ ἀντιμετώπισή τους. Ἀρκεῖ νὰ χρησιμοποιεῖ κανεὶς τὸν πανίσχυρο ὅπλισμό τῆς πίστεως. Αὐτὴ τὴν πίστη συνιστοῦσε ἀδιάκοπα ὁ Κύριος στοὺς μαθητὲς Του. Αὐτὴν συνιστᾷ καὶ σὲ μᾶς σήμερα. Ἡ περίπτωση τῆς θάλασσας τῆς Τιβερίδος εἶναι χαρακτηριστική.

(Λουκᾶ ν' 23). Πελώρια κύματα ἀπειλοῦν νὰ καταποντίσουν τὸ πλοῖο. Οἱ μαθητὲς ἀγωνιοῦν. Ἡ ὀλιγοπιστία τοὺς παραλύει. Αὐτὴ τοὺς κάνει νὰ λησμονοῦν πὼς δίπλα τους βρίσκεται ὁ παντοδύναμος Κύριος. Ἀτάραχος στὴ θύελλα. Κοιμᾶται. Τὸν ξυπνοῦν. Τὸν ἱκετεύουν. Κύριε, σήκω, χανόμαστε, σῶσέ μας. Καὶ ὁ Κύριος προστάζει τὸν ἄνεμο καὶ τὰ κύματα νὰ ἡσυχάσουν. Ἡ γαλὶνὴ ἔρχεται ἀμέσως. Καὶ τώρα ἡ σειρὰ τοῦ Ἰησοῦ νὰ ἐλέγξει τὴν ὀλιγοπιστία τους. **«Ποῦ εἶναι ἡ πίστη σας;»** τοὺς λέει. Γιατί εἴσαστε δειλοί;

Ἕνα ταξίδι μὲ τρικυμίες καὶ ἡ δι-

Ἔρχονται συχνὰ οἱ θλίψεις, ὁ πόνος, τὰ ἀναπάντεχα χτυπήματα, οἱ ἀποτυχίες, νὰ ἐλέγξουν τὴν ἀναιμική μας πίστη, τὴν ἀτροφικὴ πνευματικὴ μας ζωὴ, τὸν ἐπιφανειακὸ Χριστιανισμό μας. Ξεκινᾶμε καὶ νομίζουμε πὼς ἡ χριστιανικὴ μας ιδιότητα, αὐτὴ καὶ μόνη, ἀποτελεῖ ἀσφάλεια ἀπὸ τοὺς κινδύνους καὶ τὶς δυσκολίες. Φανταζόμαστε πὼς ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὸ πλοῖο τῆς ζωῆς μας θὰ μᾶς ἐξασφαλίσει ἄνετο ταξίδι. Ἐδῶ εἶναι τὸ λάθος μας. Ἡ περιπέτεια τῶν μαθητῶν μᾶς λέει κάτι πολὺ διαφορετικόν. Ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ δὲν ἀπομακρύνει τὴν τρικυμία. Κάποτε καὶ τὴν προκαλεῖ.

Οἱ μαθητὲς περίμεναν ἓνα ταξίδι ἄνετο. Τίποτα δὲν προμνηοῦσε θύελλα. Διέσχιζαν μαζὶ μὲ τὸν Κύριο τὴ θάλασσα μὲ τὶς καλύτερες προϋποθέσεις. Ἄλλωστε, ἡ παρουσία τοῦ θεοῦ Διδασκάλου μέσα στὸ πλοῖο ἦταν φυσικὸ νὰ τοὺς ἐμπνέει σιγουριά, ἀσφάλεια. Ἔτσι ἔδειχνε τὸ ξεκίνημα. Ὅμως τὰ πράγματα ἐξελίχθηκαν πολὺ διαφορετικά. Τὴ γαλὶνὴ διαδέχθηκε ἡ θύελλα. **«Κατέβη λαῖλαψ ἀνέμου»**

κὴ μας ζωὴ. Καὶ δυστυχῶς ἡ στάση μας δὲν διαφέρει ἀπὸ ἐκείνη τῶν μαθητῶν. Ἔρχονται συχνὰ οἱ θλίψεις, ὁ πόνος, τὰ ἀναπάντεχα χτυπήματα, οἱ ἀποτυχίες, νὰ ἐλέγξουν τὴν ἀναιμική μας πίστη, τὴν ἀτροφικὴ πνευματικὴ μας ζωὴ, τὸν ἐπιφανειακὸ Χριστιανισμό μας. Ξεκινᾶμε καὶ νομίζουμε πὼς ἡ χριστιανικὴ μας ιδιότητα, αὐτὴ καὶ μόνη, ἀποτελεῖ ἀσφάλεια ἀπὸ τοὺς κινδύνους καὶ τὶς δυσκολίες.

Φανταζόμαστε πώς ή παρουσία του Χριστού στο πλοίο της ζωής μας θα μας εξασφαλίσει άνετο ταξίδι.

Έδω είναι το λάθος μας. Η περιπέτεια των μαθητών μας λείπει κάτι πολύ διαφορετικό. Η παρουσία του Χριστού δεν απομακρύνει την τρικυμία. Κάποτε και την προκαλεί. Και αυτό θα το ψηλαφούσαν σε κάθε τους βήμα οι μαθητές στην πολυκύμαντη πορεία τους. Και όχι μόνο οι τότε, αλλά και όλοι οι πιστοί στο πέρασμα των αιώνων. Δυο χιλιάδες χρόνια ιστορία του Χριστιανισμού τί άλλο μαρτυρεί; Το πλοίο της Εκκλησίας με κυβερνήτη τον Χριστό δεν διέσχισε ήρεμες θάλασσες. Αντιμετώπισε τρικυμίες. Οί αιματηροί διωγμοί, οί άδίστακτες συκοφαντίες, οί ειρωνείες, συχνό φαινόμενο στη ζωή της Εκκλησίας.

τους ανέμους και τις θύελλες. Τα πρώτα νερά στο πλοίο σās πανικοβάλλουν. Γιατί ξεχνάτε την παρουσία μου; Γιατί αφήνετε την όλιγοπιστία να φωλιάσει στην ψυχή σας; **«Χανόμαστε»** λέτε; Νομίζετε πώς κοιμάμαι και άδιαφορώ; Αυτό είναι το λάθος σας. Χανόσαστε όχι από τα κύματα, αλλά από τη δειλία σας. Ο φόβος πηγάει όχι από τα τρομερά γεγονότα, αλλά από την άσπρήρικτη ψυχή σας. Γι' αυτό και οί κραυγές σας δεν είναι απόδειξη της πίστεως, αλλά της όλιγοπιστίας σας. Οί προσευχές σας την ώρα του κινδύνου δεν προέρχονται από βαθιά πίστη, αλλά από έλλειψη πίστεως. Μιά πίστη που θέλει να δει, για να πιστέψει, δεν είναι πίστη. Η πίστη βλέπει **«ήλιο τὰ μεσάνυχτα»**. Διατρυστὰ τὰ σκοτάδια. Έλπίζει και στην άπελπισία.

‘Ο άληθινός πιστός γνωρίζει πώς μαζί με τον Χριστό το σκάφος του «κλυδωνίζεται, άλλ’ ού καταποντίζεται, χειμάζεται, αλλά ναυάγιον ούχ ύπομένει». Περιμένει την τρικυμία, αλλά δεν φοβάται το ναυάγιο. Αυτό που δεν είχαν καταλάβει τότε οί μαθητές. Γι' αυτό και ό Κύριος τους έλέγχει. «Πού είναι ή πίστη σας;» «Γιατί είσαστε δειλοί, όλιγόπιστοι; Γιατί δεν έχετε πίστη;»

Είναι μιὰ πραγματικότητα. ‘Ο άληθινός πιστός γνωρίζει πώς μαζί με τον Χριστό το σκάφος του **«κλυδωνίζεται, άλλ’ ού καταποντίζεται, χειμάζεται, αλλά ναυάγιον ούχ ύπομένει»**. Περιμένει την τρικυμία, αλλά δεν φοβάται το ναυάγιο. Αυτό που δεν είχαν καταλάβει τότε οί μαθητές. Γι' αυτό και ό Κύριος τους έλέγχει. **«Πού είναι ή πίστη σας;» «Γιατί είσαστε δειλοί, όλιγόπιστοι; Γιατί δεν έχετε πίστη;»**

Τό ίδιο επαναλαμβάνει και σε μās και σε κάθε εποχή ό Κύριος: Βλέπετε τὰ κύματα και τρομάζετε. Φοβόσαστε

Και όταν αυτή ή πίστη λείπει, οί μαθητές φωνάζουν: «Χανόμαστε». Έδω βρίσκεται το κλειδί και ή λύση. Κανένας δεν χάνεται, όταν δεν χάνει την πίστη του στον Σωτήρα Χριστό. Γι' αυτό και ό απόστολος Παύλος, ό στερεωμένος στον βράχο της πίστεως, συνιστούσε στους Χριστιανούς της Κορίνθου: **«Στήκετε έν τή πίστει»** (Α΄ Κορινθ. ιστ΄ 13). Να μένετε ασάλευτοι στην πίστη. Τό μυστικό της νίκης.

Γ.Β.Μ.

ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ*

ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΕΠΙΓΝΩΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είχε τυπωθῇ καὶ κυκλοφορήσει τὸ βιβλίο μας «Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση», καὶ ἀμέσως ἐφάνηκε ὅτι καὶ ὁμως δὲν εἶχαμε τελειώσει, ὅτι καὶ ὁμως χρειαζόταν συνέχεια. Ὅσα ἐκεῖ ἐγγράφηκαν ἀναφέρονται στὴν πορεία μὲ ἐπίγνωση τοῦ ἀνθρώπου γενικά. Εἶναι ὁμως ἀπαραίτητη μιὰ εἰδικὴ ἐφαρμογὴ στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα. Πρέπει τώρα νὰ ἐξετάσωμε τὴν πορεία τὴν εἰδικὰ ἑλληνική, τὴν πορεία ποὺ ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχομε ταχθῇ νὰ βαδίσωμε.

Αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ πορεία χρειάζεται, βέβαια, πρῶτα πρῶτα τὸ φῶς τῆς κοσμοθεωρίας μας, ποὺ τὴν δεχόμαστε γιὰ κάθε ἄνθρωπο. Χρειάζεται ὁμως καὶ εἰδικότερα τὴν ἐπίγνωση τοῦ τί εἴμαστε, ποῦ βαδίζομε, ποῦ πρέπει νὰ βαδίσωμε, μ' ἄλλα λόγια νὰ νιώσωμε τί εἴμαστε καὶ πῶς πρέπει νὰ πορευθοῦμε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες.

Καὶ αὐτὸ χρειάζεται ἔρευνα. Ἐρευνα ἐξαιρετικὰ δύσκολη, γιατί δυσκολευόμαστε ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἐγγύητά μας ἢ, ἂν θέλετε, τὴν ταύτιση μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνάς μας. Καί, πάνω ἀπ' ὅλα, δύσκολο, πολὺ δύσκολο εἶναι νὰ κρίνωμε τὸν ἑαυτὸ μας μὲ ἀντικειμενικότητα.

Καὶ ὁμως, μιὰ ἐθνικὴ αὐτοκριτικὴ εἶναι «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» γιὰ μιὰ τέτοια ἔρευνα, γιατί ἡ προσπάθεια αὐτὴ σκοντάβει πότε στὴ μιὰ πότε στὴν ἄλλη προκατάληψη, πότε στὴν ἀκριτὴ ἐθνικὴ ὑπεροψία, πότε στὴν ἐπίσης ἀκριτὴ καὶ καταστρεπτικὴ ἐθνικὴ αὐτοκατάκριση καί, ὥς μὴ διστάσω νὰ τὸ πῶ, καὶ αὐτοπεριφρόνηση.

Καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς ἀντίθετες προκατα-

λήψεις πρέπει νὰ παραμερισθοῦν, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ γίνῃ μιὰ ἔρευνα μὲ τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ συναχθοῦν συμπεράσματα μὲ τὴν καθοδήγηση τῆς ὅλης κοσμοθεωρίας μας. Νὰ δοῦμε τί εἴμαστε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, εἰδικὰ τί προβλήματα ἀντιμετωπίζομε, ποιά ἡ φύση τῶν προβλημάτων αὐτῶν, νὰ τὰ ἀντιμετωπίσωμε σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἱστορία μας καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φυλῆς μας ἐλαττώματα καὶ προτερήματα, ἀσθενεῖς καὶ ἰσχυρὲς πλευρὲς, ποιὲς οἱ εἰδικὲς συνθηκὲς ζωῆς μας, καὶ νὰ φθάσωμε σὲ δεοντολογικὰ συμπεράσματα γιὰ τὸ σήμερα καὶ γιὰ τὸ αὔριο.

Ἔτσι, ἀρχίζομε τώρα αὐτὴ τὴ νέα, ἀπαραίτητη ἔρευνα. Καὶ ἡ ἔρευνα αὐτὴ θὰ εἶναι σκέψεις γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση τοῦ σημερινοῦ Ἕλληνο, ἀντίστοιχα μὲ τίς σκέψεις ποὺ ἔχουν ἤδη ἐκτεθῇ στὸ βιβλίο «Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση» τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Σὰν εἰδικὴ ἐφαρμογὴ τῶν γενικῶν σκέψεων ἐκείνων στὴν ἑλληνικὴ ζωὴ εἰδικά.

Μόνο μιὰ ἐξήγηση ἀκόμη, σχετικὰ μὲ τὸν συγγραφέα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Καὶ αὐτὸ ἔχει τὸν ἴδιο συγγραφέα, ὅπως καὶ τὸ προηγούμενο «Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση»: Τὴν ἀνησυχία. Γιατί, ἂν ἡ πορεία μας σὰν ἀνθρώπων γενικά μᾶς ἐμπνέει ἀνησυχία, ὅπως ἔχομε πολλὰ φορὲς ἀναπτύξει, πολὺ περισσότερὴν ἀνησυχία μᾶς ἐμπνέει ἡ ἐθνικὴ μας πορεία σὰν Ἑλλήνων.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

* Ἀ. Ν. Τσιριντάνη, Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, Ἐκδόσεις «Συζήτησις», Ἀθῆναι 1977. Στὸ παρὸν τεῦχος δημοσιεύεται τὸ κείμενο μέχρι τῆς σελ. 34.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

1. ΚΑΙ ΟΜΩΣ ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΛΛΗΝΕΣ

Α

Το πρώτο που έδω πρέπει να κάμουμε είναι να το πάρουμε απόφαση ότι είμαστε Έλληνες. Θα ρωτήσετε, γιατί λέμε ότι πρέπει να το πάρουμε απόφαση, σαν να υπάρχει αμφιβολία για την ελληνική μας ιδιότητα. Και όμως, η αμφιβολία υπάρχει. Έχει διατυπωθεί πρώτα-πρώτα με τη γνωστή αμφισβήτηση του αν είμαστε καν γνήσιοι Έλληνες, απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων. Είναι δα γνωστή η θεωρία του Fallmerayer (1790-1861), που υπεστήριξε ότι με τις διάφορες επιδρομές ξένων και ιδίως Σλαύων στην ελληνική γη το γένος των Ελλήνων εξαφανίσθηκε, και εμείς τώρα, που έχουμε αυτό το όνομα «Έλληνες», απλούστατα δεν είμαστε Έλληνες, είμαστε κάτι άλλο, ό,τι θέλετε, πάντως Έλληνες δεν είμαστε.

Δεν είμαι ειδικός, βέβαια, για να κάνω επιστημονική κριτική της θεωρίας αυτής. Την κριτική αυτή την έκαναν με το παρὰπάνω οι ειδικοί, και πρώτος, νομίζω, ο Γερμανός ιστορικός Zinkeisen. Ξέρω όμως ότι αυτό που έκανε ο Φαλλμεράνερ δεν ήταν επιστήμη, αλλά μισελληνισμός. Ο μισελληνισμός θα μάς απασχολήσει παρακάτω, στο μεταξύ όμως πρέπει να λεχθεί ότι η θεωρία του Φαλλμεράνερ ήταν μάλλον μια πολεμική εναντίον του γένους των Ελλήνων, και την πρόσεξαν όχι τόσο για τα επιχειρήματα, όσο για την πολιτική σκοπιμότητα, και ακόμη και γιατί ο Φαλλμεράνερ ήταν χειριστής του λόγου απαράμιλλος και λογοτέχνης. Και το είπαν μάλιστα μερικοί, ότι ο Φαλλμεράνερ δεν είναι επιστήμων, αλλά λογοτέχνης.

Ής μου επιτραπεί να πω ότι ο Φαλλμεράνερ μπορεί στ' αλήθεια να ήταν

σπουδαίος λογοτέχνης, αλλά ήταν και κάτι άλλο. Ο τρόπος που παίρνει και αλλοιώνει τα κείμενα και υποχρεώνει διαφόρους παλαιούς χρονογράφους να λένε ό,τι αυτός τους υπαγορεύει, και ύφαινει, με μια λέξη απ' έδω και μια λέξη απ' εκεί, την θεωρία του, για να ξεγράψει από τη ζωή ένα έθνος ολόκληρο (και τί έθνος!), όλα αυτά πράγματι δείχνουν μιαν ικανότητα ταχυδακτυλουργική. Αλλά, βέβαια, σήμερα πια ο Φαλλμεράνερ και η θεωρία του μάλλον έχουν ξεθωριάσει, και πρέπει να προσπαθήσεις, για να τα θυμηθείς. Γιατί, πώς το θέλετε, από την αρχαιότητα ως τα σήμερα δεν μπορείς, με όλες τις ταχυδακτυλουργίες στα κείμενα των χρονογράφων, να σβήσεις τη γραμμή πορείας που χαράκωνει την εθνική μας υπόσταση.

Ότι ο καθένας από μας, τους σημερινούς Έλληνες, αν πάει προς πατέρα και πάππου και προπάππου, θα φθάσει εις ένα Θεμιστοκλή, ή, ξέρω γώ, εις έναν από εκείνους που στην έκκλησία του δήμου των Αθηναίων έγραφαν τα όστρακα, για να έξοστρακίσουν τον Άριστείδη, αυτό βέβαια, δεν μπορεί να το ξέρει κανείς. Αλλά και ότι είμαστε ξένοι απ' αυτούς τους ανθρώπους, και αυτό δεν μπορούμε να το ειπούμε με επιστημονική θεμελίωση. Είμαστε κοντύτερα μ' αυτούς από κάθε άλλον σε μια φυλετική ένότητα. Ξένα στοιχεία έμπηκαν στον εθνικό μας οργανισμό, χωρίς καμιά αμφιβολία. Αλλά άφωμοιώθηκαν κάθε φορά από το ελληνικό στοιχείο, που ήταν και έμεινε το κύριο. Προσελήφθησαν, δεν προσέλαβαν. Και έτσι, στην έρευνά μας μπορούμε να προχωρήσουμε σαν Έλλη-

νες, χωρίς καθόλου να ένοχληθούμε από όσα ο Φαλλμεράνερ έγραψε τότε πάνω στο μίσος του κατά των Έλλήνων. Έαν δέ πάλι φοβάται κανείς ότι μ' αυτό που λέω θα όδηγηθούμε σε προγονοπληξία, θα σās πω ότι δεν κατάλαβα τί θά πει

προγονοπληξία. Γιατί είναι -πληξία τὸ νὰ δέχεται κανείς τούς προγόνους του; Καί ἡ λέξη αὐτή, «προγονοπληξία», είναι ἕνα φάντασμα που –του κάκου– προσπαθεῖ νὰ μās ἐμποδίσει νὰ δοῦμε κατάματα τὴ γραμμὴ που ἔχομε διανύσει στὴν ἱστορία.

B

Αλλά δεν είναι μόνον ὁ Φαλλμεράνερ, πού, ἐπὶ τέλους, ὅπως εἶπαμε, ἔχει πιὰ ξεπερασθῇ. Είναι ὅτι καμμιά φορὰ καὶ μερικοί ἀπὸ μās τούς ἴδιους δυσκολεύονται νὰ δεχθοῦν ὅτι είναι Ἕλληνες, γιατί ἴσως δὲν αἰσθάνονται ψυχικὴν ἐνότητα μὲ τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὸ ἄλλως τε εἶναι παλαιὰ ἱστορία. Ἄς ποῦμε, στὸ Βυζάντιο ἡ λέξη Ἕλλην ἦταν ὄνομα ὑποτιμητικό. Ἐσήμαινε τὸν εἰδωολάτρη. Τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἦταν βέβαια τὸ ὄχημα, γιὰ νὰ ἔλθει τὸ κήρυγμα τῆς Τιβεριάδος καὶ νὰ κατακλύσει τὴν Εὐρώπη κι' ὕστερα ὁλόκληρο τὸν πλανήτη. Ὅμως τὸ γένος αὐτὸ στὴν ἀρχὴ καὶ σὲ μεγάλο τιμῆμα ἔμενε προσκολλημένο στὴν ἀρχαία θρησκεία. Καὶ αὐτὸ ἐνωχλοῦσε μερικούς ὑπερξηλωτὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἔτσι, εἶχαν ἕνα μίσος οἱ βυζαντινοὶ αὐτοὶ (καλὰ-καλὰ δὲν ἦσαν ἀκόμη βυζαντινοὶ) κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἔφθασαν καλόγεροι «χριστιανοί» νὰ ἀνοίξουν τὶς Θερμοπύλες στοὺς βαρβάρους κατακτητὲς, γιὰ νὰ εἰσβάλουν στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐξολοθρεύσουν τοὺς Ἕλληνες πού

ἦσαν ἀκόμη εἰδωολάτρεις, ἐνῶ οἱ βάρβαροι ἐπιδρομεῖς ἦσαν αἰρετικοὶ μὲν (Αρειανοί), ἀλλὰ «χριστιανοί» πάντως!

Τοῦ κάκου ὅμως τὸ Βυζάντιο ἐπάσχιζε νὰ ξεχάσει ὅτι καὶ ὅμως εἴμαστε Ἕλληνες, ὅσο κι' ἂν ἤμαστε, ἐκείνη τὴν περίοδο, βυζαντινοί. Ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἀντιμετωπίζοντας γιὰ τελευταία φορὰ τὸν Τοῦρκο κατακτητὴ, θέλησε νὰ τονώσει τοὺς ὑπερασπιστὲς τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεση τοῦ Μωάμεθ, τότε ἐπικαλέσθηκε τὸ ὅτι εἴμαστε Ἕλληνες καὶ ἀποτάθηκε πρὸς τοὺς Ἕλληνες καὶ ἐζήτησε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες νὰ θυσιασθοῦν, γιὰ νὰ σωθῇ ἡ Κωνσταντινούπολη. Καὶ μὲ αὐτὴ τὴν ἐπὶ κλησὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος δὲν μπόρεσε μὲν νὰ ἀποκρούσει τοὺς Τούρκους, «γιατ' ἦταν θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψει», μπόρεσε ὅμως νὰ κάνει ὅ,τι χρειαζόταν, ὥστε τὸ Βυζάντιο νὰ κλείσει τὴν ζωὴ του μὲ τὸν πιὸ ἐνδοξο τρόπο, ἀσύγκριτα πιὸ ἐνδοξο ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο πού μὲ αὐτὸν ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ὑποτάχθηκε στοὺς Ρωμαίους.

Γ

Αλλά ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, σημερινοί, πού αἰσθάνονται ἕνα κομπλὲξ κατωτερότητας νὰ ἐκδηλώνεται μέσα τους, ὅταν σκέπτονται ὅτι εἶναι Ἕλληνες. Δὲν θέλουν νὰ εἶναι Ἕλληνες, προσπαθοῦν νὰ ξεχάσουν ὅτι εἶναι Ἕλληνες. Στὰ μάτια τους κάθε τι τὸ ἑλληνικὸ εἶναι ξεπεσμένο, χρεωκοπημένο, ταπεινωμένο, καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θέλουν νὰ μὴ ξέρουν τὴν ιδιότητα τὴν ἑλληνική, ὅπως μερικοὶ θέ-

λουν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν καταγωγὴ τους ἀπὸ ἕναν πατέρα ἢ μιὰν οἰκογένεια μὲ

1. Αὐτὸ συνέβη μὲ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Γότθου Ἀλαρίχου στὸ ἔτος 396. Βλ. τὴν ἐξιστόρησι πού κάνει ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τόμος Ββ' (ἐκδοσι τοῦ 1925), σελ. 205 ἐπ. Βλ. καὶ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Π. Κανελλοπούλου, *Πέντε ἀθηναϊκοὶ διάλογοι* (1956), τέταρτος διάλογος, ὁ Ἀλάριχος στὴν Ἀθήνα, σελ. 131 ἐπ.

κοινωνικό επίπεδο χαμηλό. Και όλα αυτά καταλήγουν σε μια προσπάθεια φυγής από την ιδιότητα του Έλληνα. Θυμάμαι την έκπληξη που αισθάνθηκα, όταν, έξω από το γάμο με την σημερινή βασίλισσα της Αγγλίας, ο Έλληνας πρίγκιπας, ο Φίλιππος, έφρόντισε και κατάφερε να αποσιωπηθεί τελείως ότι το φως της ημέρας είδε στην Ελλάδα, ότι γεννήθηκε από γονείς Έλληνες. Έφρόντισε και έπεται να ξεχασθεί εντελώς η ελληνική του ιδιότητα, η οποία και όμως είναι πραγματική, και σ' αυτή την πραγματικότητα άλλωστε οφείλει ο Φίλιππος τον τίτλο του πρίγκιπας.

Και η αλήθεια είναι, να ποῦμε λιγάκι και του στραβού το δίκιο, ότι υπάρχουν περιπτώσεις που πᾶς να αισθανθείς ντροπή, γιατί είσαι Έλληνα. Όταν είσαι σε μια ξένη πόλη, ἄς ποῦμε γερμανική, και βλέπεις διαφόρους Έλληνες που φωνασκούν ελληνικά και τους ἀκούς τί λένε, πᾶς, θες δὲν θες, να κρύψεις το ότι είσαι

συμπατριώτης τους. Φροντίζεις να μὴ μιλάς ελληνικά, για να μὴ μπλέξεις. Αυτό είναι αλήθεια. Και από την ἄλλη μεριά αλήθεια είναι πῶς είμαστε μικρό κράτος, φτωχό. Θυμάσαι τὸν τίτλο «πρωτοκώστανα», ἢ λές, με μὴ αὐτοπεριφρόνηση, «τὸ ρωμαίικο». Όλα αυτά προκαλούν μὴν ἐπιθυμία φυγής, καὶ σοῦ ἔρχεται ὁ πειρασμός, ἂν να ἴμουν Ἑλβετός, Γάλλος, Ἀγγλος, Δανός... Καὶ τὸ ἀκόμη χειρότερο εἶναι ὅτι μερικοὶ νομίζουν ὅτι εἶναι κι' ὅλας Ἑλβετοί, Γάλλοι, Δανοί, Ἀγγλοί, ἐπειδὴ ἔτυχε να ζοῦν ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια σε μὴ ἀπὸ αὐτὲς τὶς χῶρες. «We Englishmen», ἔλεγε κάποτε κάποιος Ἕλληνα ποῦχε γεννηθῆ σε ἓνα ὄρεινὸ χωριὸ τῆς Ἑλλάδος, ἔπειτα ἐπῆγε μετανάστης σε μὴ ἀγγλικὴ ἀποικία καὶ ἔπειτα κατέληξε στὴν Ἀγγλία καὶ ἐπολιτογραφήθηκε Ἀγγλος ὑπῆκοος!

Ἀλλά, καταλαβαίνετε, αὐτὰ εἶναι ψεύτικα πράγματα. Μπορεῖς να λές ἐσὺ ὅτι εἶσαι Ἀγγλος, ἀλλὰ ὁ Ἀγγλος θὰ σοῦ ὑπενθυμίσει ὅτι δὲν εἶσαι!

Δ

Προσωπικά, ἄς ἐπιτραπῇ στὸν γράφοντα να πῆ ὅτι ποτὲ δὲν ἐσκέφθηκε να εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ Ἑλληνας. Καὶ δὲν δυσκολεύεται να ἐπαναλάβει τὸν γνωστὸ στίχο «εἶμαι Ἕλληνα τὸ καυχῶμαι, ξέρω τὴν καταγωγὴ μου». Θυμάμαι ἓνα ἀνέκδοτο, ὅπου ἓνας Ἀγγλος καὶ ἓνας Γάλλος φροντίζουν ὁ καθένας να ἐπαινέσει τὸ ἔθνος του. Ὁ Ἀγγλος ἀναπτύσσει τὸ (πάλα ποτέ) μεγαλεῖο τὸ ἀγγλικό, καὶ ὁ Γάλλος τὸ ἴδιο για τὴν Γαλλία, ἀλλὰ στὸ τέλος ὁ Γάλλος, με γαλατικὴ εὐγένεια, προσπαθεῖ να δώσει τέρμα στὸν καυγᾶ λέγοντας: «ἡ αλήθεια εἶναι ὅτι, ἂν δὲν ἴμουν Γάλλος, θὰ ἤθελα καὶ ἐγὼ να εἶμαι Ἀγγλος». Καὶ ὁ Ἀγγλος τοῦ ἀπαντᾷ, «ἐγὼ, ἂν δὲν ἴμουν Ἀγγλος, θὰ ἤθελα να εἶμαι Ἀγγλος»! Καὶ ξέρω ὅτι ὑπάρχουν καὶ σήμερα πολλοὶ Ἕλληνες ποὺ λένε, «ἂν δὲν ἴμουν Ἕλλη-

νας, θὰ ἤθελα να εἶμαι Ἑλληνας». Ἀλλὰ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ, θέλομε δὲν θέλομε καὶ ὅμως είμαστε Ἕλληνες. Καὶ τοῦ κάκου πᾶνε μερικοὶ να νοθεύσουν τὴν ἐθνικότητά τους. Καὶ ἂν τὴν ξεχνᾶνε αὐτοί, τοὺς τὴν θυμίζουν οἱ ἄλλοι, στοὺς ὁποίους πᾶνε να εἰσχωρήσουν. Καὶ ἐκεῖ ὑπάγεται καὶ ἡ προσπάθεια πολλῶν Ἑλλήνων να μετασχηματίσουν τὴν ζωὴ τους σε ξένα καλούπια, ἰδίως ἀγγλοφέροντας, να πίνουν τὸ τσάι τους ὅπως τὸ πίνουν οἱ Ἀγγλοί, να παίρνουν τὸ πρῶτο ἀγγλικὸ ἢ ἀμερικανικὸ μπρέκφαστ καὶ ἀπαγορεύουν στοὺς Ἕλληνες να ἔχουν δικὸ τους τρόπο ζωῆς. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο φθάνει καμμὴ φορὰ σε σημεῖο κυριολεκτικὰ ἀπίστευτο. Δὲν θὰ τὸ φανταζόμουν, ἂν δὲν εἶχα ὑπ' ὄψιν μου αὐθεντικὴ ἀφήγηση ὅτι ἡ μακαρίτισσα ἡ Ἑλενα Σκυλίτση-Βενιζέλου ἐπάσχιζε να

κάνει και αυτόν τον Έλευθέριο Βενιζέλο να αγγλοφέρνει στον τρόπο της ζωής του, ακόμη και σωματοφύλακες να παίρνει

πολιτικά αντιθέτους, διότι... στην Αγγλία κλπ. κλπ.²

Ε

Είτε, λοιπόν, με ένθουσιασμό, με καύχηση, με υπερηφάνεια, είτε, επί τέλους, με καρτερία, θα το πάρουμε απόφαση ότι είμαστε Έλληνες. Δεν θέλετε να δοξάσουμε τον Θεό διότι είμαστε Έλληνες; Έστω! Άλλα ως μη κοροϊδεύουμε τον εαυτό μας ότι τάχα δεν είμαστε. Διότι και όμως είμαστε Έλληνες. Είμαστε Έλληνες και η ζωή μας γράφεται από την Ελλάδα, από την σημερινή ελληνική πραγματικότητα και από την ελληνική ιστορία. Και αν τίποτ' άλλο δεν ξέρω, ξέρω ότι η ζωή μου σήμερα θα ήταν διαφορετική, αν δεν είχε γίνει ή εν Σαλαμίνι ναυμαχία ή αν είχε άλλη έκβαση.

Και γι' αυτό μεν το τελευταίο θα τα ξαναπούμε στο επόμενο κεφάλαιο. Για την ώρα, ως βγάλουμε το συμπέρασμα

των σκέψεων που προηγήθηκαν. Είτε με καύχηση είτε χωρίς καύχηση, και όμως είμαστε Έλληνες. Αυτή είναι η πραγματικότητα. Κι' αν ακόμη για μια στιγμή μας πιάνει η μελαγχολία για την πραγματικότητα αυτή, και όμως έχει και τα πολλά καλά του το ότι είμαστε Έλληνες. Και υπάρχουν πολλοί που μας ζηλεύουν για την ιδιότητα αυτή.

Πρέπει, λοιπόν, να αξιοποιήσουμε τα καλά και να υπερηκικήσουμε τα μειονεκτήματα.

Και για να γίνει αυτό, με άλλα λόγια, όχι να ξεφύγουμε από την πραγματικότητα, αλλά να δαμάσουμε την πραγματικότητα, πορευόμενοι μian ελληνική πορεία με επίγνωση, θέλουν να βοηθήσουν όσα εκτίθενται στη συνέχεια.

2. ΚΑΤΙ ΤΟ ΜΟΝΑΔΙΚΟ

Α

Στην εθνική πορεία μας, για να είναι πράγματι πορεία με επίγνωση, εμείς οι Έλληνες πρέπει να ξεκινήσουμε από μια βασική διαπίστωση. Ότι είμαστε έθνος που στέκει κάτι το μοναδικό μέσα εις την ανθρωπότητα. Θα πείτε ίσως, και με πολύ δίκιο, ότι κάθε έθνος είναι κάτι το μοναδικό απέναντι στα υπόλοιπα έθνη της γης. Έτσι είναι. Άλλα το δικό μας έθνος σαν να έχει μια ξεχωριστή μοναδικότητα, σαν να είναι απομονωμένο από τ' άλλα έθνη. Για να πάρωμε παράδειγμα τί γίνεται με τις οικογένειες, κάθε οικογένεια, βέβαια, είναι κάτι το μοναδικό μπροστά σε όλες τις άλλες οικογένειες που απαρτίζουν την ανθρωπότητα. Όμως πολλές, ίσως οι περισσότερες οικογένειες έχουν τους

συγγενικούς τους δεσμούς, που τις φέρνουν σε επαφή και με άλλες οικογένειες, ενώ, αντίθετα, υπάρχουν άλλες οικογένειες ολότελα απομονωμένες, χωρίς συγγενικούς δεσμούς και επαφές. Έτσι και το έθνος μας έχει μια μοναδικότητα που το κάνει απομονωμένο στην ιστορική του πορεία. Μένουμε μόνοι μας και γράφωμε την ιστορία μόνοι μας. Δεν έχουμε συγγενικά έθνη, όπως έχουν τα έθνη των Φράγκων, των Σκανδιναβών, των Σλαύων, των Αράβων.

Και αυτό φαίνεται πρώτα-πρώτα στην ιστορία μας. Βέβαια, κάθε έθνος ή ιστορία

2. Βλ. όσα γράφει αρμοδιώτατο πρόσωπο, ο κ. Στ. Στεφάνου στο βιβλίο του *Ο Βενιζέλος, όπως τον είχα από κοντά*, τόμος Β', 1975.

είναι κάτι τὸ μοναδικὸ ἀπέναντι στὴν ἱστορία ἄλλων ἐθνῶν. Ὅμως ἄλλων ἐθνῶν ἡ ἱστορία βρίσκεται σὲ μιὰ συνάρτηση μὲ τὴν ἱστορία ἄλλων ἐθνῶν. Ἡ δική μας ἱστορία ὅμως εἶναι ὁλότελα ξεχωριστή. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἓνα ποὺ πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας.

Καὶ κάτι ἄλλο. Ἄς μὴν πεῖ κανεὶς ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἱστορία, ὅτι τὸ παρὸν τὸν γεμίζει μὲ τόσους πονοκεφάλους, ὥστε δὲν ἔχει διάθεση νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν ἱστορία μας. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἀπλῶς ἱστορία, δηλαδὴ μιὰ ἀνασκόπηση

τοῦ τί ἔγινε εἰς τὸ παρελθὸν καὶ δὲν ἔχει σχέση μὲ μᾶς τοὺς σημερινοὺς ἀνθρώπους. ἴσα-ἴσα, ἐπειδὴ πονοῦμε γιὰ τὸ σήμερα καὶ καρδιοχτυποῦμε γιὰ τὸ αὔριο, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν τὴν ἱστορία μας, γιατί ἡ ἱστορία μας εἴμαστε ἐμεῖς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες. Καὶ τὸ παρὸν μας καὶ τὸ μέλλον μας ἀκόμη γράφονται ἀπὸ τὴν ἱστορία μας. Ὅχι, βέβαια, μόνο ἀπὸ τὴν ἱστορία μας. Ἀλλὰ κατὰ ἀποφασιστικὸ τρόπο καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία μας.

B

Καὶ γενικώτερα, ἐκεῖνος ποὺ λέει ὅτι τὸ παρελθὸν δὲν τὸν ἐνδιαφέρει ἢ ὅτι τὸ παρελθὸν εἶναι κάτι τὸ κακὸ καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ τὸ ξεχάσουμε ὁλότελα καὶ νὰ τὸ ἀγνοήσουμε, νὰ τὸ θάψουμε ὀριστικά, πρέπει νὰ ξέρει ὅτι, γιὰ νὰ θάψουμε τὸ παρελθὸν μας, ἓνας μόνος τρόπος ὑπάρχει: Νὰ θάψουμε τὸν ἑαυτό μας. Τὸ παρελθὸν εἶναι καὶ μέσα μας. Ζῇ σήμερα μαζί μας.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀξιολόγηση, τὸ παρελθὸν τί εἶναι, ἄρα γε, καλὸ ἢ κακὸ; Μά, καὶ τὰ δύο. Ὑπάρχει καὶ καλὸ παρελθὸν, ὑπάρχει καὶ κακὸ παρελθὸν. Οὔτε τὸ ἓνα μποροῦμε νὰ ἀρνηθοῦμε, οὔτε τὸ ἄλλο. Μὲ μιὰ διαφορὰ. Τὸ κακὸ παρελθὸν μᾶς κυβερνᾷ, εἴτε θέλομε εἴτε δὲν θέλομε, κι' ἂν ἀκόμη τὸ ἀγνοοῦμε ἢ κάνομε πῶς τὸ ἀγνοοῦμε. Τὸ καλὸ παρελθὸν, ἀντίθετα, τότε μόνον ἐνεργεῖ ἐπάνω μας, ὅταν τὸ γνωρίζομε καὶ τὸ ἀξιοποιοῦμε. Δὲν ζητάει τὴν ἄδειά μας τὸ κακὸ παρελθὸν, γιὰ νὰ μολύνει τὸ παρὸν. Ἀλλὰ τὸ καλὸ παρελθὸν ζητάει τὴν σύμπραξή μας, γιὰ νὰ φέρει τὰ εὐεργετικά του ἀποτελέσματα στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον. Ἔτσι, μόνον ὅποιος κατέχει τὸ παρελθὸν μπορεῖ νὰ δαμάσει τὸ παρὸν καὶ νὰ ἐτοιμάσει τὸ μέλλον.

Μήπως ὅμως εἶναι ὑπερβολή, ὅταν λέμε ὅτι τὸ σήμερα καὶ τὸ αὔριο μᾶς τὸ γράφει ἡ ἱστορία μας, ἢ τουλάχιστον καὶ

ἡ ἱστορία μας; Γιὰ νὰ ἰδοῦμε: Ποιὸς θὰ ἀρνηθῇ ὅτι ὁλότελα διαφορετικὴ θὰ ἦταν ἡ σημερινὴ ζωὴ μας, ἐὰν πρὶν ἀπὸ τριάντα τόσα χρόνια τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον τὸν εἶχε κερδίσει ὁ Χίτλερ; Ἀνατριχίλα σὲ πιάνει, ἅμα σκεφθῆς μιὰ τέτοια δυνατότητα. Καὶ πάλι, ποιὸς ἀμφισβητεῖ ὅτι διαφορετικὴ θὰ ἦταν ἡ σημερινὴ μας ζωὴ, ἂν δὲν εἶχε γίνει ἡ μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922; Καὶ σήμερα ἀκόμη ἡ πρωτεύουσα καὶ ἡ ἐπαρχία εἶναι γεμάτες ἀπὸ πρόσφυγες, πού, ὅσο καὶ νὰ θέλωμε νὰ ξεχάσουμε καὶ τὴ λέξη ἀκόμη, εἶναι καὶ σήμερα οἱ ξεριζωμένοι ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία, ἔστω καὶ ἂν σήμερα εἶναι οἱ πρόσφυγες τῆς δεύτερης ἢ καὶ τῆς τρίτης γενεᾶς. Καὶ αὐτὸ βέβαια μπορεῖ ἄρα γε νὰ μὴν γράφει τὸ παρὸν τῆς Ἑλλάδος, παρὸν ποὺ θάταν ὁλότελα διαφορετικὸ, ἂν δὲν γινόταν ἡ μικρασιατικὴ καταστροφὴ; Καὶ ποιὸς Μακεδόνας ἢ Ἡπειρώτης ἢ Θρακιώτης ἢ Κρητικὸς, ἀλλὰ καὶ ποιὸς Παλαιοελλαδίτης ἀκόμη θὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἄλλη θὰ ἦταν ἡ ζωὴ του, ἂν δὲν εἶχαν γίνει οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι ἢ εἶχαν ἄλλη ἔκβαση;

Καὶ γιατί νὰ σταματήσωμε στοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ νὰ μὴν πᾶμε παρὰ πίσω; Τὸ 1821 τὸ ζοῦμε σήμερα. Ἄν δὲν γινόταν τὸ 1821... πολλοὶ σοφοὶ εἶχαν πῆ, καλύτερα νὰ μὴν εἶχε γίνει ἡ ἐπανάσταση

τοῦ 1821 καὶ σιγὰ-σιγὰ θὰ ἀπορροφούσαμε, μὲ τοὺς Φαναριώτες σὰν ὄργανο, τὸ τουρκικὸ στοιχεῖο, ὅπως οἱ Ἕλληνες ἐξελλήνισαν τοὺς Ρωμαίους ἐπιδρομεῖς ποὺ τοὺς εἶχαν ὑποτάξει. Ἐκεῖνοι ποὺ λένε αὐτὰ τὰ ὡραῖα λόγια, ἀλλὰ λόγια, δὲν σκέπτονται ὅτι τὸ Φανάρι εἶχε κι' ὅλας ἀρχίσει νὰ ἀποδυναμώνεται, ὅταν ἔγινε ἡ Ἐπανάσταση. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἀρχίσει πιά νὰ «ἐκπολιτίζονται» καὶ νὰ ρωτᾶνε τί τοὺς χρειάζονται στὰ πὶδὲ κρίσιμα πόστα τῆς αὐτοκρατορίας τους τοὺς γκιαούρηδες Φαναριώτες. Κι' ἀκόμη δὲν σκέπτονται ὅσοι λὲν κάτι τέτοια ὅτι οἱ Τοῦρκοι σιγὰ-σιγὰ ἄρχισαν νὰ ζητοῦν νὰ καταλυθοῦν τὰ προνόμια ποὺ μᾶς εἶχε δώσει ὁ Μωάμεθ ὁ κατακτητής, νὰ ἐκτουρκίσουν στ' ἀλήθεια καὶ ὁλοκληρωτικὰ τὴν ἐπικράτειά τους, ἄσε ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ διαδίδεται ἡ σκέψη νὰ πάρουν τοὺς Ἕλληνικοὺς πληθυσμοὺς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τοὺς μεταφέρουν στὰ βάρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κάτι τέτοιες σκέψεις δὲν τις εἶδαμε στὸ κίνημα τῶν νεοτούρκων;

Ἄν πᾶμε ἔτσι κι' ὅλο ἔτσι πρὸς τὰ πίσω, εἶναι ἄρα γε ὑπερβολὴ ἐκεῖνο ποὺ εἴπαμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο, ὅτι ἡ σημερινή μας ζωὴ καὶ ἡ αὐριανὴ θὰ ἦταν

ὁλότελα διαφορετικὴ, ἐὰν δὲν εἶχε γίνῃ ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, ἢ εἶχε ἄλλη ἔκβαση; Καὶ νὰ ποὺ μᾶς κυβερνᾷ καὶ σήμερα ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία καὶ τὴν ζοῦμε καὶ σήμερα!

Ἀναφέραμε καὶ θὰ ἀναφέρουμε καὶ στὴ συνέχεια τὸν Κωνσταντῖνο Παπαρρηγόπουλο, τὸν μεγάλو ἐθνικὸ μας ἱστορικό, ποὺ μᾶς παρουσιάζει μιὰ σύνθεση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀπὸ τὰ ὀμηρικὰ καὶ τὰ προομηρικὰ ἕως τὸν περασμένο αἰῶνα. Θέλετε νὰ πῆτε ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος εἶναι πιά ξεπερασμένος; Ἔστω, ξεπερασμένος. Ἀλλὰ τὸ ἀκόλουθο ἐρώτημα δὲν εἶναι ξεπερασμένο. Ἄς ὑποθέσωμε ὅτι ἓνας Γάλλος ἢ ἓνας Ἀγγλος ἢ ἓνας Γερμανὸς εἶχε τὸ ἴδιο ὄνειρο, τὸ ἴδιο καρδιοχτύπι ποὺ εἶχε ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, καὶ ἤθελε νὰ γράφει τὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους του σὲ μιὰν ἱστορικὴ συνοχὴ ἀπὸ τὰ χρόνια ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν στὰ ὀμηρικὰ ἴσαμε σήμερα ἢ ἔστω ἴσαμε τὸν περασμένο αἰῶνα, μιὰ ἱστορία ποὺ κρατᾷ κάπου τρεῖς χιλιάδες χρόνια. Θὰ μπορούσε ἄρα γε νὰ γράφει μιὰ τέτοια ἱστορία μὲ περιεχόμενο τρεῖς χιλιετίες, μὲ τέτοιες περιπέτειες καὶ ὅμως μὲ ἀδιάκοπη ἱστορικὴ συνέχεια ὡς τὰ τώρα;

Γ

Ἄν θέλωμε νὰ ποῦμε ποια εἶναι τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας ποὺ τονίζουν τὴν μοναδικότητα τῆς ἱστορίας μας καὶ τῆς ὑπάρξεώς μας, θὰ ἀνέφερα τρία χαρακτηριστικά. Πρῶτο τέτοιο χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ θαῦμα. Δεύτερο χαρακτηριστικὸ ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Καὶ τρίτο χαρακτηριστικὸ ἡ τουρκοκρατία.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ θαῦμα. Ὅταν σὲ τούτη τὴ γῆ ἐγινόταν τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ θαῦμα, τί ἔκαναν οἱ σύγχρονοι πρὸς τὸ θαῦμα αὐτὸ λαοί; Δὲν ἀναφέρομαι στὰ βάρβαρα ἔθνη ποὺ μνημονεύει ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ τί ἔκαναν

στὰ διάφορα ἔθνη τῆς Φραγκικᾶς οἱ σύγχρονοι πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες (γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τίς μεταγενέστερες ὀνομασίες) Γάλλοι, Ἀγγλοι, Γερμανοί; Μὰ ἦσαν ἓνα σύμφυρμα φυλῶν ποὺ ζοῦσαν μιὰ ζωὴ τόσο πρωτόγονη! Καὶ πρέπει νὰ φθάσωμε στὴν χριστιανικὴ πιά ἐποχὴ, γιὰ νὰ συνοδοιπορήσουν οἱ λαοὶ αὐτοὶ μὲ τὸν δικὸ μας! Ὅπως ἔλεγε χαρακτηριστικά, ἀστεία ἀλλὰ ἀληθινά, ὁ Ἐμμανουὴλ Ροῖδης, μὲ τοὺς ἱεραποστόλους τῆς Ἐκκλησίας μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν σοφὸ Ἀλκουῖνο (γύρω στὸ 800 μ.Χ.) ἐμάθαιναν οἱ τότε Ἀγγλοὶ ὅτι τὰ φτερὰ τῆς χίνας εἶναι «καὶ πρὸς γραφὴν ἐπιτίθεια». Μὴν πῆτε ὅτι αὐτὸ τὸ ἀρχαῖο

έλληνικό θαύμα δεν ξεχωρίζει το έθνος μας από οποιοδήποτε άλλο έθνος!

Και μὴν πῆτε ὅτι ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι πολιτισμοί, ὅπως ὁ αἰγυπτιακὸς ἢ ὁ ἐβραϊκὸς ἢ καὶ ὁ κινεζικὸς. Ποιὸς ἀπ' αὐτοὺς ἐθύμιζε τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ θαῦμα;

Δεύτερο. Καὶ ὅμως, ἡ ἱστορία μας συνδέθηκε μὲ τὴν ἱστορία ἑνὸς ἄλλου λαοῦ, διαφορετικοῦ καὶ ὅμως ἐξ ἴσου καμωμένου νὰ διαπλάσει τὸν πολιτισμό. Στὸν λαὸ αὐτὸ ὀφείλομε τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ τρία χαρακτηριστικὰ ποὺ κατὰ τὸν Paul Valéry συνθέτουν τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμό: Τὸ Ρωμαϊκὸ Δίκαιο. (Τὰ ἄλλα δύο στοιχεῖα ἦσαν ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις). Καὶ ἡ Ρώμη ἦλθε στὴν Ἑλλάδα σὰν κατακτητής. Κατέκτησε τὴν Ἑλλάδα. Ἐνωμένος καὶ ἀδιάσπαστος λαὸς ὁ ρωμαϊκός, ὅταν ἐμεῖς, πιστοὶ στὰ προαιώνια ἐλαττώματα τῆς φυλῆς (θὰ γίνει καὶ γι' αὐτὰ λόγος ἀργότερα), ἀλληλοετρωγώμαστε καὶ καλοῦσαμε τοὺς ξένους, τοὺς Ρωμαίους, νὰ γίνουν διαιτηταὶ μας στοὺς ἐμφύλιους σπαραγμούς μας.

Καὶ στὸ τέλος, οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβαν τὴν Ἑλλάδα. Τὴν κατέλαβαν καί... ἀφωμοιώθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ἔτσι, στὸ ἀνατολικὸ τοῦλάχιστον μέρος, τὸ ρωμαϊκὸ κράτος ἔγινε βυζαντινὸ, ἑλληνικόν. Καὶ ἡ ἀφομοίωση αὐτὴ δὲν ἔχει τὸ ταίρι τῆς στὴν παγκόσμια ἱστορία.

Καὶ ἐρχόμαστε τώρα στὸ τρίτο χαρακτηριστικόν, ποὺ εἶναι ἡ τουρκοκρατία. Ὅχι, βέβαια, ὅτι μόνον τὸ ἑλληνικὸ έθνος ὑπέφερε ἀπὸ τὴν τουρκοκρατία, οὔτε ὅτι ἡ τουρκοκρατία ἦταν ἡ μόνη περίπτωση ποὺ σκλαβώθηκαν ἔθνη. Ἀλλὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἡ τουρκοκρατία εἶχε κάτι τὸ μοναδικόν. Ἡ τουρκοκρατία ὄχι σὰν δουλεία, ἀλλὰ σὰν θαῦμα. Ἡ τουρκοκρατία δὲν ἦταν μόνον

σκλαβιά. Ἦταν καὶ θαῦμα ἡρωισμού τῶν σκλαβωμένων. Ξέρετε τί ἐσήμαινε νὰ εἶσαι ραγιάς; Δὲν μποροῦμε νὰ τὸ φαντασθοῦμε. Ἕνα παράδειγμα θὰ φέρω. Ἕνα μόνον. Ὅχι ἀπὸ τὰ χειρότερα, ἀλλὰ χαρακτηριστικόν. Οἱ ραγιαῖδες εἶχαν εἰδικὸ τρόπο νὰ κάθωνται ἐπάνω στὰ ζῶα τους. Ἐκάθονταν ἔτσι, ὥστε νὰ ἡμποροῦν εὐκόλα, μόλις στὸ δρόμο συναντοῦσαν Τοῦρκο ἀγὰ νὰ περνάει, νὰ πιδοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὸ ζῶο καὶ νὰ προσκυνᾶν τὸν ἀγὰ. (Δὲν ἀντέχω ἐδῶ νὰ πῶ τίποτα γιὰ τὰ φρικτὰ βασανιστήρια ποὺ ὑπέφεραν οἱ σκλάβοι Ἕλληνες. Θὰ περιοριστῶ νὰ παραπέμψω σ' ὅσα δείχνει ὁ καθηγητὴς Βακαλόπουλος στὴν *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τόμος Ι', 1974, σελ. 45 ἐπ., 55 ἐπ.). Αὐτὸ ἐσήμαινε ραγιάς. Μποροῦσε νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴ θέσι τοῦ ραγιά, ποὺ τοῦ ἐστεροῦσε ὄχι μόνον ἀξιοπρέπεια, ὅπως στὸ παράδειγμα ποὺ ἀναφέραμε, ἀλλὰ καὶ δικαίωμα ζωῆς, τιμῆς, οἰκογενείας, περιουσίας; Μποροῦσε νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπ' αὐτὴ τὴν δουλεία; Μά, ἦταν τὸ εὐκολώτερο τῶν πραγμάτων! Ἀρκεῖ νὰ ἐδίλωνε ὅτι γινόταν Μουσουλμᾶνος, νὰ ἔλεγε «λὰ ἰλ λὰχ ἰλλα-λάχ». Οἱ Μουσουλμᾶνοι τότε τὸν ἀγκάλιαζαν, δὲν ἐφέροντο πρὸς τοὺς ραγιαῖδες ὅπως ὁ Χίτλερ πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ποὺ δὲν εἶχαν δυνατότητα νὰ προσχωρήσουν στὴν Ἀρία φυλή, ἴσα-ἴσα ἦσαν ἔτοιμοι νὰ τὸν ἀγκαλιάσουν. Μόλις ἔκανε αὐτὴ τὴ δῆλωση, ἀμέσως ἔπαυε νὰ εἶναι ραγιάς καὶ γινόταν ἀγὰς, ἀφέντης.

Καὶ ὅμως, ὁ ραγιάς δὲν τὸ ἔκανε. Ὑπῆρξαν περιπτώσεις βιαίου ἐξισλαμισμοῦ, βέβαια, ἀλλὰ αὐτὸ ἦταν ἐξαναγκασμός. Περιπτώσεις ραγιαδῶν οἱ ὁποῖοι ἐλεύθερα, ἀπὸ μόνον ὑπολογισμὸ συμφέροντος, ἔγιναν Μουσουλμᾶνοι, τέτοιες περιπτώσεις, κ' ἂν ὑπάρχουν, εἶναι ἐλάχιστα.

Δ

Ἐπεὶτα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτά, ποὺ ξεχωρίζουν τὴν ἱστορία μας καὶ τὴν κάνουν κάτι μοναδικὸ στὸν κόσμον, εἶναι

περιεργὸ ὅτι καὶ τὸ ἑλληνικὸ παρὸν εἶναι μοναδικόν; Βέβαια, καὶ ἡ σημερινή μας κατάσταση εἶναι μοναδική, ἡ ἱστορία τῆς

νεώτερης Ελλάδος, οί πολιτικές εξελίξεις που εξήσαμε και ζούμε και σήμερα και θα ζούμε και αύριο, έχουν κάτι το μοναδικό, που χαρακτηρίζει τη θέση μας κάτω από τον ήλιο. Και σήμερα, λοιπόν, είμαστε κάτι το μοναδικό. Και στίς λάμψεις και στίς κηλίδες.

Βέβαια, δεν είναι μόνο ή ιστορία μας μοναδική. Είναι και πολλά άλλα. Είναι το κλίμα μας μοναδικό και αντίστοιχα εκτρέφει ένα μοναδικό λαό. Είναι ακόμη ή γλώσσα μας. Πάρτε ένα γλωσσολογικό πίνακα που να παριστάνει τις γλωσσικές οικογένειες. Θα δήτε την λατινική γλωσσική οικογένεια, την σλαβική, την γερμανική, την σκανδιναβική, και ξέχωρη πέρα για πέρα την ελληνική, όχι πια οικογένεια, αλλά μονωμένη γλώσσα. Και ή ελληνική γλώσσα και ή γραφή ακόμη είναι χωρίς συγγενείς.

Είμαστε έμεις οί Έλληνες κάτι το μοναδικό. Αυτό είναι το συμπέρασμα. Και το συμπέρασμα αυτό είναι οδηγός για την εθνική μας πορεία. Είναι πορεία έθνους που στέκει σαν κάτι το μοναδικό στον κόσμο.

Όχι πώς υπάρχουν στεγανά χωρίσματα που μās χωρίζουν από τον άλλο κόσμο. Όχι πώς δεν θα έχουμε επικοινωνία με τον άλλο κόσμο και δεν θα επηρεαζώμαστε από το τί γίνεται αλλού. Άλλα χωρίς να ξεχνάμε την μοναδικότητά μας, πού, άλλωστε, δεν την εκάναμε έμεις, μās είναι δεδομένο από όσα είπαμε παραπάνω. Έτσι ή πορεία μας βάση θα έχει μιὰ σύνθεση. Και την επικοινωνία με άμοιβαία επίδραση, αλλά και την μοναδικότητα καί, αν θέλετε, ιδιορρυθμία.

Μέλος της πανανθρώπινης κοινωνίας, μέλος ακόμη, ιδρυτικό μέλος, της ευρωπαϊκής κοινωνίας, ή Έλλάς βέβαια δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστη από τις εξελίξεις που σήμερα παίρνει ό παγκόσμιος πολιτισμός, και μάλιστα ό ευρωπαϊκός πολιτισμός. Στην επιστήμη, στην τεχνική, στην οικονομική πρόοδο, στην βελτίωση της κοινωνικής δομής, στον όλο ρυθμό ζωής, στίς διεθνείς σχέσεις, δεν μπορούμε βέβαια

να στέκουμε παράμερα ούτε να είμαστε ανεπηρέαστοι από τις εξελίξεις, εκεί μάλιστα όπου οί εξελίξεις αυτές αποτελούν πρόοδο, όπως, φέρ' ειπείν, στο θέμα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Άλλα υπάρχουν και οί εκφάνσεις της ζωής όπου κυβερνά ή μοναδικότης.

Είναι πρώτα-πρώτα τὰ ιερὰ και τὰ όσια. Σ' άλλους λαούς μπορεί να ξεφτουν τὰ ιερὰ και τὰ όσια, και όμως οί λαοί αυτοί να εξακολουθούν να ζούν, ως πότε... το μέλλον θα δείξει. Έμεις όμως δεν μπορούμε ούτε μιὰ στιγμή ν' αφήσουμε τὰ ιερὰ και τὰ όσια, χωρίς ή στιγμή αυτή να είναι στιγμή άσφυξίας. Σ' άλλους λαούς μπορεί να ξεφτὰ ή έννοια της Πατρίδας, και να ζούν ακόμη, για κάμποσο καιρό τουλάχιστον. Έμεις, μόλις ξεχάσουμε την Πατρίδα μας, χάνουμε την έπαφή μας με την ζωή. Άλλοι λαοί μπορούν να πειραματίζονται, ύποτιμώντας ή και καταργώντας τον θεσμό της οικογενείας. Έμεις, τρεις χιλιάδες χρόνια τώρα, ούτε στιγμή δεν εξήσαμε χωρίς την οικογένεια και ούτε στιγμή δεν μπορούμε να ζήσουμε χωρίς αυτήν. Άλλοι λαοί μπορούν να πειραματίζονται με μιὰ εκπαίδευση που δεν θα είναι παιδεία (και τάχουμε ξεκαθαρίσει αυτά, τί είναι εκπαίδευση και τί είναι παιδεία³). Έμεις δεν εξήσαμε ποτέ και δεν θα ζήσουμε χωρίς παιδεία – άνέβασμα, που είναι το καμάρι του έθνους μας, τρεις χιλιάδες χρόνια τώρα. Πού κρατούσε στη ζωή και τον ραγιά, που είχε παιδεία – τις παραδόσεις του έθνους-, κι' όταν ακόμη δεν είχε εκπαίδευση. Και που τώρα μās χρειάζεται περισσότερο από κάθε άλλη φορά, γιατί περισσότερο από κάθε άλλη φορά είναι δυνατά τὰ κύματα που θα άντμετωπίσουμε, πλέοντας στο πέλαγος της σημερινής ζωής. Άλλοι λαοί μπορεί να θεωρούν πρόοδο το να περιφρονούν παραδόσεις και να ένθαρρύνουν τη χαλάρωση των ήθων μέχρι και τον εκφυλισμό. Σιγά-σιγά θα δήτε πού

3. Βλ. περιοδικό *Συζήτησις*, τόμ. ΙΣΤ' (1975), σελ. 1 έπ.

καταλήγουν αυτά, αρκεί να κάνετε ύπομονή. Για μās όμως δεν χρειάζεται ύπομονή. Μόλις παρασυρθούμε και μεις από τέτοια πειράματα, νιώθουμε αμέσως να κόβεται ή εθνική μας ανάσα.

Ός τώρα δεν είπαμε τίποτε για τον

Χριστιανισμό, που και σ' αυτό ακόμη το θέμα είμαστε κάτι το μοναδικό. Όμως το θέμα αυτό, Έλληνισμός και Χριστιανισμός, είναι τόσο σπουδαίο, ώστε του αφιερώνουμε ολόκληρο το δεύτερο μέρος αυτού του βιβλίου.

Ε

Τελειώσαμε; Όχι ακόμη! Η συνέχεια θα είναι ένα ερώτημα. Μήπως άρα γε αυτή ή μοναδικότης στην ιστορία και τα άλλα χαρακτηριστικά της φυλής μας, μήπως αυτή δείχνει και τη μοναδικότητα στην αποστολή μας ανάμεσα στα άλλα έθνη; Μήπως άρα γε το έθνος αυτό είχε και έχει μιαν αποστολή μοναδική, που ή θα την εκπληρώσει, και τότε, όσο και αν το έθνος αυτό είναι μικρό, θα είναι μεγάλο, πολύ μεγάλο, ή θα την ξεχάσει, οπότε θα συντριβή από την μικρότητά του από τη μιὰ μεριά, τον όγκο των άλλων, των μεγάλων, από την άλλη;

Άς μη σπεύσουμε να δώσουμε αρνητική απάντηση στο ερώτημα, νομίζοντας ότι έτσι κάνουμε κάτι το μοντέρνο ή ξεφεύγουμε τον έμπαιγμό. Μιά μορφή παλληκαριάς, που χωρίς αυτήν ή αλήθεια δεν βρίσκεται και δεν κηρύσσεται, είναι να μη σκιάζεσαι από τον έμπαιγμό εκείνων που τα λόγια σου θα τα χαρακτηρίσουν «λήρον». Το ερώτημα, που πρέπει να το αντιμετωπίσουμε χωρίς φόβο, ούτε και τον φόβο των παρεξηγήσεων και τον φόβο της κοροϊδίας, το ερώτημά μας είναι: Μήπως άρα γε ή ιστορία μας, μοναδική καθώς είναι, δείχνει και μιὰ μοναδική αποστολή στο έθνος μας; Γιατί ή ιστορία μας δεν τελείωσε ακόμη. Συνεχίζεται και σήμερα, όπως θα συνεχίζεται και αύριο, το ίδιο πάντα μοναδική. Και θα αναφέρουμε ένα μόνο, αλλά το σπουδαιότερο.

Είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι το γένος των Ελλήνων ήταν το όχημα που έχρησιμοποίησε ή διδαχή της Τιβεριάδος, για να έλθει στην Ευρώπη πρώτα και

να εξαπλωθή σ' όλον τον πλανήτη κατόπιν. Μὰ αυτό είναι που χρωστάει κυρίως ή Οικουμένη στην Ελλάδα.

Άλλὰ το ερώτημα συνεχίζεται: Μήπως άρα γε το μέλλον της φυλής μας εξαρτάται και από την πιστότητα στην αποστολή μας; Μήπως, εάν τώρα ή χώρα αυτή γίνει ένας μεγάλος πομπός πνευματικών αξιών, τις οποίες έφερε ό χριστιανικός πολιτισμός και τις οποίες μπορεί να τις ξεχνάμε, αλλά δεν μπορούμε να τις αντικαταστήσουμε με τίποτε, μήπως αυτό θα φέρνει την Ελλάδα σε μιὰ θέση που θα την κάνει κάτι το μοναδικό, το μεγάλο, χωρίς να μετράμε πόσα τετραγωνικά χιλιόμετρα έκταση ή πόσο πληθυσμό έχει ή χώρα αυτή;

Και το τελευταίο ερώτημα: μήπως, αντίστοιχα, αν αυτή την μοναδική αποστολή την ξεχάσουμε ή και την απαρνηθούμε, μήπως παρόμοια μοναδική θα είναι και ή τιμωρία που μās περιμένει; Μήπως θα μείνουμε, χωρίς να έχωμε τίποτε πια να εμφανίσουμε στον πολιτισμό; Μήπως ή αποστολή μας είναι ή μοναδική μας θέση κάτω από τον ήλιο, και αν απαρνηθούμε την αποστολή μας, απαρνούμεθα την μοναδική αυτή θέση όπου μπορούμε να σταθούμε;

Αυτά είναι τα ερωτήματα που την απάντηση θα δώσει, φυσικά, ό αναγνώστης. Ό κάθε ένας αναγνώστης, άβιαστα, άπροκατάληπτα, χωρίς κανένα φόβο. Ούτε, φυσικά, τον φόβο μήπως δεν φανή άρκετά μοντέρνος!

[συνεχίζεται]

A. N. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ



ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΙΣ ΕΝΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Είδαμε σὲ προηγούμενες μελέτες μας ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν Ἀκτίνων τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ χριστιανοὶ διανοητὲς καὶ φιλόσοφοι καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐκκινώντας ἀπὸ τὴ θεμελιακὴ παραδοχὴ ὅτι τίποτε στὴ φύση δὲν ἔχει γίνεи στὴν τύχη (παραδοχὴ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῆς Πατερικῆς Οἰκολογίας¹), ἀνασκευάζουν τὶς κάθε λογῆς ἐνστάσεις κατὰ τῆς φύσεως: Ἐὰν συμβαίνει ἐνίοτε κάποια πράγματα στὴ φύση νὰ μᾶς φαίνονται ἄχρηστα ἢ περιττά, τοῦτο ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὴν ἄγνοιά μας· ἔτσι, μέσα ἀπὸ μιὰ ἐνδελεχῆ

ἔρευνα τῆς φύσεως θὰ μπορούσαμε νὰ φέρουμε στὸ φῶς τὸν λόγο τῆς ὑπάρξεως πολλῶν πραγμάτων ποὺ κάποιοι ἐπιπόλαια θὰ ἔκριναν ὡς ἄχρηστα ἢ περιττά².

Πιο συγκεκριμένα, εἶδαμε σὲ ξεχωριστὴ μελέτη μας³ πῶς οἱ ἐνστάσεις ποὺ ἐγκαλοῦν τὴ φύση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ φυτῶν ἢ δένδρων τὰ ὁποῖα φαντάζουν ἐντελῶς ἄχρηστα καὶ περιττά –ἢ καὶ ἐπιβλαβῆ– δίνουν στοὺς χριστιανοὺς διανοητὲς καὶ φιλοσόφους τὴν εὐκαιρία νὰ γράψουν

1. Γιάννη Κ. Τσέντου, «Τὰ θεμέλια τῆς Πατερικῆς Οἰκολογίας», *Ἀκτίνες* 777 (Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2019), σελ. 179-190.

2. Γιάννη Κ. Τσέντου, «Πατερικὴ φιλοσοφία καὶ ἐνστάσεις κατὰ τῆς φύσεως. Ἡ ὁδὸς τῆς ἔρευνας καὶ τῆς γνώσεως», *Ἀκτίνες* 782 (Ιούλιος-Αὐγустος 2020), σελ. 132-141.

3. Γιάννη Κ. Τσέντου, «Πατερικὴ φιλοσοφία καὶ ἐνστάσεις κατὰ τῆς φύσεως. Ὁ κόσμος τῶν φυτῶν», *Ἀκτίνες* 783 (Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2020), σελ. 179-191.

μερικὲς ἀπὸ τὶς πλέον ὑπέροχες ἀπὸ οἰκολογικὴ ἄποψη σελίδες τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς Πατερικῆς Γραμματείας. Εἶδαμε ἐπίσης πῶς οἱ χριστιανοὶ διανοητὲς καὶ φιλόσοφοι καταρρίπτουν τὶς ἐνστάσεις κατὰ τῆς φύσεως σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες τὰ βουνά, οἱ δασώδεις κοιλάδες, τὰ πετρώδη ἐδάφη καὶ τὰ δυσπρόσιτα καὶ ἀφιλόξενα γιὰ μᾶς μέρη εἶναι περιττά, καὶ συνεπῶς θὰ μπορούσαν νὰ λείπουν⁴. Τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἐπιστρατεύονται ἀποτελοῦν καρπὸ ἔρευνας καὶ προσεκτικῆς μελέτης τῆς φύσεως, ἡ ὁποία φέρει τελικὰ στὸ φῶς τοὺς λόγους τῆς ὑπάρξεως πραγμάτων ποὺ θὰ μπορούσε κάποιος ἐν πρώτοις νὰ θεωρήσει ἄχρηστα καὶ περιττά.

Ἐνστάσεις ποὺ ἀφοροῦν τὰ ζῶα

Μία ἀκόμη, τελευταία μεγάλη κατηγορία ἀπὸ ἐνστάσεις κατὰ τῆς φύσεως λαμβάνει ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ὕπαρξη στὴ φύση κάποιων ζώων τὰ ὁποῖα στὰ μάτια πολλῶν δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν καμμία ἀπολύτως θέση σὲ ἓνα κόσμον ποὺ κυβερνᾶται ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Τέτοια ζῶα εἶναι, γιὰ παράδειγμα, τὰ δηλητηριώδη ἔρπετά καὶ τὰ ἄγρια θηρία.

Γιὰ τὰ πρῶτα ἀπὸ αὐτά, δηλαδὴ γιὰ τὰ δηλητηριώδη ἔρπετά, ὁ Δίδυμος ὁ Τυφλὸς παραδέχεται ὅτι «δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει κάποια εὐλογη αἰτία ποὺ νὰ δικαιολογεῖ τὴ δημιουργία τους»⁵. Ὅσον ἀφορᾷ πάλι τὰ ἄγρια, αἰμοβόρα θηρία, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πολὺ εὐκόλα πόσο

προβληματίζαν μὲ τὴν παρουσία τους τὸν μέσο ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς, καὶ πάντως πόσο ἀσυμβίβαστα μπορούσαν νὰ φαίνονται μὲ τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα περὶ ἐνὸς κόσμου ὅπου πρυτανεύει ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

*Μία ἀκόμη, τελευταία
μεγάλῃ κατηγορία ἀπὸ
ἐνστάσεις κατὰ τῆς
φύσεως λαμβάνει ἀφορμὴ
ἀπὸ τὴν ὕπαρξη στὴ φύση
κάποιων ζώων τὰ ὁποῖα
στὰ μάτια πολλῶν δὲν θὰ
ἔπρεπε νὰ ἔχουν καμμία
ἀπολύτως θέση σὲ ἓνα
κόσμον ποὺ κυβερνᾶται
ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ
Θεοῦ. Τέτοια ζῶα εἶναι,
γιὰ παράδειγμα,
τὰ δηλητηριώδη ἔρπετά
καὶ τὰ ἄγρια θηρία.*

Ὁ «ιατρικὸς λόγος» καὶ ὁ «φιλόσοφος λόγος»

Τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἐπιστρατεύουν ἐν προκειμένῳ οἱ χριστιανοὶ διανοητὲς καὶ φιλόσοφοι, γιὰ νὰ καταδείξουν ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ ὕπαρξη τῶν δηλητηριωδῶν ἔρπετῶν καὶ τῶν ἀγρίων θηρίων δὲν στερεῖται κάποιου λόγου, εἶναι ὅλα ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν θὰ συναντήσουμε ἐδῶ τὰ ἐκπληκτικὰ μὴ ἀνθρωποκεντρικὰ ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὁποῖα οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπαντοῦσαν στὶς ἐνστάσεις γιὰ τὰ φυτὰ καὶ τὴ διαμόρφωση τῆς γῆς. Οἱ χριστιανοὶ διανοητὲς καὶ φιλόσοφοι

4. Γιάννη Κ. Τσέντου, «Πατερικὴ φιλοσοφία καὶ ἐνστάσεις κατὰ τῆς φύσεως. Ἡ γῆ καὶ ἡ διαμόρφωσί της», *Ακτίνες* 784 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2020), σελ. 216-224.

5. Διδ. Τυφλ., *Εἰς τὸν Ἰὼβ 12.1-16a8*, ed. U. Hagedorn, D. Hagedorn καὶ L. Koenen, 315, 29-31: «Τὰ γὰρ [i]οβόλα τοῖς πολλοῖς δοκεῖ οὐκ ἔ[χ]ειν τῆς παραγωγῆς τὸ εὐλογον».

θα μπορούσαν βεβαίως να ισχυρισθουν ότι ακόμη και τα δηλητηριώδη έρπετα και τα θηρία έχουν τον δικό τους λόγο ύπαρξεως, ότι δηλαδή επιτελούν κάποιο έργο στη φύση (πράγμα άλλωστε που λένε ρητώς για όλα τα πράγματα στη φύση). Τουτό όμως δεν θα ήταν δα και καμμία σπουδαία παρηγοριά, τη στιγμή που κάποιοι διερωτώντο με αγανάκτηση γιατί σε έναν κόσμο δημιουργημένο από τον Θεό θα πρέπει να κατασπαράσσονται από τα άγρια θηρία άθωοι άνθρωποι, και να βυθίζονται στον πόνο, την απελπισία και την απόγνωση ολόκληρες οικογένειες. Έτσι, είναι φυσικό οι χριστιανοί διανοητές και φιλόσοφοι να επιστρατεύουν εν προκειμένω επιχειρήματα τα όποια είναι κατά βάση ανθρωποκεντρικά.

συχασμό του ανθρώπου και τον οδηγεί στη συναίσθηση της ασθενείας του και στην επίληψη της βοήθειας του Θεού.

Στη συνέχεια θα δοϋμε μερικά παραδείγματα από την πρώιμη έλληνοχριστιανική και πατερική φιλοσοφία, όπου τα δύο αυτά επιχειρήματα διατυπώνονται είτε εκ παραλλήλου, είτε τὸ καθένα ξεχωριστά.

Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας στὸ ἔργο του *Εὐαγγελικὴ προπαρασκευὴ* παραθέτει ἓνα ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ θέμα μας κείμενο ἀπὸ ἓνα ἀπολεσθὲν ἔργο τοῦ Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως *Περὶ προνοίας*⁶. Ὁ Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὑπῆρξε Ἰουδαῖος ἐκλεκτικὸς φιλόσοφος μὲ μεγάλη φιλοσοφικὴ κατάρτιση, ὁ ὁποῖος χρησιμοποίησε τὴ φιλοσοφικὴ παράδοση τῆς

Τὸ πρῶτο ἐπιχείρημα, ὁ «ιατρικὸς λόγος», μᾶς παραπέμπει καὶ πάλι στὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη, ἐπισημαίνοντας ὅτι τὸ δηλητήριο τῶν δηλητηριωδῶν ἐρπετῶν χρησιμοποιεῖται σὲ πλείστες περιπτώσεις ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴν παρασκευὴ σωτηρίων φαρμάκων.

Δύο εἶναι τὰ ἀπαντητικὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἀπαντοῦν σχεδὸν στερεότυπα στὴν πρώιμη έλληνοχριστιανικὴ καὶ πατερικὴ φιλοσοφία: ὁ «ιατρικὸς λόγος» καὶ ὁ «φιλόσοφος λόγος».

Τὸ πρῶτο ἐπιχείρημα, ὁ «ιατρικὸς λόγος», μᾶς παραπέμπει καὶ πάλι στὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη, ἐπισημαίνοντας ὅτι τὸ δηλητήριο τῶν δηλητηριωδῶν ἐρπετῶν χρησιμοποιεῖται σὲ πλείστες περιπτώσεις ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴν παρασκευὴ σωτηρίων φαρμάκων.

Τὸ δεῦτερο ἐπιχείρημα, ὁ «φιλόσοφος λόγος», εἶναι περισσότερο σύνθετο καὶ περισσότερο θεολογικό. Ἡ κεντρικὴ του ἰδέα εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὅτι ἡ παρουσία τῶν ἀγρίων θηρίων στὴ φύση ἔχει ἓνα ρόλο παιδαγωγικό, καθὼς ἀποτρέπει τὸν ἔφη-

Ἀρχαιότητος –καὶ κυρίως τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφικὴ παράδοση– καὶ συνέγραψε στὴν ἑλληνικὴ πλείστα ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀρκετὰ ἐρμηνευτικὰ τῶν Γραφῶν. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Φίλων δὲν ἐντάσσεται βεβαίως στὴν έλληνοχριστιανικὴ Γραμματεία, ἀλλὰ ὥστόσο ἀποτελέσει γιὰ πολλοὺς χριστιανοὺς διανοητὲς τὴ γέφυρα ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ τὴ χριστιανικὴ φιλοσοφία.

Στὸ συγκεκριμένο κείμενό του, ποὺ μᾶς διασώζει ὁ Εὐσέβιος στὸ ἔργο του *Εὐαγγελικὴ προπαρασκευή*, ὁ Φίλων ὑποστηρίζει ἐν πρώτοις ὅτι πολλὰ δηλητηριώδη ἐρπετά, καθὼς καὶ ἀρκετὰ ἔντομα, δὲν ἔχουν γίνεῖ «κατὰ φύσιν», ἀλλὰ

6. Εὐσ. Καισ., *Εὐαγγελικὴ προπαρασκευή*, ed. K. Mras, H', iδ' 59.2-62.1.

«κατ' ἐπακολούθησιν», ἀποτελοῦν δηλαδὴ τρόπον τινὰ παρενέργειες κάποιων διεργασιῶν στὴ φύση⁷. Ἡ ἐκτίμηση αὐτὴ τοῦ Φίλωνος στηρίζεται στὴν –ἐσφαλμένη– ἀντίληψη τῆς ἐπιστήμης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία κάποιες μορφές ζωῆς γεννῶνται αὐτομάτως ἀπὸ τὴ σπῆρη ἢ ἄλλες διεργασίες.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποθέσει ἀρχικά, αὐτὴ ἡ συγκεκριμένη θέση τοῦ Φίλωνος, ἡ ὁποία ὁπωσδήποτε στηρίζεται σὲ μιὰ ἐσφαλμένη ἐπιστημονικὴ ὑπόθεση τῆς ἐποχῆς, δὲν ἀποτελεῖ προσπάθεια ὑπεκφυγῆς ἀπὸ τὸ πρόβλημα καὶ «ἀθώωσης» τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν δηλητηριωδῶν ἐρπετῶν

Φίλων οὕτως ἢ ἄλλως δὲν θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, γιὰ νὰ ἀποσεισούν τὴν εὐθύνη τοῦ Θεοῦ γιὰ κάποια πράγματα «κακῶς κείμενα» στὴ φύση. Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ Φίλων σπεύδει νὰ τονίσει ὅτι ὅσα ζῶα γεννῶνται «ἐξ οἰκείας ὕλης κατὰ φύσιν σπερματικὴν καὶ προηγουμένην» εἶναι ἀπολύτως φυσικὸ νὰ ἀνάγονται στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ⁸. Καὶ αὐτὸ ἰσχύει, προφανῶς, γιὰ τὰ ἄγρια θηρία.

Στὴ συνέχεια, ὁ Φίλων ἐκφέρει δύο διαφορετικὰ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποία δηλώνει ὅτι ἔχει ἀκούσει ἀπὸ ἄλλους καὶ θεωρεῖ σκόπιμο νὰ μὴν παραλείπει νὰ τὰ μνημονεύσει. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι πρόκειται γιὰ ἐπιχειρήματα ἥδη κοινὰ τὴν

*Τὸ δεύτερο ἐπιχείρημα, ὁ «φιλόσοφος λόγος»,
εἶναι περισσότερο σύνθετο καὶ περισσότερο θεολογικόν.
Ἡ κεντρικὴ τοῦ ιδέα εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὅτι ἡ παρουσία
τῶν ἀγρίων θηρίων στὴ φύση ἔχει ἓνα ρόλο παιδαγωγικόν,
καθὼς ἀποτρέπει τὸν ἐφησυχασμὸ τοῦ ἀνθρώπου
καὶ τὸν ὁδηγεῖ στὴ συναίσθηση τῆς ἀσθενείας του
καὶ στὴν ἐπίληψη τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ.*

στὴ φύση. Ἄν ἦταν μιὰ τέτοια προσπάθεια, θὰ ἦταν μιὰ πολὺ... κακὴ προσπάθεια. Καὶ τοῦτο, διότι, ἀκόμη καὶ ἂν κάποιος θεωρήσει ὅτι κάποια πράγματα στὴ φύση συμβαίνουν «κατ' ἐπακολούθησιν», τοῦτο δὲν σημαίνει σὲ καμμία περίπτωσι ὅτι ὁ Θεὸς καθίσταται ἄμοιρος εὐθυνῶν γιὰ αὐτά. Ἄμοιρος εὐθυνῶν θὰ ἦταν τότε καὶ μόνον τότε, ἐὰν δὲν εἶχε προβλεῖν τὴ γένεσί τους – πράγμα βεβαίως ποὺ θὰ ἦταν ἄτοπο νὰ ὑποστηριχθεῖ προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐτσι, τὰ ὅσα λέει ἐδῶ ὁ

ἐποχὴ τοῦ Φίλωνος, τὰ ὁποία αὐτὸς δὲν προσπαθεῖ νὰ σφετερισθεῖ. Τὰ δύο ἐν λόγω ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποία θὰ δοῦμε εὐθὺς ἀμέσως, ἀποδεικνύουν κατὰ τὸν Φίλωνα ὅτι ἀκόμη καὶ τὰ δηλητηριώδη φίδια καὶ τὰ ἄγρια θηρία ἔχουν γίνεῖ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἀνθρώπου⁹.

Κατὰ πρῶτον, ὁ Φίλων ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία ὅσων ἀσκοῦν τὴν ἱατρικὴ τέχνη, οἱ ὁποιοὶ γνωρίζουν πολὺ καλὰ

7. Εὐσ. Και., ὁ.π., Η', ιδ' 59.2-5: «Τῶν δ' ἐρπετῶν τὰ ἰοβόλα γέγονεν οὐ κατὰ πρόνοιαν, ἀλλὰ κατ' ἐπακολούθησιν, ὥς καὶ πρότερον εἶπον· ζῳογονεῖται γάρ, ὅταν ἡ ἐνυπάρχουσα ἱκμάς μεταβάλῃ πρὸς τὸ θερμότερον. Ἐνια δὲ καὶ σῆψις ἐνρίχωσεν, φθεῖρας δὲ ἢ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων».

8. Εὐσ. Και., ὁ.π., Η', ιδ' 59.5-60.1: «Ὅσα δ' ἐξ οἰκείας ὕλης κατὰ φύσιν σπερματικὴν καὶ προηγουμένην ἔχει γένεσιν, εἰκότως ἐπιγέγραπται πρόνοιαν».

9. Εὐσ. Και., ὁ.π., Η', ιδ' 60.1-2: «Ἦκουσα καὶ περὶ ἐκείνων διττοῦς λόγους ὥς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἀνθρώπου γεγονότων, οὓς οὐκ ἂν ἐπικρυψαίμην».

ὅτι τὰ δηλητήρια πολλῶν ἐρπετῶν, χρησιμοποιούμενα μὲ ἐπιστήμην, ἀποδεικνύονται εὐεργετικώτατα φάρμακα, τὰ ὁποῖα ἐξασφαλίζουν ἀπροσδόκητη σωτηρία σὲ ἀνθρώπους ποὺ βρίσκονται σὲ δεινὴ κατάσταση. Ὁ Φίλων μᾶς παραδίδει ὅτι μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ ὅσοι ἀσχολοῦνταν σοβαρὰ μὲ τὴν ἱατρικὴ τέχνη χρησιμοποιοῦσαν κατ' ἐξοχὴν αὐτὰ τὰ δηλητήρια στὶς συνθέσεις τῶν φαρμάκων¹⁰.

Τὸ δεύτερο ἐπιχείρημα εἶναι ὁ «φιλόσοφος λόγος», ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ Φίλων κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν «ιατρικὸν λόγον» ποὺ εἶδαμε παραπάνω¹¹. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὸ δεύτερο ἐπιχείρημα, τὰ θηρία ὑπάρχουν πρὸς τιμωρίαν τῶν ἁμαρτανόντων, δηλαδὴ ὡς μέσα σωφρονισμοῦ, ὅπως περιῖπου οἱ στρατιῶτες καὶ οἱ ἡγεμόνες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶχαν στὴ διάθεσή τους τὸ μαστίγιον καὶ τὸ ξίφος. Ἔτσι, ἐνῶ κατὰ κανόνα τὰ θηρία μένουν ἥσυχά καὶ δὲν ἐνοχλοῦν τὸν ἄνθρωπο, συμβαίνει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ ἐρεθίζονται καὶ νὰ ἐπιτίθενται «ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἡ φύση στὸ ἀδέκαστο δικαστήριό της κατεδίκασε σὲ θάνατο»¹².

Αὐτὸς ὁ «φιλόσοφος λόγος» τοῦ Φίλωνος, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ὁ ρόλος τῶν ἀγρίων θηρίων εἶναι τρόπον

τινὰ παιδαγωγικὸς καὶ σωφρονιστικὸς γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀπαντᾷ συχνότατα σὲ πλείστους χριστιανούς διανοητὲς καὶ φιλοσόφους. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, τὸν βρίσκουμε σὲ μία πολὺ χαρακτηριστικὴ τοῦ διατύπωση στὴ Θ' Ὀμιλία *Εἰς τὴν Ἑξαήμερον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*:

«Καὶ κανεῖς νὰ μὴν ἐγκαλεῖ γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸν δημιουργό, διότι δημιουργοῦσε ζῶα δηλητηριώδη καὶ ὀλέθρια καὶ πολέμια τῆς ζωῆς μας· διαφορετικὰ θὰ μπορούσε κανεῖς μὲ τὸ ἴδιο σκεπτικὸ νὰ ἐγκαλέσει καὶ τὸν παιδαγωγό, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ ἐπαναφέρει στὴν τάξιν τὸ ἀτίθασο τῆς νεότητος, καὶ τιμωρεῖ τὴν ἀκολασία μὲ πληγὲς καὶ κτυπήματα»¹³.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Νεμέσιος Ἑμέσης τονίζουν ἀντιθέτως τὸν «ιατρικὸν λόγον». Ἔτσι, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, στὴν προσπάθειά του νὰ δείξει πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀξιοποιήσει ἐπωφελῶς ἀκόμη καὶ τὶς πλέον πεπλανημένες διδασκαλίες τῆς ἐθνικῆς φιλοσοφίας, φέρει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ παράδειγμα τῶν «ἐρπυστικῶν θηρίων», τῶν φοβερῶν δηλαδὴ ἐρπετῶν, τὸ δηλητήριο τῶν ὁποίων ἀναμειγνύμενο μὲ ἄλλες οὐσίες μᾶς δίδει πολλὰ σωτήρια φάρμακα¹⁴. Ὁ Νεμέσιος Ἑμέσης στὴν πραγματεία του *Περὶ φύσεως ἀνθρώπου* κάνει λόγο, μεταξὺ ἄλλων, καὶ γιὰ ἐκεῖνα τὰ θηρία ποὺ λυμαίνονται τὸν ἄνθρωπο, καὶ ὑποστηρίζει ὅτι οὔτε καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι

10. Εὐσ. Καισ., ὁ.π., Η', ιδ' 60.2-7: «Πρὸς πολλὰ τῶν ἱατρικῶν ἔφασάν τινες τὰ ἰοβόλα συνεργεῖν καὶ τοὺς μεθοδεύοντας τὴν τέχνην, εἰς ἃ δεῖ καταχρωμένους αὐτοῖς ἐπιστημόνως, ἀλεξιφαρμάκων εὐπορεῖν ἐπὶ τῇ τῶν μάλιστα ἐπισηφαλῶς ἐχόντων ἀπροσδοκίῳ σωτηρίᾳ. Καὶ μέχρι νῦν ἔστιν ἰδεῖν τοὺς μὴ ῥαθύμως καὶ ἀμελῶς ἰατρεύειν ἐπιχειροῦντας ἐν ταῖς συνθέσεσι τῶν φαρμάκων καταχρωμένους ἐκάστοις οὐ παρέργως».

11. Εὐσ. Καισ., ὁ.π., Η', ιδ' 61.1: «Ὁ δ' ἑταίρος λόγος οὐκ ἱατρικὸς, ἀλλὰ φιλόσοφος ἦν, ὡς ἔοικε».

12. Εὐσ. Καισ., ὁ.π., Η', ιδ' 61.1-62.1: «Τῷ γὰρ Θεῷ ταῦτ' ἔφασκεν νῦν τρεπίσθαι κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων κολαστήρια, ὡς στρατιῶσι καὶ ἡγεμόσιν ὕστριχας καὶ σίδηρον· οὗ χάριν ἡρεμοῦντα τὸν ἄλλον χρόνον ἀνερεθίζεσθαι πρὸς ἀλκὴν ἐπὶ τοῖς κατακριθείσιν, ὧν ἡ φύσις ἐν τῷ ἀδωροδοκίῳ δικαστηρίῳ ἐαυτῆς κατέγνω θάνατον».

13. Μεγ. Βασ., Ὀμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον, Ὀμιλία Θ', ed. S. Giet, 5.76-80: «Καὶ μὴδεὶς ἐγκαλεῖσθω τούτου ἔνεκεν τῷ ποιητῇ, ὅτι ἰοβόλα ζῶα καὶ φθαρτικὰ καὶ πολέμια τῇ ζωῇ ἡμῶν ἐπείσιγαγεν· ἢ οὕτω δ' ἂν τις καὶ παιδαγωγῷ ἐγκαλοῖν εἰς τάξιν ἄγοντι τὴν εὐκολίαν τῆς νεότητος, καὶ πληγαῖς καὶ μαστίξιν τὸ ἀκόλαστον σωφρονίζοντι».

14. Γρηγ. Ναζ., *Εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας Ἐπιτάφιος*, ed. F. Boulenger, ια' 2.1-3.7: «[...] ἥδη δὲ καὶ τῶν ἐρπυστικῶν θηρίων ἔστιν ἃ τοῖς πρὸς σωτηρίαν φαρμάκοις συνεκεράσαμεν [...]».

έντελως ἄχρηστα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀφοῦ ὁ ἀνθρώπινος λόγος καρπώνεται «πρὸς οἰκείαν ὠφέλειαν» ἀκόμη καὶ τὰ δηλητηριώδη ἐρπετά¹⁵. Πράγματι, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Νεμέσιος, ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῖ τὰ δηλητηριώδη τοὺς καὶ γιὰ τὴ θεραπεία τῆς βλάβης ποὺ αὐτὰ τὰ ἴδια προξενοῦν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴαση ἄλλων ἀσθενειῶν· ὁ Νεμέσιος φέρει ὡς παράδειγμα τὶς λεγόμενες «θηριακὰς κατασκευές»¹⁶. Τέλος, ἀφοῦ πρῶτα ἐπισημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει στὴ διάθεσή του πολλὰ μέσα δοσμένα ἀπὸ τὸν δημιουργὸ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐπιβουλῶν τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ τῶν ἐρπετῶν¹⁷, ὁ Νεμέσιος ἐκφράζει τὴν ἀκλόνητη πεποίθησή του ὅτι δὲν ὑπάρχει στὴ φύση τίποτε ποὺ νὰ μὴ χρησιμεύει κατὰ κάποιο τρόπο στὸν ἄνθρωπο· συγκεκριμένα γράφει τὰ ἑξῆς:

Κάθε τι χρησιμεύει καὶ σὲ κάτι διαφορετικό· καὶ ὅλα μαζὶ συντελοῦν ἀπὸ τὴ φύση τοὺς πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη καὶ ὅσα δὲν χρησιμεύουν σὲ τίποτε ἄλλο»¹⁸.

Στὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου συναντᾶμε τόσο τὸν «ιατρικὸ λόγον» ὅσο καὶ τὸν «φιλόσοφον λόγον», κατὰ τὴ διάκριση τοῦ Φίλωνος. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, στὴ Ζ' Ὁμιλία *Εἰς τὴν Γένεσιν* ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀφοῦ πρῶτα

τονίζει ὅτι τίποτε στὴ φύση δὲν ἔχει γίνει εἰς μάτην καὶ ἀφελῶς («οὐδὲν γὰρ μάτην, οὐδὲ ἀπλῶς γεγένηται»¹⁹), παρατηρεῖ ὅτι ἀκόμη καὶ τὰ γένη τῶν θηρίων καὶ τῶν ἐρπετῶν δὲν ἔχουν καθόλου μικρὴ χρησιμότητα γιὰ μᾶς, καὶ ἂν θελήσει κάποιος νὰ ἐρευνήσει τὸ θέμα μὲ σύνεση, θὰ διαπιστώσει ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερα, ποὺ μᾶς ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἡ ἐπ' αὐτῶν ἐξουσία λόγῳ τῆς παρακοῆς τῶν πρωτοπλάστων, ὠφελοῦμαστε σημαντικὰ ἀπὸ αὐτά· φερ' εἰπεῖν, ἐξηγεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, οἱ ἱατροὶ παρασκευάζουν ἀπὸ αὐτὰ πολλὰ φάρμακα, τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ συντελοῦν στὴ σωματικὴ μας ὑγεία²⁰.

Ἄλλοῦ πάλι, στὸ ἐρμηνευτικὸ τοῦ ἔργου *Εἰς τὸν ἩΨαλμόν*, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐκφέρει τόσο τὸν «φιλόσοφον» ὅσο καὶ τὸν «ιατρικὸν λόγον», γράφοντας τὰ ἑξῆς:

«Καὶ ἂν κάποιος ρωτήσῃ σὲ τί ὠφελοῦν τὰ ἄγρια ζῶα, θὰ τοῦ ἀπαντήσουμε: Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἐμφυσοῦν ταπεινοφροσύνη καὶ ἐμβάλλουν τὸν ἄνθρωπον σὲ ἀγωνία καὶ ὑπενθυμίζουν στὸν σφόδρα ἀλαζόνα τὴν οἰκείαν τοῦ φύσει, ὅταν τὰ θηρία προξενοῦν σὲ αὐτὸν τέτοιο τρόπο» –φιλόσοφος λόγος– «Ἐπειτα γίνονται ἀπὸ αὐτὰ καὶ πολλὰ φάρμακα γιὰ ἀνθρώπους ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ κάποια σωματικὴ πάθησις»²¹– ιατρικὸς λόγος.

15. Νεμεσ. Ἐμέσ., *Περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, ed. B. Einarson, α' 400-402: «Οὐδὲ ταῦτα δὲ παντάπασις ἐκπέφυγε τὴν τῶν ἀνθρώπων ὄνησιν, ἀλλὰ καὶ τὰ δηλητηριώδη πρὸς οἰκείαν ὠφέλειαν ὁ λόγος καρποῦται».

16. Νεμεσ. Ἐμέσ., ὁ.π., α' 402-405: «κατακέχρηται γὰρ αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν τῆς ἐξ αὐτῶν ἐκείνων βλάβης καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀρρωστικμάτων ἰάσεως· τοιαῦτά τινες εἰσιν αἱ θηριακαὶ καλούμεναι κατασκευαὶ ἃς ὁ λόγος ἐπενόησεν ἵνα καὶ τούτων κρατῇ δι' αὐτῶν, καὶ ὡς παρὰ τῶν πολεμίων κρατηθέντων ὠφελοῖτο».

17. Νεμεσ. Ἐμέσ., ὁ.π., α' 407-410.

18. Νεμεσ. Ἐμέσ., ὁ.π., α' 410-412: «Ἄλλα μὲν γὰρ ἄλλαις ἀρμόζει χρεῖαι· κοινῇ δὲ πάντα πρὸς θεραπείαν ἀνθρώπου συντελεῖν πέφυκεν, καὶ τὰ μὴ ταῖς ἄλλαις χρεῖαις χρῆσιμα».

19. Ἰω. Χρυσ., *Εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία Ζ', ed. J.-P. Migne, PG 53, 67.14-15.

20. Ἰω. Χρυσ., ὁ.π., PG 53, 67.28-35: «Καὶ τῶν θηρίων δὲ τὰ γένη, καὶ τῶν ἐρπετῶν οὐ μικρὰν ἡμῖν χρεῖαν συντελεῖ, καὶ εἰ βουλῇ τις εὐγνωμόως καταμαθεῖν, εὐρίσκει καὶ νῦν, ὅτε τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἀφηρεθῇμεν διὰ τὴν τοῦ πρωτοπλάστου παρακοήν, πολλὴν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν ἡμῖν προσγινομένην. Πολλὰ γὰρ καὶ ἐκ τούτων λαμβάνοντες ἱατρῶν παῖδες κατασκευάζουσι πρὸς τὴν τῶν ἡμετέρων σωμάτων ὑγείαν συντελεῖν δυνάμενα».

21. Ἰω. Χρυσ., *Εἰς τὸν ἩΨαλμόν*, ed. J.-P. Migne, PG 55, 118.43-48: «Εἰ δὲ λέγοι τις· Τί δὲ τῶν ἀγρίων ὠφελος ζῶων; ἐροῦμεν· Πρῶτον μὲν ψυχῆς ταπεινοφροσύνην ἐργάζεται, καὶ ἑνα-

Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος συνεχίζει παρακάτω μετὰ τὴν ἐξῆς παρομοίωσιν: «Ὅ,τι εἶναι ἡ λωρίδα γιὰ τὸ παιδί, εἶναι καὶ τὸ θηρίο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι, ἂν οἱ περισσότεροι φθάνουν σὲ τέτοιο βαθμὸ παραφροσύνης, μολονότι συνέχονται ἀπὸ τόσα δεινά, σκέπουν ποῦ θὰ φθάσει ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων, ἂν ἀφαιρέσεις καὶ αὐτὸ τὸ χαλινάρι»²².

τὸ κέρδος μας ἀπὸ αὐτά;»²³. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τὸ κέρδος μας εἶναι «πολὺ καὶ ἄφατον», καὶ πάντως ὄχι μικρότερο αὐτοῦ ποῦ ἀποκομίζουμε ἀπὸ τὰ ἡμέρα ζωῆς. Διότι κατὰ τὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο τὰ ἡμέρα ζωῆς εἶναι κατάλληλα μόνο γιὰ τὴν κάλυψιν κάποιων σωματικῶν μας ἀναγκῶν, ἐνῶ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ ἐρπετὰ ἐμφυσοῦν παράλληλα καὶ

Στὴ Ζ' Ὁμιλία Εἰς τὴν Γένεσιν ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀφοῦ πρῶτα τονίζει ὅτι τίποτε στὴ φύσιν δὲν ἔχει γίνει εἰς μάτην καὶ ἀφελῶς («οὐδὲν γὰρ μάτην, οὐδὲ ἀπλῶς γεγένηται»), παρατηρεῖ ὅτι ἀκόμη καὶ τὰ γένη τῶν θηρίων καὶ τῶν ἐρπετῶν δὲν ἔχουν καθόλου μικρὴ χρησιμότητα γιὰ μᾶς, καὶ ἂν θελήσει κάποιος νὰ ἐρευνήσῃ τὸ θέμα με σύνεσιν, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερα, ποῦ μᾶς ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἡ ἐπ' αὐτῶν ἐξουσία λόγῳ τῆς παρακοῆς τῶν πρωτοπλάστων, ὠφελοῦμαστε σημαντικὰ ἀπὸ αὐτά· φερ' εἰπεῖν, ἐξηγεῖ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, οἱ ἱατροὶ παρασκευάζουν ἀπὸ αὐτὰ πολλὰ φάρμακα, τὰ ὅποια μποροῦν νὰ συντελοῦν στὴ σωματικὴ μας ὑγεία.

Σὲ ἓνα ἄλλο ἐρμηνευτικὸ τοῦ ἔργου στοὺς *Ψαλμοὺς*, καὶ συγκεκριμένα στὴν ἐρμηνεία τοῦ *Εἰς τὸν PMH' Ψαλμόν*, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπανέρχεται ἐκ νέου στὸ ἐρώτημα: «Σὲ τί χρησιμεύουν στὴ ζωὴ μας τὰ φίδια καὶ οἱ σκορπιοὶ καὶ τὰ ἐρπετὰ καὶ τὰ λιοντάρια; Ποιὸ

φόβο, καὶ ἐτοιμάζουν τὸν δρόμο γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ ἐμβάλλουν τὸν ἄνθρωπο σὲ ἀγωνία καὶ ὑπενθυμίζουν τὴν ἁμαρτία τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ στὸν παραδείσο καὶ δείχνουν πόσων κακῶν αἰτία εἶναι ἡ παρακοή²⁴.

γόνιον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν σφόδρα ἀλαζόνα τῆς οἰκείας ἀναμνήσκει φύσεως, ὅταν τὸ ἄλογον αὐτῷ φοβερὸν ᾔ. Πολλὰ καὶ σώμασιν κάμνουσιν ἐκ τούτων φάρμακα γίνεται».

22. Ἰω. Χρυσ., ὁ.π., PG 55, 119.4-8: «Ὅπερ γὰρ ἐστὶν μᾶς τῷ παιδί, τοῦτο θηρίον ἀνθρώποις. Εἰς γὰρ τοσούτοις συνεχόμενοι δεινοῖς εἰς τοσαύτην ἀπόνοιαν οἱ πλείους αἰρῶνται, ἂν καὶ τοῦτον περιέλῃς τὸν χαλινόν, ἐννόησον ποῦ τὰ τῆς κακίας προβήσεται».

23. Ἰω. Χρυσ., *Εἰς τὸν PMH' Ψαλμόν*, ed. J.-P. Migne, PG 55, 490.7-9: «Ἄλλ' οἱ ὄφεις, φησί, καὶ οἱ σκορπιοί, καὶ οἱ δράκοντες, καὶ οἱ λέοντες, τί χρήσιμον εἰσάγουσιν εἰς τὸν βίον; τί δὲ αὐτῶν τὸ κέρδος;».

24. Ἰω. Χρυσ., ὁ.π., PG 55, 490.9-15: «Πολὺ καὶ ἄφατον, καὶ τῶν ἡμερῶν οὐκ ἔλαττον. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ πρὸς τὴν τοῦ σώματος χρείαν ἐστὶν ἐπιτήδεια· ταῦτα δὲ σοὶ καὶ φόβον ἐπιτείχει, καὶ σωφρονεῖν παρασκευάζει, καὶ ἐναγώνιον ποιεῖ, καὶ ἀναμνήσκει σε τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ

Ἡ δεδομένη θέσις τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνεται ἐδῶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο²⁵, εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὅτι ὁ πρωτόπλαστος ἄνθρωπος στὸν παράδεισο εἶχε ἐξουσία καὶ ἐπὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν ἐρπετῶν, ἡ ὁποία ὅμως τοῦ ἀφαιρέθηκε συνεπεία τῆς παρακοῆς καὶ τῆς πτώσεώς του. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ νόημα τῶν ὅσων λέει ἐδῶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: ὅτι δηλαδή, κάθε φορὰ ποὺ αἰσθανόμαστε φόβο καὶ τρόμο μπροστὰ στὰ θηρία καὶ τὰ ἐρπετά, ὁ εὐσεβὴς ἄνθρωπος θυμᾶται τὴν παρακοὴ τοῦ πρωτοπλάστου ποὺ προκάλεσε αὐτὸ τὸ «καθεστῶς» στὴ σχέση μας πρὸς τὰ θηρία καὶ τὰ ἐρπετά, καὶ ἔτσι ἀναλογίζεται τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας, μὲ ὅλες τὶς εὐεργετικὲς συνέπειες ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ τέτοια διαρκὴς ὑπόμνησις.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπανέρχεται στὸ θέμα καὶ στὶς ὑπ' ἀριθμὸν Η' καὶ ΙΑ' Ὁμιλίαις του *Εἰς τοὺς ἀνδριάντας*.

Στὴν πρώτη ἀπὸ αὐτὲς τονίζει ὅτι τὰ ἄγρια καὶ ἀνήμερα ζῶα δὲν εἶναι καθόλου λιγώτερο χρήσιμα γιὰ μᾶς ἀπ' ὅ,τι τὰ ἥμερα, καθὼς κάνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ συναθροισθοῦν στὶς πόλεις γιὰ λόγους ἀσφαλείας καὶ τοὺς καθιστοῦν προσεκτικώτερους, συσφίγγοντας ἔτσι τοὺς μεταξύ τους δεσμούς, καὶ ἄλλων μὲν ἐκγυμνάζουν τὴ δύναμιν (ἐννοεῖ τοὺς κυνηγούς), ἄλλων δὲ θεραπεύουν τὶς ἀσθένειες μὲ τὰ φάρμακα ποὺ παρασκευάζουν ἀπὸ αὐτὰ οἱ θεράποντες τῆς ἱατρικῆς, καὶ παράλληλα μᾶς ὑπενθυμίζουν τὴν ἁμαρτία τοῦ προπατόρος²⁶.

τοῦ προπατόρος ἁμαρτίας, καὶ δείκνυσιν ὅσων κακῶν αἰτία ἡ παρακοή.

25. Ἰω. Χρυσ., ὁ.π., PG 55, 490.15-17: «Οὐ γὰρ τοιαῦτα ἦν πρὸ τούτου τὰ θηρία, φοβερά καὶ φευκτὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ τιθασσὰ καὶ χειροήθη».

26. Ἰω. Χρυσ., *Εἰς τοὺς ἀνδριάντας*, Ὁμιλία Η', ed. J.-P. Migne, PG 49, 97.35-46: «[...] καὶ τῶν ἡμέρων ζώων οὐκ ἐλάττονα παρέχεται χρεῖαν

Ἐδῶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, πέραν τῶν ὅσων ἔχουμε ἤδη δεῖ, ἐπισημαίνει καὶ τὰ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀγρίων θηρίων: Ἀκριβῶς ὁ φόβος τῶν θηρίων ὀδήγησε κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο τοὺς ἀνθρώπους νὰ συνέλθουν σὲ πόλεις πρὸς ἀναζήτησιν ἀσφαλείας, καὶ ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ φόβος ἐσμίλευσε καὶ συνέσφιξε τοὺς δεσμοὺς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ δ' ἄλλως, τίποτε δὲν θὰ ἐμπόδιζε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζοῦν μονήρη βίῳ στὶς σπηλιὰς καὶ νὰ μὴ διαφέρουν σὲ τίποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα. Ἔτσι, ὁ φόβος τῶν ἀγρίων θηρίων μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπὸ μία ἄποψη... γεννήτωρ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ κατ' ἐπέκτασιν γεννήτωρ τοῦ πολιτισμοῦ! Ἄς θυμίσουμε ἐδῶ ὅτι καὶ ὁ Πλάτων, στὸν μῦθο τοῦ Πρωταγόρα στὸν ὁμώνυμο διάλογο, ἐμφάνιζε τὸν φόβο τῶν θηρίων νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀναζητήσουν τρόπους νὰ συναθροίζονται καὶ νὰ σώζονται, κτίζοντας πόλεις («ἐξήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις»²⁷). Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπαναλαμβάνει ἐδῶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, μὲ τὴν εὐχαριστιακὴ ὅμως διάθεσιν τοῦ πιστοῦ χριστιανοῦ, ποὺ βρίσκει λόγους νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸ ἀκόμη καὶ γιὰ αὐτὰ ποὺ οἱ πολλοὶ θὰ ἀποδοκίμαζαν ὡς ὀλέθρια.

Τέλος, στὴ ΙΑ' Ὁμιλία *Εἰς τοὺς ἀνδριάντας* ὁ Χρυσόστομος παρατη-

ἡμῖν τὰ ἄγρια καὶ ἀνήμερα, καὶ τῷ φόβῳ πρὸς τὰς πόλεις ἡμᾶς συναλύνοντα, καὶ προσεκτικώτερους ποιοῦντα, καὶ συσφίγγοντα πρὸς ἀλλήλους, καὶ τῶν μὲν τὴν δύναμιν ἐγγυμνάζοντα, τῶν δὲ τὰ νοσήματα λύοντα (πολλὰ γὰρ ἐξ ἐκείνων τὰ φάρμακα κατασκευάζουσιν ἱατρῶν παῖδες), καὶ τῆς παλαιᾶς ἡμᾶς ἁμαρτίας ἀναμνησκόνα».

27. Πλάτ., *Πρωτ.*, ed. J. Burnet, 322b3-6: «[...] καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής –πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὕτω εἶχον, ἥς μέρος πολεμικὴ– ἐξήτουν δὲ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντας πόλεις».

ρει ὅτι ἄλλα μὲν ζῶα μᾶς τέρπουν, ἄλλα μᾶς δίνουν τροφή καὶ ἄλλα μᾶς παρέχουν ἐνδυμασία· φερ' εἰπεῖν, μᾶς τέρπουν τὰ παγῶνια, μᾶς δίνουν τροφή οἱ κότες καὶ οἱ χοῖροι, ἐνδυμασία μᾶς παρέχουν τὰ αἰγοπρόβατα, καὶ μᾶς βοηθοῦν στὶς

Ὁ Θεοδώρητος Κύρρου εἶναι ἴσως ὁ διανοητὴς ἐκεῖνος ποὺ κατ' ἐξοχὴν ἐπικαλεῖται τὸν «φιλόσοφο λόγον» πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀγρίων θηρίων στὴ φύση. Βεβαίως, στὰ ἔργα τοῦ Θεοδώρητου γίνεται παράλληλα μνεία καὶ τοῦ

Ἀκριβῶς ὁ φόβος τῶν θηρίων ὁδήγησε κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο τοὺς ἀνθρώπους νὰ συνέλθουν σὲ πόλεις πρὸς ἀναζήτησιν ἀσφαλείας, καὶ ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ φόβος ἐσμύλευσε καὶ συνέσφιξε τοὺς δεσμοὺς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ δ' ἄλλως, τίποτε δὲν θὰ ἐμπόδιζε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζοῦν μονήρη βίῳ στὶς σπηλιές καὶ νὰ μὴ διαφέρουν σὲ τίποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα. Ἔτσι, ὁ φόβος τῶν ἀγρίων θηρίων μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπὸ μία ἄποψη... γεννήτωρ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ κατ' ἐπέκτασιν γεννήτωρ τοῦ πολιτισμοῦ! Ἄς θυμίσουμε ἐδῶ ὅτι καὶ ὁ Πλάτων, στὸν μῦθο τοῦ Πρωταγόρα στὸν ὁμώνυμο διάλογο, ἐμφάνιζε τὸν φόβο τῶν θηρίων νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀναζητήσουν τρόπους νὰ συναθροίζονται καὶ νὰ σώζονται, κτίζοντας πόλεις («ἐξήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις»).

δουλειὰς τὸ βόδι καὶ ὁ ὄνος²⁸. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα ζῶα, προσθέτει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ποὺ δὲν μᾶς δίνουν μὲν τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά, ἀλλὰ γυμνάζουν τὴ δύναμή μας (ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ ἄγρια θηρία αὐξάνουν τὴν ἰσχύ τῶν κυνηγῶν), καὶ παράλληλα παιδαγωγοῦν διὰ τοῦ φόβου τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, τὸ καθιστοῦν προσεκτικώτερο καὶ μᾶς ὑπηρετοῦν πολὺ²⁹.

«*ἱατρικοῦ λόγου*», ἔστω καὶ ἐν παρόδῳ, ὅπως γιὰ παράδειγμα στὸ ἔργο τοῦ Ἑλληνικῶν θεραπευτικῆ παθημάτων, ὅπου ὁ Θεοδώρητος σημειώνει ὅτι οἱ θεράποντες τῆς ἱατρικῆς παρασκευάζουν ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη ἔρπετα ὠφέλιμα φάρμακα³⁰.

Τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀγρίων θηρίων στὴ φύση συζητεῖται ἐκτενῶς σὲ ἓνα ἄλλο ἔργο τοῦ Θεοδώρη-

28. Ἰω. Χρυσ., ὁ.π., Ὁμιλία ΙΑ', ed. J.-P. Migne, PG 49, 125.45-49.

29. Ἰω. Χρυσ., ὁ.π., PG 49, 125.50-55: «Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα ἃ τούτων μὲν οὐδὲν παρέχει, γυμνάζει δὲ ἡμῶν τὴν δύναμιν, ὡς τὰ ἄγρια θηρία τῶν κυνηγετῶν αὐξάνει τὴν ἰσχύ, καὶ τῷ φόβῳ παιδεύει τὸ γένος ἡμῶν, καὶ προσεκτικώτερον ποιεῖ, καὶ

πρὸς θεραπείαν δὲ ἡμῖν οὐκ ὀλίγην φορὰν ἀπὸ τῶν οἰκείων εἰσάγει σωμάτων».

30. Θεοδώρητου Κύρρου, Ἑλληνικῶν θεραπευτικῆ παθημάτων, ed. P. Canicet, Α' 127.3-6: «[...] οἱ τὰ σώματα θεραπεύοντες ἐκ τῶν ἰοβόλων θηρίων ὀνησιφόρα κατασκευάζουσι φάρμακα, καὶ τῶν ἐχιδνῶν τὰ μὲν ἀποβάλλοντες, τὰ δὲ ἐφοντες, πολλὰς διὰ τούτων ἐξελαύνουσι νόσους, [...]».

του, τὸ ἔργο *Περὶ προνοίας λόγοι δέκα*. Τὸ πρόβλημα τίθεται ἤδη ἀπὸ τὸν Α΄ Λόγο τοῦ ἔργου: «*Ἰσως*», γράφει ὁ Θεοδώρητος, «*θὰ μπορούσε νὰ πεί κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀρνοῦνται τὴν πρόνοια: "Γιὰ ποιὸν τέλος πάντων λόγο δημιουργήθηκαν τὰ θηρία; Σὲ τί χρησιμεύουν στοὺς ἀνθρώπους;"*»³¹. Ἡ ἀπάντησις δίνεται παρακάτω, καὶ εἶναι ἐν ὀλίγοις ἢ ἐξῆς: Ὁ Θεὸς δημιούργησε τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ ἐρπετά, ἀποκρίνεται ὁ Θεοδώρητος, γιὰ νὰ παιδαγωγῇ πρὸς ἀρετὴν τὴν ὀρμητικότητα καὶ τὴ θρασύτητα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μέσῳ τοῦ φόβου τῶν θηρίων νὰ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ συνειδητοποιήσῃ πόσο ἔχει ἀνάγκη τὴν παρουσίαν καὶ τὴ βοήθειαν τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ του. Διότι ὁ φόβος τῶν θηρίων «*τσιμπᾷ*» τρόπον τινὰ καὶ κεντᾷ διαρκῶς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν διεγείρει πρὸς προσευχὴν καὶ τὸν κάνει νὰ καλέσῃ σὲ βοήθειά του τὸν Θεό. Ὁδηγούμενος λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀνάγκη στὴν ἐπὶ κλῆσι τῆς θείας βοήθειας, ὁ ἄνθρωπος σπεύδει νὰ ὑπηρετῇ Αὐτὸν ποὺ ἔχει τὴ δύναμιν νὰ τὸν προστατεύει, στρέφει τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἄνω, ζητεῖ τὸν κηδεμόνα, ποθώντας νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ δεινά. Ἔτσι, ὁ φόβος τῶν θηρίων, διαπιστώνει ὁ Θεοδώρητος, γίνεται τελικὰ «*ποδηγὸς πρὸς Θεόν*», ὁδηγεῖ δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο στὸν Θεό³².

31. Θεοδωρήτου Κύρρου, *Περὶ προνοίας λόγοι δέκα*, Λόγος Α΄, ed. J.-P. Migne, PG 83, 569.2-5: «*Καὶ ἴσως ἂν τις εἴποι τῶν τὴν πρόνοιαν ἀρνούμενων: Τί δήποτε γὰρ ἐδημιουργήθη τὰ θηρία; Ποίαν δὲ τοῖς ἀνθρώποις χρεῖαν πληροῖ;*».

32. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., Λόγος Ε΄, PG 83, 640.7-19: «*Τούτου χάριν καὶ θήρας ἀγρίους, καὶ ἐρπετῶν ὁ Ποιητὴς ἐδημιούργησε γέννη, ὅπως σου τὸ νεανικὸν καὶ θρασὺ παιδαγωγῇ πρὸς ἀρετὴν, καὶ τῷ φόβῳ τῶν θηρίων εἰς χρεῖαν σε καταστήσῃ τῆς θείας ἐπικουρίας. Τὸ γὰρ τούτων δέος ἐπικείμενον, καὶ νύττον σε διηνεκῶς, καὶ κεντοῦν, εἰς προσευχὴν διεγείρει, καὶ καλεῖν εἰς συμμαχίαν τὸν ἐπὶ κούρον ἀναγκάζει. Αἰτεῖν δὲ τὴν ἐπικουρίαν ὑπὸ τῆς χρεῖας κελευόμενος, θεραπεύειν σπουδάζεις τὸν ἐπαμύναι δυνάμε-*

Ἄλλὰ ὁ Θεός, συνεχίζει ὁ Θεοδώρητος, θέλησε μὲν μὲ τὸν φόβο τῶν θηρίων νὰ παιδαγωγῇ τὸν ἄνθρωπο, ὅχι ὅμως καὶ νὰ τὸν κάνει νὰ ζῇ μέσα στὴ θλίψη καὶ τὸν τρόμο, καὶ γι' αὐτὸ τὸν λόγο ἔβαλε τὰ θηρία νὰ κατοικοῦν μακριὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο («*Ἵνα μὴ διηνεκῶς τῷ δέει τούτῳ βαλλόμενος, λυπηρὰν βιωσῇς ζωὴν, πόρρω σου ταῦτα κατῴκησε*»). Ἔτσι, ἐκρυψε τὰ δηλητηριώδη φίδια σὲ χαράμαδες τῆς γῆς καὶ ὄρισε νὰ ζοῦν αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ὀρμοῦν ἄφοβα ἐνάντια στοὺς ἀνθρώπους· νομοθέτησε λοιπὸν νὰ ἐμφανίζονται αὐτὰ σπάνια, καὶ ὅσες φορὲς ἐμφανίζονται, νὰ ἐξαφανίζονται τρομαγμένα ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, σὰν νὰ ἔβλεπαν μπροστά τους κάποιους πανίσχυρους ἄρχοντες, καὶ νὰ δαγκώνουν μόνον ἐλαχίστους καὶ σπανιώτατα, καὶ τοῦτο ὅχι ἐπιτιθέμενα, ἀλλὰ ἀμυνόμενα. Διότι, παρατηρεῖ ὁ Θεοδώρητος, δὲν θὰ φοβόμασταν τὰ δηλητηριώδη φίδια, ἐὰν δὲν εἴχαμε καμμία ἀπολύτως ἐμπειρία τῆς παρουσίας τους. Ὅσον ἀφορᾷ, τώρα, τὰ ἄγρια θηρία, ὁ κηδεμὼν τοῦ παντὸς Θεὸς προσέταξε νὰ κατοικοῦν σὲ λόχμες καὶ ράχες καὶ τόπους σπηλαιώδεις καὶ ἐντελῶς ἔρημους ἀπὸ ἀνθρώπους· καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφθανε αὐτό, ὄρισε ἐπιπλέον τὴ νύκτα ὡς χρόνον ἐξόδου τῶν θηρίων πρὸς ἀναζήτησιν τῆς τροφῆς τους³³.

Ὁ Θεοδώρητος Κύρρου ἐπανέρχεται στὸ θέμα καὶ στὸ ἔργο του *Ἐρωτήσεις εἰς τὴν Ὀκτάτευχον*, ὅπου ἀναλαμβάνει νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα: «*Γιατί δημιούργησε ὁ Θεὸς τὰ θηρία καὶ τὰ ἐρπετά;*»³⁴.

νον· προσεδρεύει ἀναγκάξῃ, ἵνα τῶν ἐπιβούλων διαφύγῃς τὴν λώβην. Ἀνανεύεις γάρ, καὶ ζητεῖς τὸν κηδεμόνα, τῶν λυπούντων τὴν ἀπαλλαγὴν ἐπιποθῶν. Καὶ γίνεται σοι οὗτος ὁ φόβος ποδηγὸς πρὸς Θεόν».

33. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., PG 83, 640.20-35.

34. Θεοδωρήτου Κύρρου, *Ἐρωτήσεις εἰς τὴν*

Ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοδωρήτου εἶναι ἡ ἐξῆς: Τὰ παιδιὰ χρειάζονται καὶ φόβητρα καὶ λωρίδες καὶ ράβδους· καὶ μὲ ἄλλα μὲν ἀπὸ αὐτὰ τὰ φοβίζουμε, μὲ ἄλλα δὲ τὰ παιδεύουμε· πράττουμε δὲ εἴτε τὸ ἓνα εἴτε τὸ ἄλλο, «*πᾶσαν αὐτοῖς εὐταξίαν πραγματευόμενοι*». Κάπως ἔτσι πρέπει νὰ ἐννοήσουμε κατὰ τὸν Θεοδώρητο καὶ τὴν παρουσία τῶν θηρίων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γινώριζε ἐκ τῶν προτέρων ὁ Θεὸς ὅτι θὰ παρεκκλίνουμε πρὸς ραθυμίαν, δημιούργησε τὰ θηρία δίκην λωρίδων καὶ φοβήτρων, ὥστε φοβιζοντάς μας μὲ αὐτὰ νὰ μᾶς ἔλκει πρὸς ἑαυτὸν καὶ νὰ μᾶς κάνει νὰ ἐπικαλούμαστε τὴ βοήθειά του³⁵.

Ἀλλά, συνεχίζει ὁ Θεοδώρητος, ὅπως ἀκριβῶς οἱ τέλειοι ἄνθρωποι περιφρονοῦν καὶ τὰ φόβητρα καὶ τὶς λωρίδες, ἔτσι καὶ οἱ τρόφιμοι τῆς ἀρετῆς δὲν φοβοῦνται τὶς ἐπιθέσεις τῶν θηρίων³⁶. Ὁ Θεοδώρητος φέρει ἐδῶ τέσσερα παραδείγματα ἀπὸ τὶς Γραφές: Πρῶτον, τὸν Ἀδὰμ πρὸς τῆς ἁμαρτίας, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου παρουσιάσθηκαν πειθήνια τὰ θηρία, γιὰ νὰ τοὺς δώσει ὀνόματα, ὁμολογώντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν ὑποταγὴ τους σὲ αὐτόν³⁷. Δεύτερον, τὸν Νῶε, τὸν ὁποῖο ἀκολούθησαν στὴν κιβωτὸ σὰν ἄκακα πρόβατα καὶ τὰ λιο-

ντάρια καὶ οἱ λεοπαρδάλεις καὶ τὰ φοβερώτερα ἐρπετά³⁸. Τρίτον, τὸν Δανιὴλ στὸν λάκκο τῶν λεόντων, τὸν ὁποῖο τὰ πεινασμένα λιοντάρια δὲν τολμοῦσαν νὰ πλησιάσουν, καθὼς ἔβλεπαν σὲ αὐτὸν τοὺς «*θεοειδεῖς τῆς θείας εἰκόνης χαρακτῆρας*»³⁹. Τέταρτον καὶ τελευταῖο, τὴν ὀχιά ποὺ δάγκωσε τὸ χέρι τοῦ ἀποστόλου Παύλου, καὶ ὅχι ἀπλῶς δὲν τὸν ἔβλαψε, ἀλλὰ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο «*αὐτοτιμωρούμενη*» πῆδηξε ἀμέσως στὴ φωτιά⁴⁰. Τὸ συμπέρασμα τοῦ Θεοδωρήτου εἶναι ὅτι καὶ ἐμεῖς φοβόμαστε τὰ θηρία, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε τὸν βίον τῆς ἀρετῆς («*ἡμεῖς δὲ τὰ θηρία δεδοίκαμεν, ἐπειδὴ τῆς ἀρετῆς τὴν πολιτείαν οὐκ ἔχομεν*»)· σὲ διαφορετικὴ περίπτωση θὰ παραμέναμε ἀλώβητοι ἀπὸ αὐτά⁴¹.

Αὐτὴ ἡ θέση τοῦ Θεοδωρήτου εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένη στὴ χριστιανικὴ Γραμματεία, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου καθίσταται κοινὴ πεποιθὴση ὅλων, ἡ ὁποία ὑποστηρίζεται μὲ παράλληλη παράθεση εἴτε παραδειγμάτων ἀπὸ τὶς Γραφές σὰν αὐτὰ ποὺ παραθέτει ὁ Θεοδώρητος, εἴτε ζωντανῶν παραδειγμάτων ἁγίων μοναχῶν οἱ ὁποῖοι πρὸς κατάπληξιν τοῦ κόσμου διαβιοῦσαν ἐν πλήρει εἰρήνῃ ἐν μέσῳ ἀγρίων θηρίων καὶ δηλητηριωδῶν φιδιῶν. Αὐτὰ τὰ παραδείγματα στὰ μάτια τῶν χριστιανῶν διανοπτῶν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀπλοῦ κόσμου δὲν μποροῦσαν παρὰ νὰ σημαίνουν ὅτι ἡ ἀρετὴ καθιστοῦσε τὸν ἄνθρωπο ἀλώβητο ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ ἐρπετά, ἢ ἄλλιῶς ὅτι, ὅποια τυχὸν ἐξουσία ἔχουν αὐτὰ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀποκτοῦν ἀπὸ τὴ δική μας ραθυμία καὶ ἁμαρτία.

Ὁ Θεοδώρητος προσθέτει βεβαίως καὶ

³⁵ Ὁκτάτευχον, ed. N. Fernández Marcos καὶ A. Sáenz-Badillos, 18.19.

35. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., 19.1-6: «*Δεῖται τὰ παιδιὰ καὶ μορμουλκεῖων καὶ ἱμάντων καὶ ῥάβδων· καὶ τοῖς μὲν αὐτὰ δεδιττόμεθα, τοῖς δὲ καὶ παιδεύομεν· ἑκάτερα δὲ δρώμεν, πᾶσαν αὐτοῖς εὐταξίαν πραγματευόμενοι. Ἐπειδὴ τοίνυν προήδει ἡμᾶς ὁ δεσπότης Θεὸς εἰς ῥαθυμίαν ἐκκλίνοντας ὅσον ἱμάντας τινὰς καὶ μορμουλκεῖα προκατεσκεύασε τὰ θηρία, ἵνα τοῦτοις ἡμᾶς δεδιττόμενος, πρὸς ἑαυτὸν ἔλκη, καὶ καλεῖν εἰς συμμαχίαν παρασκευάξη*».

36. Θεοδωρήτου Κύρρ., ὁ.π., 19.6-8: «*Ἀλλ' ὥσπερ οἱ τέλειοι καὶ τῶν μορμουλκεῖων καὶ ἱμάντων καταφρονοῦσιν, οὕτως οἱ τῆς ἀρετῆς τρόφιμοι τὰς τῶν θηρίων οὐ δειμαίνουσι προσβολάς*».

37. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., 19.8-9· πρβ. Γεν., β' 19.

38. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., 19.10-11· πρβ. Γεν., ζ' 19 κ.έ.

39. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., 19.11-13· πρβ. Δαν., ζ' 17. κ.έ.

40. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., 19.14-17· πρβ. Πραξ., κη' 3 κ.έ.

41. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., 19.17-18.

τὴν παρατήρηση πού εἶδαμε παραπάνω, ὅτι δηλαδή, μολοντί ἐμεῖς ζοῦμε μέσα σέ τέτοια ραθυμία, ὁ Θεὸς δὲν παύει νὰ μεριμνᾷ γιὰ μᾶς, καὶ ἔτσι ὅρισε ὡς τόπο κατοικίας τῶν ἀγρίων θηρίων τοὺς πλέον ἔρημους τόπους, καὶ ὡς χρόνο ἀναζήτησης τῆς τροφῆς τους τὴ νύκτα, ἀφοῦ ὅπως διαβάζουμε στὴν *Παλαιὰ Διαθήκη*,

μᾶς φυλάξει ἡ παντοδύναμη σοφία του⁴³.

Ἐξάλλου, προσθίεται τέλος ὁ Θεοδώρατος, τὰ θηρία μᾶς εἶναι χρήσιμα καὶ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη, καθὼς οἱ θεράποντες τῆς ἱατρικῆς κατασκευάζουν ἀπὸ αὐτὰ πολλὰ φάρμακα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση διαφορῶν ἀσθενειῶν⁴⁴. Παρατηροῦμε ὅτι ὁ «*ιατρικὸς λόγος*», τὸν ὁποῖο μνημονεύει

Γιατί νὰ μεμφόμεστε τὴ φύση καὶ τὸν κόσμον –ἦ, ἀκόμη περισσότερο, τὸν Θεό– γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀγρίων θηρίων;

Ὅσο καὶ ἂν βλάπτουν τὰ θηρία τὸν ἄνθρωπο, πολὺ περισσότερο βλάπτει ὁ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπο.

Πόσοι ἄραγε ἄνθρωποι ἔχουν πέσει θύματα ἀγρίων θηρίων;

Ὅσοι καὶ ἂν εἶναι, πάντως ὁ ἀριθμὸς τους ὡχρῖα μπροστὰ στὸν ἀριθμὸ ὅσων ἔχουν φονευθεῖ ἀπὸ χέρι ἀνθρώπου.

Δὲν θὰ νομιμοποιεῖτο λοιπὸν κάποιος νὰ ὑποστηρίξει χωρὶς ἶχνος ὑπερβολῆς ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πιὸ ἄγριο ἀπ’ ὅλα τὰ ἄγρια θηρία;

«ἐν αὐτῇ διελεύσεται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ»⁴², δηλαδή, «κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύκτας θὰ τριγυρνοῦν ὅλα τὰ θηρία τοῦ δάσους». Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐρπετά, ὁ Θεὸς ἔδωσε σὲ αὐτὰ ὡς τόπο κατοικίας τὶς χαράμαδες τῆς γῆς, ὥστε νὰ κρύβονται ἐκεῖ καὶ νὰ μὴ βλάπτουν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων· προκειμένου ὅμως νὰ μὴν τὰ καταφρονῶμε, πρᾶγμα πού δίχως ἄλλο θὰ συνέβαινε, ἂν δὲν μᾶς ἔβλαπταν καθόλου, συμβαίνει ἐνίοτε ὁ Θεὸς νὰ ἐπιτρέπει δύο ἢ τρεῖς ἄνθρωποι ἀπὸ πολλὰς δεκάδες χιλιάδες νὰ τσιμπῶνται ἀπὸ σκορπιούς ἢ νὰ δαγκώνονται ἀπὸ φίδια· καὶ τοῦτο γίνεται, προκειμένου ἐμεῖς, ἀπὸ φόβο μήπως πάθουμε κάτι παρόμοιο, νὰ καλοῦμε σὲ βοήθεια τὸν δημιουργὸ Θεὸ καὶ νὰ παρακαλοῦμε νὰ

ἐδῶ ὁ Θεοδώρητος, παρατίθεται μόνον ἐν παρόδῳ καὶ ἐντελῶς δευτερευόντως. Κατὰ τὸν Θεοδώρητο ἡ ὑπαρξὴ τῶν θηρίων δικαιολογεῖται πρὸ πάντων ἀπὸ τὸν «*φιλόσοφο λόγο*», ἀπὸ τὸ γεγονὸς δηλαδή ὅτι ὁ φόβος τῶν θηρίων παιδαγωγεῖ τὸν ἄνθρωπο πρὸς ἀρετὴν καὶ τὸν ὁδηγεῖ

43. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., 19.18-20.8: «Ἵνα δὲ μὴ παντάπασιν ἀλώβητοι διαμένοντες καταφρονῶμεν αὐτῶν, ὡς βλάπτειν ἡκιστα δυναμένων, ἔστιν ὅτε συγχωρεῖ δύο τινὰς ἢ τρεῖς ἐκ πολλῶν μυριάδων ὁ σοφῶς τὰ καθ’ ἡμᾶς πρυτανεύων ἢ ὑπὸ σκορπίων κεντεῖσθαι ἢ ὑπὸ ὄφρων δάκνεσθαι· ἵν’ ἡμεῖς ὡς δεδιότες μὴ τι παραπλήσιον πάθοιμεν, εἰς ἐπικουρίαν καλῶμεν τὸν πεποικκῶτα Θεόν, καὶ ὑπὸ τῆς παναλκοῦς ἐκείνης προμηθείας φρουρεῖσθαι παρακαλῶμεν».

44. Θεοδωρήτου Κύρρου, ὁ.π., 20.8-10: «Ἄλλως τε οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ἡμῖν ἄχρηστα τὰ θηρία· πολλὰ γὰρ καὶ ἐκ τούτων ἀλεξίκακα ἱατρῶν παῖδες κατασκευάζουσι φάρμακα».

42. *Ψαλμ.* ΡΓ΄ 20.

στην ἐπίκληση τῆς θείας βοήθειας, καὶ συνεπῶς περαιτέρω στὸν Θεό.

Τέλος, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, τὸν ὄγδοο πιά αἰῶνα, ἐπικαλεῖται ἐκ νέου τὸν «φιλόσοφο λόγο» στὸ ἔργο του Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅπου γράφει ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερα ἡ ὑπαρξη τῶν θηρίων δὲν εἶναι ἄχρηστη, καθὼς ἐκφοβίζει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ὁδηγεῖ στὴν ἐπίγνωση καὶ τὴν ἐπίκληση τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ⁴⁵.

Σύγκριση θηρίων καὶ ἀνθρώπου

Πέρα ἀπὸ τὸν «φιλόσοφο λόγο» καὶ τὸν «ιατρικὸ λόγο», ποὺ ἐξετάσαμε διεξοδικὰ παραπάνω στὰ κείμενα μερικῶν ἀπὸ τοὺς πλέον ἀντιπροσωπευτικούς ἐκπροσώπους τῆς πρώιμης ἐλληνοχριστιανικῆς καὶ πατερικῆς φιλοσοφίας, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπιστρατεύει καὶ ἓνα ἀκόμη ἐπιχείρημα, στὴν προσπάθειά του νὰ ἀπαντήσει σὲ ὅσους μέμφονται τὴ φύση γιὰ τὴν ὑπαρξη τῶν ἀγρίων θηρίων. Τὸ ἐπιχείρημα αὐτό, ποὺ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος διατυπώνει μὲ ὅλη τὴ γνωστή του ρητορικὴ δεινότητα, καὶ τὸ ὁποῖο προθύμως θὰ υἱοθετοῦσαν ὅλοι οἱ οἰκολόγοι καὶ οἰκοφιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι ἐν ὀλίγοις τὸ ἑξῆς:

Γιατί νὰ μεμφόμαστε τὴ φύση καὶ τὸν κόσμον –ἢ, ἀκόμη περισσότερο, τὸν Θεό– γιὰ τὴν ὑπαρξη τῶν ἀγρίων θηρίων; Ὅσο καὶ ἂν βλάπτουν τὰ θηρία τὸν ἄνθρωπο, πολὺ περισσότερο βλάπτει ὁ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπο. Πόσοι ἄραγε ἄνθρωποι ἔχουν πέσει θύματα ἀγρίων θηρίων; Ὅσοι καὶ ἂν εἶναι, πάντως ὁ ἀριθμὸς τους ὡχρηῖ μπροστὰ στὸν ἀριθμὸ

ὅσων ἔχουν φονευθεῖ ἀπὸ χέρι ἀνθρώπου. Δὲν θὰ νομιμοποιεῖτο λοιπὸν κάποιος νὰ ὑποστηρίξει χωρὶς ἴχνος ὑπερβολῆς ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πιὸ ἄγριο ἀπ’ ὅλα τὰ ἄγρια θηρία;

Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος στὸ ἐρμηνευτικὸ τοῦ ἔργου *Εἰς τὸν ΡΛΘ΄ Ψαλμὸν*, ἐρμηνεύοντας τὸν στίχο «Ἐξελοῦ με, Κύριε, ἐξ ἀνθρώπου πονηροῦ, ἀπὸ ἀνδρὸς ἀδίκου ῥῥσαι με»⁴⁶, δηλαδή, «Λύτρωσέ με, Κύριε, ἀπὸ ἄνθρωπο κακὸ, σῶσέ με ἀπὸ ἄνθρωπο ἄδικο», γράφει τὰ ἑξῆς πολὺ χαρακτηριστικά:

«Ποῦ εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ λένε: “Γιατί ὑπάρχουν τὰ θηρία; γιατί ὑπάρχουν οἱ σκορπιοί; γιατί ὑπάρχουν οἱ ὀχιές;”; Νὰ ποὺ βρέθηκε ζῶν ποὺ ἐπιδεικνύει μεγαλύτερη κακία, καὶ μάλιστα ὄχι ἐκ φύσεως, ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως, ὁ ἄνθρωπος. Γι’ αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης, ἀφήνοντας κατὰ μέρος ὅλα ἐκεῖνα τὰ θηρία, ἀξιῶναι νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ αὐτόν»⁴⁷.

Ὁμοίως, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος στὴν ἐρμηνεία τοῦ *Εἰς τὸν ΡΜΗ΄ Ψαλμὸν* καλεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀναλογισθεῖ ὅτι, ἂν ζημιοῦται ἀπὸ τὴν ὑπαρξη τῶν θηρίων, δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖ ὅτι πολλὰς φορὲς ζημιοῦται κατὰ ἀπείρως χειρότερο τρόπο ἀπὸ ἄνθρώπους. Ἄλλωστε, ὅπως γράφει χαρακτηριστικά ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ὁ ἄνθρωπος εἶναι φοβερώτερος καὶ ἀπὸ θηρίο ἀκόμα, καθ’ ὅσον τὸ μὲν θηρίο ἔχει προφανῆ τὴ θηριωδία του, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος κρύβει τὴν κακία του πίσω ἀπὸ τὸ προσωπεῖο τῆς καλωσύνης, ἐξ

46. *Ψαλμ. ΡΛΘ΄ 2*.

47. Ἰω. Χρυσ., *Εἰς τὸν ΡΛΘ΄ Ψαλμὸν*, ed. J.-P. Migne, PG 55, 419.25-29: «Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες· Διὰ τί θηρία; διὰ τί σκορπιοί; διὰ τί ἔχεις; Ἰδοὺ γὰρ εὗρηται ζῶν πλείονα κακίαν ἐπιδεικνύμενον, οὐ παρὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην, ὁ ἄνθρωπος. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ προφήτης παρεῖς πάντα ἐκεῖνα, ἀπὸ τούτου ἀξιῶ ῥυσθῆναι».

45. Ἰω. Δαμ., Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ed. B. Kotter, τόμ. 2, 24.48-49: «Ἄλλ’ οὐδὲ νῦν ἄχρηστος ἡ τῶν θηρίων χρῆσις ἐκφοβοῦσα καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν καὶ ἐπίκλησιν τοῦ πεποικκότος φέρουσα Θεοῦ».

οὔ καὶ πολλὰς φορὰς εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολο νὰ φυλαχθεῖς ἀπὸ αὐτόν⁴⁸.

Τέλος, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ στὸ ἐρμηνευτικὸ τοῦ ἔργου *Εἰς τὸν Ἥ Ψαλμὸν* ὅτι ὅσοι διερωτῶνται γιατί ὑπάρχουν τὰ θηρία θὰ μπορούσαν ἐπίσης νὰ διερωτηθοῦν καὶ γιατί ὑπάρχουν μέσα μας τὸ «φλέγμα» καὶ ἡ «χολή» (σύμφωνα μὲ τὶς ἀντιλήψεις τῆς ἱατρικῆς τῆς ἐποχῆς), τὰ ὁποῖα, ἂν ἐρεθισθοῦν, ἀποδεικνύονται φοβερώτερα καὶ ἀπὸ θηρία. Ἐπειτα, ὑπάρχει μέσα μας καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία, τὰ ὁποῖα, ἂν δὲν χαλινωγοῦντο κατὰλληλα, προκαλοῦν φοβερώτερα δεινὰ ἀπὸ τὰ θηρία. Καὶ δὲν ὑπάρχει καὶ λόγος νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸν θυμὸ καὶ τὴν ὀργή, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ ὁ ὀφθαλμὸς, ξεσπῶντας τὸν ἄνθρωπο σὲ πικρὸ ἔρωτα, γίνεται πρόξενος πολλῶν μεγαλύτερων συμφορῶν ἀπ' ὅ,τι τὰ θηρία. Ἀλλὰ βεβαίως, καταλήγει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, δὲν διερωτᾶται κανεὶς ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου γιατί ἔχουν γίνει αὐτά· ἀντιθέτως μάλιστα, αἰσθανόμεσθε καὶ εὐγνωμοσύνη γι' αὐτὰ πρὸς τὸν Δημιουργό⁴⁹.

48. Ἰω. Χρυσ., *Εἰς τὸν PMH Ψαλμὸν*, ed. J.-P. Migne, PG 55, 490.48-491.2: «Εἰ δὲ ἀπὸ θηρίων δέχη βλάβην, ἐννόησον ὅτι καὶ παρὰ ἀνθρώπων πολλάκις χαλεπώτερον ἐδέξω. Ἔστι γὰρ καὶ θηρίου ἄνθρωπος χαλεπώτερος. Τὸ μὲν γὰρ προφανὴ τὴν θηριωδίαν ἔχει, οὗτος δὲ κρύπτει τὴν πονηρίαν τῷ τῆς ἐπιεικείας προσωπείῳ, ὅθεν καὶ πολλάκις ἐστὶ δυσφύλακτος».

49. Ἰω. Χρυσ., *Εἰς τὸν Ἥ Ψαλμὸν*, ed. J.-P. Migne, PG 55, 118.48-119.4: «Ὁ δὲ ταῦτα ἐρωτῶν, τί δῆποτε γέγονε τὰ ἄγρια θηρία, ἐρωτήσει καὶ τί ποτε φλέγμα καὶ χολή ἐν ἡμῖν. Καὶ γὰρ ταῦτα, ἂν παροξυνθῇ, θηρίου χαλεπώτερον ἔξεισι, καὶ τῷ σώματι παντὶ λυμαίνεται. Καὶ θυμὸς δὲ ἡμῖν ἔγκειται, καὶ ἐπιθυμία πάλιν· καὶ ταῦτα θηρίων χαλεπώτερον λυμαινόμενα μὴ κατείροντας αὐτὰ καὶ χαλινῶντας. Καὶ τί λέγω θυμὸν καὶ ὀργὴν, ὅπου καὶ ὀφθαλμὸς ὁ ἡμέτερος θηρίων χεῖρον περιέβαλε πάθεισιν, εἰς ἔρωτα πικρὸν περιπίπτει; Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἐροῦμεν· Διὰ τί ταῦτα γέγονεν; Ἀλλὰ καὶ χάριν εἰσόμεθα πάντων ἔνεκεν τῷ Δεσπότη».

Συγκεφαλαίωση

Συγκεφαλαιώνοντας τὰ παραπάνω, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας ἀπαντοῦν σὲ ὅσους μέμφονται τὴ φύση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ τῶν δηλητηριωδῶν ἐρπετῶν, χρησιμοποιοῦντας κυρίως τρία ἐπιχειρήματα:

α) τὸν «*ιατρικὸ λόγον*», δηλαδὴ τὴν παρατήρηση ὅτι οἱ θεράποντες τῆς ἱατρικῆς παρασκευάζουν ἀπὸ τὸ δηλητήριο τῶν δηλητηριωδῶν ἐρπετῶν πολλὰ σωτήρια φάρμακα,

β) τὸν «*φιλόσοφο λόγον*», δηλαδὴ τὴν παρατήρηση ὅτι ὁ φόβος τῶν θηρίων εἶναι ἀπὸ μιὰ ἄποψη παιδαγωγὸς πρὸς Θεόν (περαιτέρω, μάλιστα, ἀναπαράγεται καὶ ἡ πλατωνικὴ ἄποψη ποὺ ἀπαντᾷ στὸν *Πρωταγόρα*, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ φόβος τῶν θηρίων ὀδήγησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ συνέλθουν σὲ πόλεις πρὸς ἀναζήτησιν ἀσφαλείας, καὶ ἔτσι ὁ φόβος τῶν ἀγρίων θηρίων μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπὸ μιὰ ἄποψη... γεννιῶν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας), καὶ

γ) τὴν παρατήρηση ὅτι εἶναι ἀνόητο νὰ μέμφεται ὁ ἄνθρωπος τὴ φύση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀγρίων θηρίων, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ἀποδεικνύεται συχνὰ πιὸ ἄγριο θηρίο ἀπ' ὅλα τὰ ἄγρια θηρία.

Ἐξυπακούεται βεβαίως ὅτι αὐτὴ ἡ τελευταία παρατήρηση ἀποκτᾷ ἀκόμη μεγαλύτερο νόημα στὴν ἐποχή μας, τὴν ἐποχὴ τῆς κλιματικῆς ἀλλαγῆς, ποὺ ἔχουμε ἤδη μπροστὰ στὰ μάτια μας τὶς ὀλέθριες συνέπειες τῶν καταστροφικῶν ἐπεμβάσεων τοῦ ἀνθρώπου στὴ φύση.

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΩΝ 43 ΧΡΟΝΩΝ (1977-2020)

ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΗΛΙΑΚΟ ΜΑΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΩΝ ΣΚΑΦΩΝ “VOYAGER 1 & 2”

Πεέρασαν τὰ ὅρια τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος καὶ ταξιδεύουν πλέον πέρα στὸν Γαλαξία μας τὰ δύο ὅμοια διαστημικά σκάφη “Voyager” (= Ταξιδιώτης), ποὺ ἐκτοξεύθηκαν τὸ 1977. Στὸ διαστημικὸ αὐτὸ ταξίδι τοὺς πέρασαν ἀπὸ ὅλους τοὺς πλανῆτες καὶ τοὺς δορυφόρους καὶ μᾶς ἔδωσαν πλεῖστα ὅσα στοιχεῖα, παράξενα καὶ παράδοξα, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μεγάλου ταξιδιοῦ τους.

Ἐκτοξεύθηκαν ἀπὸ τὶς ΗΠΑ γιὰ τὴν ἐξερεύνηση τῶν μακρινῶν πλανητῶν Δία, Κρόνου, Οὐρανοῦ καὶ Ποσειδῶνα. Ζύγισαν 815 κιλά τὸ καθένα καὶ ἦσαν ἐξοπλισμέ-

ταχύτητες ποὺ μπορεῖ νὰ δώσει σὲ ἓνα διαστημικὸ ὄχημα ἢ ἔλξη ἑνὸς πλανήτη, ἐφόσον ἡ προσέγγιση γίνεῖ πάνω σὲ κατάλληλα μελετημένη τροχιά. Ἔτσι, ἀφοῦ τὸ ὄχημα περάσει κοντὰ ἀπὸ τὸν πλανήτη, καὶ ἡ κίνησή του ἐπιταχυνθεῖ, μπορεῖ νὰ κατευθυνθεῖ σὲ νέο στόχο. Ἡ τεχνικὴ αὐτὴ λέγεται «μαγνητικὴ προώθηση» ἢ «βαρυτικὴ ὑποβοήθηση» καὶ εἶχε ἥδη χρησιμοποιηθεῖ ἀποτελεσματικὰ στὶς ἀποστολές «Μάρινερ - 10» καὶ «Πρωτοπόρος - 11».

Ἐνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν διαστημικῶν συσκευῶν “Voyager 1 & 2” ἦταν ἡ μεταλλικὴ δισκοειδὴς κεραία, μὲ διάμετρο 3,7 μ., μεγαλύτερη ἀπὸ τὶς

*Ξεπέρασαν τὰ ὅρια τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος
καὶ ταξιδεύουν πλέον πέρα στὸν Γαλαξία μας τὰ δύο
ὅμοια διαστημικά σκάφη “Voyager” (= Ταξιδιώτης), ποὺ
ἐκτοξεύθηκαν τὸ 1977. Στὸ διαστημικὸ αὐτὸ ταξίδι τοὺς
πέρασαν ἀπὸ ὅλους τοὺς πλανῆτες καὶ τοὺς δορυφόρους
καὶ μᾶς ἔδωσαν πλεῖστα ὅσα στοιχεῖα, παράξενα καὶ
παράδοξα, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μεγάλου ταξιδιοῦ τους.*

να μὲ εἰδικές συσκευές γιὰ τὴ διεξαγωγὴ πειραμάτων, ὅπως: μελέτη κοσμικῶν ἀκτίνων, μαγνητικῶν πεδίων, πλανητικῆς ραδιοαστρονομίας, ὑπέρυθρης ἀκτινοβολίας, φωτογράφισης κ.ἄ. Ἡ ἐκτόξευση ἔγινε μὲ τὴ βοήθεια πυραύλων τύπου (Τιτάν - Κένταυρος - 6), καὶ ἔγινε προγραμματισμός, ὥστε τὰ δύο αὐτὰ διαστημικά σκάφη νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴ «βοήθεια τῆς βαρύτητας», δηλαδὴ τὴν ἐπιτάχυνση σὲ τεράστιες

κεραίες τῶν προηγούμενων πλανητικῶν ἀποστολῶν, ποὺ συνδυάζεται μὲ τηλεμετρικοὺς πομποὺς γιὰ τὴν ἀποστολὴ πληροφοριῶν στὴ Γῆ. Ἡ ἀπαιτούμενη ἠλεκτρικὴ ἰσχύς δὲν ὑπερέβαινε τὰ 25 βὰτ καὶ δινόταν ἀπὸ θερμοηλεκτρικὲς γεννήτριες ραδιοϊσοτόπων καὶ συστοιχίες πυκνωτῶν, ποὺ παρείχαν σταθερὴ συνεχῆ τάση 30 βόλτ. Γιὰ τὴ λήψη τῶν σημάτων χρησιμοποιήθηκαν ραδιοηλε-

σκόπια στην Καλιφόρνια, τη Μαδρίτη, την Καμπέρα της Αυστραλίας και αργότερα στην Ουσάντα της Ιαπωνίας, καθώς και του μεγάλου τόξου των ραδιοτηλεσκοπίων του Νέου Μεξικού. Η ηλεκτρική ισχύς του κάθε σκάφους ήταν 400 βάτ, που προερχόταν από 3 θερμοηλεκτρικές γεννήτριες ραδιοϊσοτόπων.

Το σχήμά τους δείχνει πολλά «πρόδια», που φτάνουν σε απόσταση πολλών μέτρων από τον δίσκο. Κάτω από τον δίσκο βρισκόταν μια σφαίρα διαμέτρου 71 εκατοστομέτρων, που ήταν γεμάτη με προωθητικό αέριο, το οποίο τροφοδοτούσε 16 προωθητές - βερνιέρους. Όλα τα συστήματα και τα όργανα ήταν μαύρα, για να απορροφούν το φως, μιάς και, όταν τα διαστημικά σκάφη έφτασαν στον Κρόνο, έπαιρναν από τον Ήλιο μόνο ένα εκατοστό της ενέργειας που έπαιρναν, όταν ήταν κοντά στη Γη.

Κάθε σκάφος μετέφερε όργανα για δέκα πειράματα. Στα όργανα περιλαμβάνονταν μετρητές πλάσματος, κοσμικής ακτινοβολίας, όργανο μέτρησης φορτισμένων σωματιδίων, φασματοσκόπιο υπεριώδους, τηλεοπτικές κάμερες κ.λπ. Ο προσανατολισμός τους γινόταν αυτόματα με τη βοήθεια αστερών, ιδιαίτερα του Κάνωπος, του αστερισμού της Τρόπιδας.

Το πρόγραμμα “Voyager” εγκρίθηκε τον Ιούνιο του 1972, για την εξερεύνηση των τεσσάρων μεγάλων πλανητών, αφού την περίοδο εκείνη αυτοί οι πλανήτες βρίσκονταν σχεδόν ευθυγραμμισμένοι στις τροχιές τους, κάτι που συμβαίνει μία φορά κάθε 176 χρόνια. Έτσι, ένα μόνο σκάφος με μία βόλτα θα μπορούσε να τους επισκεφθεί όλους σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα. Για να αυξηθούν δε ακόμη περισσότερο οι πιθανότητες επιτυχίας του έγχρημάτος, αποφασίστηκε η αποστολή δύο παρόμοιων σκαφών, τα οποία θα έκτοξεύονταν με διαφορά 15 ημερών, ώστε, εάν το ένα αποτύγχανε στην έκτοξευση, να χρησιμοποιηθεί το άλλο. Αλλά

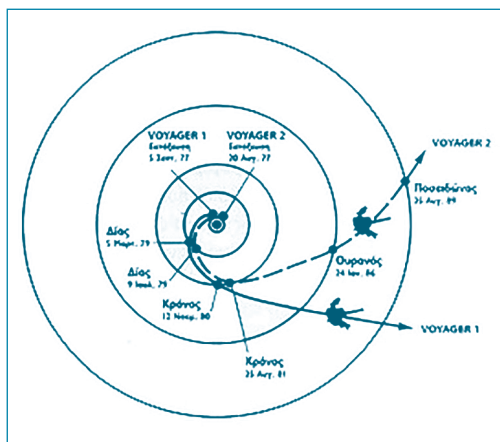
στην περίπτωση των “Voyager” και οι δύο έκτοξεύσεις ήταν επιτυχημένες.

Και τα δύο “Voyager”, αφού εξερεύνησαν τους τέσσερις μεγάλους πλανήτες και τους δορυφόρους τους, συνεχίζουν το ταξίδι τους με ταχύτητα 56.000 χλμ./ώ, και ενεργοποιούμενα καταλλήλως κατά διαστήματα μπορούσαν να μεταδίδουν πληροφορίες μέχρι και μετά το 2020. Παρά την τόσο μεγάλη ταχύτητά τους, θα φθάσουν σε κάποιο κοντινό άστρο



ύστερα από αρκετές χιλιάδες χρόνια. Έχουν μαζί τους ένα χάλκινο δίσκο, που περιλαμβάνει εύχες σε 60 γλώσσες, μουσική από όλον τον κόσμο, καθώς και το τραγούδι των φαλαινών. Ο δίσκος φέρει πάνω του πληροφορίες για τη θέση της Γης στον Γαλαξία μας, ενώ το μήνυμα που είναι αποτυπωμένο πάνω στον δίσκο αναφέρει: *«Αυτό είναι ένα δώρο από ένα μικρό και μακρινό κόσμο, ένα δείγμα των ήχων μας, της επιστήμης μας, των εικόνων μας, της μουσικής μας, της σκέψης μας και των αισθημάτων μας».*

Ής σημειωθεί ότι πρωταγωνιστής του προγράμματος “Voyager” (όπως και του προγράμματος «Πρωτοπόρος 10 & 11») είναι ο Έλληνας διαστημικός επιστήμονας Σταμάτης Κριμιτζής. Για να πείσει δε αυτός και οι συνάδελφοί του τον τότε πρόεδρο Νίξον να αποτολμήσει το έγχείρημα, του είπαν: *«Κύριε πρόεδρε, την προηγούμενη φορά που ευθυγραμμίστηκαν οι πλανήτες, πριν από 176 χρόνια, σ' αυτό το γραφείο καθόταν ο πρόεδρος*



Γεώργιος Ουάσινγκτον, και έχασε την ευκαιρία να αφήσει το όνομά του στην ιστορία της επιστήμης. Μην κάνετε και εσείς το ίδιο λάθος». Ο Νίξον γέλασε με την παραδοξολογία, καθώς την εποχή του Ουάσινγκτον όχι μόνο δεν υπήρχαν πύραυλοι και διαστημόπλοια, αλλά ούτε καν είχε ανακαλυφθεί ο Ποσειδώνας. Παρά ταύτα, έδωσε τη συγκατάθεσή του για την ανάπτυξη του προγράμματος.

Το όργανο “LECP” των “Voyager”

Το όργανο “LECP” των διαστημικών σκαφών “Voyager” ήταν ένα από τα δέκα όργανα που αποτελούσαν τον διαστημικό εξοπλισμό τους. Ήταν σχεδιασμένο να εκτελεί μετρήσεις ιόντων και ηλεκτρονίων με ενέργειες από χιλιάδες μέχρι δεκάδες εκατομμύρια ηλεκτρονιοβόλτ, δηλαδή ταχύτητες από 1.000 έως 300.000 χλμ/δ. Περιείχε 23 αισθητήρες στερεάς κατάστασης, που οι τεχνολογίας τους είναι στην αιχμή του δόρατος ακόμη και σήμερα.

Έξαιτίας του κενού στο Διάστημα, τα ηλεκτρομηχανικά συστήματα συνήθως σταματούν να λειτουργούν μετά από λίγους μήνες. Όμως, ο μηχανισμός του “LECP” λειτουργεί κανονικά εδώ και 43

χρόνια. Δίχως αυτόν τον μηχανισμό δεν θα είχε μετρηθεί η ακτινική ταχύτητα του ήλιακού ανέμου και δεν θα γνωρίζαμε την επικείμενη έξοδο του “Voyager” από το ήλιακό μας σύστημα στον Γαλαξία.

Το “Voyager 1”

Το “Voyager 1” έκτοξεύθηκε στις 5.9.1977, και στις 5.3.1979 έφθασε στην πιο κοντινή απόσταση από τον Δία. Πήρε τότε ένα πλήθος από 15.000 φωτογραφίες του μικρού πλανητικού συστήματος του Δία. Οι φωτογραφίες αυτές, εκτός του ότι έδωσαν ένα πλούσιο υλικό μελέτης πολλών ετών για τους αστρονόμους και τους διαστημικούς επιστήμονες, παρουσίασαν και μερικές εκπλήξεις, όπως π.χ. την τεράστια ήφαιστειακή δραστηριότητα του δορυφόρου Ίω, που αποτυπώθηκε σε σειρά φωτογραφιών, οι οποίες μεταδόθηκαν στις 9.3.1979. Επίσης ανακάλυψε τους δακτυλίους του Δία στις 4.3.1979 και τρεις νέους δορυφόρους του, τη Θήβη, τη Μήτη και την Άδράστεια.

Από τις 22 Αυγούστου μέχρι τις 15 Δεκεμβρίου του 1980 πέρασε στο σύστημα του Κρόνου και πήρε 17.000 φωτογραφίες. Στην κοντινότερη απόσταση από τον πλανήτη αυτόν βρέθηκε στις 12.11.1980, και έτσι μελέτησε σχηματισμούς και θερμοκρασίες των νεφών, καθώς και τη μαγνητόσφαιρα του πλανήτη, πάνω στην οποία βρήκε έκπομπη πολικού σέλαος. Βρήκε ακόμη ότι οι κλασικοί τρεις δακτύλιοι του Κρόνου αποτελούνται από εκατοντάδες επιμέρους δακτυλίους ό καθένας, ενώ ο δακτύλιος (F) που ανακαλύφθηκε από τον «Πρωτοπόρο 11» το 1979 αποτελείται από τρεις διαφορετικούς δακτυλίους πλεγμένους σε κοτσίδα.

Στις 19 Δεκεμβρίου 1980 το “Voyager 1” οδηγείται έξω από το ήλιακό μας σύστημα, και ύστερα από εντολή τα όργανά του παύουν να λειτουργούν. Το 1995 ελέγχθηκε η άψογη λειτουργία του με τις

λεπτότατες παρατηρήσεις του στα όρια του ήλιακού μας συστήματος. Ήδη το έτος 2000 βρισκόταν σε απόσταση 8,8 δισεκατομμυρίων χιλιομέτρων από τη Γη και ταξίδευε με ταχύτητα 63.000 χλμ/ώ. Η συνολική δὲ απόσταση που διήνυσε μέχρι τότε ανέρχεται σε 10,6 δισεκατομμύρια χιλιόμετρα.

τὸ ὁποῖο ἀποκάλυψε τὸ “Voyager 2” (βλ. συνέχεια).

Τὸ 2005 τὸ “Voyager 1”, ποὺ προηγείται τοῦ “Voyager 2”, ταξίδευε συνεχῶς μετὰ τὴν ἱλιγγιώδη ταχύτητά του, καὶ ὁ πυρηνικὸς ἀντιδραστήρας του, ποὺ παράγει ἠλεκτρικὸ ρεῦμα, ὑπολογίζεται ὅτι θὰ πᾶν νὰ λειτουργεῖ μετὰ τὸ 2020. Ταξί-

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι πρωταγωνιστὴς τοῦ προγράμματος “Voyager” (ὅπως καὶ τοῦ προγράμματος «Πρωτοπόρος 10 & 11») εἶναι ὁ Ἕλληνας διαστημικὸς ἐπιστήμονας Σταμάτης Κριμιτζῆς. Γιὰ νὰ πείσει δὲ αὐτὸς καὶ οἱ συνάδελφοί του τὸν τότε πρόεδρο Νίξον νὰ ἀποτολμήσει τὸ ἐγγεῖρημα, τοῦ εἶπαν: «Κύριε πρόεδρε, τὴν προηγούμενη φορὰ ποὺ εὐθυγραμμίστηκαν οἱ πλανῆτες, πρὶν ἀπὸ 176 χρόνια, σ’ αὐτὸ τὸ γραφεῖο καθόταν ὁ πρόεδρος Γεώργιος Οὐάσινγκτον, καὶ ἔχασε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀφήσει τὸ ὄνομά του στὴν ἱστορία τῆς ἐπιστήμης. Μὴν κάνετε καὶ ἐσεῖς τὸ ἴδιο λάθος».

Ἀπὸ τὸ 1991 τὸ σκάφος “Voyager 1” ξεπέρασε τὰ ὅρια τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος. Τὸν δὲ Νοέμβριο τοῦ 2003 ἔφθασε σὲ μιὰ ἀχανῆ περιοχὴ, στὴν ὁποία ὁ ἠλιακὸς ἄνεμος (ἓνα λεπτὸ στρώμα ἀερίων ἀπὸ ἠλεκτρικὰ φορτισμένα σωματίδια, τὰ ὁποῖα ἐκτοξεύονται στὸ Διάστημα κατὰ τὶς ἠλιακὲς ἐκρήξεις κυρίως) ἐπιβραδύνεται, πυκνώνει καὶ θερμαίνεται ἐξαιτίας τοῦ προστατευτικοῦ στρώματος ἀερίων ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ. Τὸ διαστημικὸ σκάφος δὲν εἶναι πάντα «ὄρατό» μετὰ τὰ ραδιοκύματα ποὺ στέλνει, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ χάνονται δεδομένα. Τὰ μεγάλα χρονικά κενὰ μεταξὺ τῶν λήψεων ἀποκάλυψαν μὲν τὸ γεγονός ὅτι τὸ διαστημικὸ ὄχημα εἶχε μπεῖ στὴ θυελλώδη ζώνη ποὺ ὀνομάζεται «κρουστικὸ κύμα παύσης», ἔκρυσαν, ὅμως, ἓνα ἄλλο ἐξωτικὸ καὶ ἀπροσδόκητο ἐπιστημονικὸ φαινόμενο,

δευε πρὸς τὸν ἀστερισμὸ τοῦ Ὀφιοῦχου. Σημειωτέον ὅτι ἡ μνήμη τοῦ ὑπολογιστῆ τῶν “Voyager” εἶχε χωρητικότητα 16.000 bytes, ἐνῶ οἱ σύγχρονοι ὑπολογιστὲς ἦδη ἀπὸ τὸ 2005 περιεῖχαν προγράμματα πολλῶν δισεκατομμυρίων bytes.

Τὸ “Voyager 1” κατευθύνεται ἤδη πρὸς τὸν ἀστὲρα AC+793888 τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς Καμπλοπάρδαλης, ὅπου θὰ φθάσει μετὰ ἀπὸ 40.000 χρόνια περιήγησης. Τὸ 2016 ἓνα σῆμά του χρειάστηκε 18 ὥρες, γιὰ νὰ φθάσει στὴ Γῆ, κινούμενο μετὰ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Βρίσκεται στὸν ἰστότοπο www.voyager.jpl.nasa.gov.

Οἱ διαστημικοὶ ἐπιστήμονες πιστεύουν ὅτι τὸ “Voyager 1” ἔφθασε τὸν Δεκέμβριο τοῦ 2012 σὲ μιὰ περιοχὴ ὅπου οἱ γραμμὲς τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου τοῦ Ἥλιου συνδέονται μετὰ μαγνητικὲς γραμμὲς τοῦ πεδίου τοῦ διαστρικοῦ Διαστήματος.

Το φαινόμενο αυτό προκαλεί τὰ ὑψηλῆς ἐνέργειας σωματίδια, προερχόμενα ἀπὸ ἐκρήξεις μακρινῶν σουπερνόβα ἀστέρων, νὰ εἰσέρχονται στὸ ἥλιακό μας σύστημα, ἐνῶ τὰ λιγώτερο ἐνεργειακὰ ἥλιακὰ σωματίδια νὰ ἐξέρχονται. «*Εἶναι σὰν μιὰ ὁδὸς ποὺ ἐπιτρέπει στὰ σωματίδια νὰ εἰσέρχονται καὶ νὰ ἐξέρχονται*», δήλωσε ὁ Ἕντ Στόουν, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους τοῦ προγράμματος.

Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίζουν σὲ πόσο χρόνο τὸ διερευνητικὸ σκάφος θὰ διασχίσει τὴ «μαγνητικὴ ὁδὸ», ἀλλὰ πιστεύουν ὅτι εἶναι τὸ τελευταῖο ἐπίπεδο ἑνὸς πολυσύνθετου ὁρίου μεταξὺ τῆς περιοχῆς τοῦ Διαστήματος ποὺ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸν Ἥλιο καὶ τοῦ διαστρικοῦ Διαστήματος.

Ἡ NASA διαθέτει ἓνα σύστημα διαπλανητικῆς ἐπικοινωνίας ἀπὸ τρία ραδιοτηλεσκόπια, τὰ ὁποῖα λειτουργοῦν καὶ ὡς πομποὶ καὶ ὡς δέκτες, γιὰ τὴν παρακολούθηση τοῦ “Voyager 1”. Τὸ ἓνα βρίσκεται στὶς Η.Π.Α., τὸ δεύτερο στὴν Ἰσπανία καὶ τὸ τρίτο στὴν Αὐστραλία. Οἱ δέκτες αὐτοὶ συνεχίζουν νὰ λαμβάνουν σήματα ἀπὸ τὴν κεραία τοῦ σκάφους, ἡ ὁποία ἐκπέμπει ραδιοκύματα, μιὰ μορφὴ ἀόρατου φωτός. Ἡ ἰσχὺς τοῦ πομποῦ εἶναι μόλις 22 Watt, περίπου ὅσο ἓνα κοινὸ λαμπάκι ψυγείου. Στὶς 5 Σεπτεμβρίου 2017, ὅταν ἐορτάσθηκαν τὰ 40 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκτόξευση τοῦ ἡρωικοῦ αὐτοῦ σκάφους, μπορούσαμε νὰ βλέπουμε ἀκόμη αὐτὸ τὸ λαμπάκι, ποὺ ἦταν σὲ ἀπόσταση περίπου 21 δισεκατομμυρίων χιλιομέτρων, σχεδὸν 40 ἀστρονομικὲς μονάδες ἢ 20 ὥρες φωτός.

Ποὺ κατευθύνεται, ὁμως, τὸ σκάφος; Σὲ περίπου 300 χρόνια θὰ φθάσει στὸ νέφος τοῦ Ὅρε, μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς κομήτες, ποὺ περιβάλλει τὸ ἥλιακό μας σύστημα. Στὴ συνέχεια, σὲ 40.000, θὰ πλησιάσει σὲ ἀπόσταση 1,6 ἐτῶν φωτός τὸ ἄστρο “Gliese-445”, ποὺ βρίσκεται στὴν κατεύθυνση τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς Καμλοπαρδαλῆς.

Τὸ “Voyager 2”

Τὸ “Voyager 2” ἐκτοξεύθηκε νωρίτερα ἀπὸ τὸ “Voyager 1”, στὶς 20 Αὐγούστου 1977, καὶ ἔφτασε στὸν Δία τὸν Ἰούλιο τοῦ 1979, φωτογραφίζοντας τόσο τὸν Δία, ὅσο καὶ τοὺς 4 μεγάλους δορυφόρους του, τοὺς καλούμενου «δορυφόρους τοῦ Γαλιλαίου». Κυρίως, ὁμως, ἔκανε παρατηρήσεις τοῦ δορυφόρου Εὐρώπη καὶ τῶν μεγάλων περιοχῶν τῆς Καλλιστοῦς καὶ τοῦ Γανυμήδη ποὺ ἦταν κρυμμένες στὴ σκιά γιὰ τὸν “Voyager 1”. Ἐπίσης, κατέγραψε πολλὰ καινούργια ἡφαίστεια στὴν Ἰώ, ἐνῶ παρατήρησε λεπτομερέστερα τὸν δακτύλιο τοῦ Δία. Ἀνακάλυψε, ἀκόμη, ὅτι ἡ μαγνητόσφαιρα τοῦ Δία ἐκτείνεται τοὐλάχιστον μέχρι τὴν τροχιά τοῦ Κρόνου, σὲ ἀπόσταση 650 ἑκατομμυρίων χιλιομέτρων.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1981 προσπέρασε τὸν Κρόνο καὶ τὸν φωτογράφησε μαζὶ μὲ τοὺς δακτυλίους του, ἐπιβεβαιώνοντας τὶς παρατηρήσεις τοῦ “Voyager 1”. Μέτρησε, ἀκόμη, τὴ θερμοκρασία του, ποὺ ἦταν -82 ἕως -130° C. Μᾶς ἀποκάλυψε, ἐπίσης, τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς δακτυλίου γύρω ἀπὸ τὸν βόρειο πόλο τοῦ Τιτᾶνα καὶ φωτογράφησε τοὺς τρεῖς δορυφόρους: Ἐπιμηθέα, Ἰανὸ καὶ Ἑλένη.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1986 πέρασε κοντὰ στὸν πλανήτη Οὐρανὸ καὶ ἀνακάλυψε 10 νέους δορυφόρους του, ἐνῶ ἐπιβεβαίωσε τὴν ὑπαρξὴ τῶν δακτυλίων του.

Τὸ 1989 ἔφθασε στὸν Ποσειδῶνα, τὸν φωτογράφησε ἐπίσης καὶ ἀνακάλυψε 5 νέους δορυφόρους του. Ἐπίσης, βρῆκε δακτυλίους τριγύρω του, καθὼς καὶ μιὰ μεγάλη σκοτεινὴ κηλὶδα στὸ νότιο ἡμισφαίριο. Στὶς ἄκρες τῆς μέτρησε τοὺς ἰσχυρότερους ἀνέμους τοῦ ἥλιακοῦ μας συστήματος, ποὺ φθάνουν τὴν ταχύτητα τῶν 2.250 χλμ/ῶ.

Ὁ “Voyager 2” εἶχε βάρος 825 κιλά κατὰ τὴν ἐκτόξευσή του. Μετέφερε ἓνα χρυσὸ δίσκο, στὸν ὁποῖο ὑπῆρχαν ἡχογραφημένοι συνολικὰ 116 διάφοροι «ἤχοι

τῆς Γῆς», ὅπως ἦχοι τῆς θάλασσας, τοῦ ἀνέμου, τῆς βροχῆς, κελαδημάτα πουλιῶν καὶ χαιρετισμοὶ σὲ 60 ἀνθρώπινες γλῶσσες.

Τὸ 1995 ἔφθασε σὲ ἀπόσταση 6,8 δισεκατομμυρίων χιλιομέτρων, κινούμενο μὲ ταχύτητα 58.000 χλμ/ῶ., ἐνῶ ἡ συνολικὴ ἀπόσταση ποὺ διήνυσε, ἀπὸ τότε ποὺ ἐκτοξεύθηκε, ἦταν περίπου 10 δισεκατομμύρια χιλιόμετρα.

Τὸ “Voyager 2”, στοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 2007, πέρασε ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ τοῦ “Voyager 1”, ἀκολουθώντας ὁμως διαφορετικὴ τροχιά καὶ ταξιδεύοντας πρὸς τὸν ἀστερισμὸ τοῦ Αἰγόκερω, σὲ μιὰ ἀπόσταση 10 ἑκατομμυρίων μιλίων μακριὰ ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἓνα δισεκατομμύριο μίλια μακριὰ ἀπὸ τὸν ἥλιο. Μπόρεσε νὰ μετρήσει καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσει ὅτι τὸ ἥλιακό μας σύστημα συμπίπτει καὶ πυκνώνει, λόγω τοῦ βομβαρδισμοῦ σωματιδιακῆς ἀκτινοβολίας, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ ἐξώτερο Διάστημα, ἐνῶ ἡ ἀνάγλυψη σφαῖρα ποὺ σχηματίζει ὁ ἥλιακὸς ἄνεμος γύρω του δὲν εἶναι ἀπόλυτα στρογγυλή. Τὸ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο πέρασε εἶναι πιὸ μακριὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ “Voyager 1”.

Τὸ “Voyager 2” κατευθύνεται πρὸς τὸν ἀστὲρα Σείριο τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Μεγάλου Κυνός, ὅπου προβλέπεται νὰ φθάσει μετὰ ἀπὸ 358.000 χρόνια.

Τὸ περιεχόμενο τῶν δίσκων τῶν “Voyager”

Σὲ κάθε δίσκο τῶν δύο διαστημικῶν συσκευῶν “Voyager” ὑπῆρχαν στὴν πιὸ στοιχειώδη μορφή γλῶσσας, δηλαδὴ στὸ δυαδικὸ σύστημα, 118 φωτογραφίες τοῦ πλανήτη μας, 90 λεπτὰ ἤχων τῆς Γῆς, ἀνάμεσά τους καὶ αὐτοῦ τῆς φάλαινας, καθὼς καὶ χαιρετισμοὶ σὲ 60 διαφορετικὲς γῆινες γλῶσσες. Οἱ εἰκόνες μαρτυροῦν τὸν πραγματικὸ μας κόσμο: τοπία, πόλεις, πανίδα, χλωρίδα, ἔντομα, διάφορα

σχήματα, καθὼς καὶ ἓνα βιολί, ἓνα κουαρτέτο ἐγχόρδων καὶ μιὰ παρτιτούρα.

Γιὰ ἡχητικὸ μέρος, ἄνεμος, βροχή, ἡφαιστειακὴ ἔκρηξη, βήματα, κινητῆρες, φιλιὰ, κραυγὲς ζώων κ.λπ. εἶναι καταγεγραμμένα μὲ ἤχους ἐπιδέξια συνδυασμένους ἀπὸ μουσικὴ τοῦ Μπάχ, τοῦ Μπετόβεν, τοῦ Μότσαρτ, τοῦ Chuck Berry καὶ ἀπὸ παραδοσιακὰ τραγούδια τῶν διαφορῶν φυλῶν τοῦ κόσμου.

*Ἡ διπλὴ ἀποστολὴ τῶν
διαστημικῶν σκαφῶν
“Voyager” μέχρι σήμερα
θεωρεῖται τὸ μεγαλύτερο
καὶ πιὸ σημαντικό
ἐγχεῖρημα στὴν ἱστορία
ἐξερεύνησης τοῦ
Διαστήματος.*

Ἱστορικὴ σημείωση

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1964, ὁ ἐρευνητὴς τῆς NASA Γκάρι Φλάντρο (Gary Flandro) σχεδίασε μὲ τὴ βοήθεια ὑπολογιστῶν λεπτομερεῖς τροχὲς γιὰ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1970, ὅταν ὁ Δίας, ὁ Κρόνος, ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Ποσειδῶνας θὰ βρίσκονταν σὲ σύνοδο, πρᾶγμα ποὺ συμβαίνει κάθε 175 χρόνια περίπου. Στὸ σχέδιο αὐτὸ βασίστηκε ἡ ἀποστολὴ “Voyager”. Ἡ διπλὴ ἀποστολὴ τῶν διαστημικῶν σκαφῶν “Voyager” μέχρι σήμερα θεωρεῖται τὸ μεγαλύτερο καὶ πιὸ σημαντικό ἐγχεῖρημα στὴν ἱστορία ἐξερεύνησης τοῦ Διαστήματος.

Πηγή: Κωνσταντίνου Μαυρομάτη,
Τὸ Ἀλφαβητὰρι τοῦ Σύμπαντος,
Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια Ἀστρονομίας,
Ἀστροφυσικῆς, Διαστημικῆς καὶ Κοσμολογίας,
Ἑταιρεία Ἀστρονομίας καὶ Διαστήματος Βόλου 2018

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ



ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ

Στην *Καθημερινή* της Κυριακής 29 Νοεμβρίου 2020 υπήρχε ολοσέλιδος καταχώρισις-διαφήμισις τοῦ Ἰδρυάματος «Στέγη Ὑνάση» γιὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Aids. Ἡ καταχώρισις ἀπεικόνιζε ἓνα ζευγάρι «ἀνδρῶν» ἀγκαλιασμένο, προσκαλοῦσε σὲ ἓνα δρώμενο ποὺ θὰ γινόταν καὶ κατέληγε μὲ τὴν προτροπὴ-πρόκλησι: «*Ἡ ἐπιστήμη ἔχει προχωρήσει. Ἄς ἀκολουθήσει καὶ ἡ κοινωνία*».

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἡ Στέγη Ὑνάση προβάλλει τὴν ὁμοφυλοφιλία καὶ τὰ δικαιώματα τῶν ΛΟΑΤΚΙ. Ἔχει, μάλιστα, στὴν ἱστοσελίδα της εἰδικὴ στήλη γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις ποὺ ἀναφέρονται στὰ ΛΟΑΤΚΙ. Στὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου τοῦ Ζὰκ Κωστόπουλου εἶχε φωταγωγήσῃ τὸ κτήριο τοῦ ἰδρυάματος μὲ τὴν προσωπογραφία τοῦ ἐκλιπόντος, ἀποτίοντας φόρο τιμῆς σὲ ἓναν ἀκτιβιστὴ ὁμοφυλόφιλο.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἐμᾶς ἀγνοοῦμε τί κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Στέγη Ὑνάση καὶ γιὰ αὐτὸ προβάλλει τὴν ὁμοφυλοφιλία καὶ ὄχι μόνον. Πολὺ διαφορετικὸ γιὰ τὸ παρασκήνιο αὐτοῦ τοῦ ἰδρυάματος εἶναι ἓνα ἐμπεριστατωμένο ἄρθρο τοῦ κ. Κώστα Σαμάντη μὲ τίτλο «Στέγη Ὑνάση καὶ παγκοσμιοποίηση», τὸ ὁποῖο ἐδημοσιεύθη στὸ περιοδικὸ *Ἄρδην*, τεύχος 118, καὶ ὑπάρχει ἀναρτημένο στὸ διαδίκτυο (<https://ardin-rixi.gr/archives/225896>). Στὸ ἄρθρο αὐτὸ ἐπισημαίνονται οἱ δράσεις τοῦ ἰδρυάματος στὶς διάφορες μορφές τέχνης, ἀλλὰ καὶ οἱ παρεμβάσεις του ποὺ ἔχουν ὡς στόχο τὴν «ἀνοικτὴ κοινωνία», τὴν ἀνεκτικὴ στὴν διαφορετικότητα, τὴν χωρὶς σύνορα, ὅρια καὶ φραγμούς. Συνδέεται δὲ ἡ ἡγεσία τοῦ ἰδρυάματος αὐτοῦ μὲ τὸ ἱδρυμα τοῦ περιβοίου Τζῶρτζ Σόρρος Open Society Foundation (Ἰδρυμα Ἀνοικτὴ Κοινωνία). Τὸ ἱδρυμα αὐτὸ εὐρίσκεται πίσω ἀπὸ ἐκδηλώσεις καὶ δράσεις τοῦ ἰδρυάματος Στέγη Ὑνάση, ὅπως μπορεῖ νὰ διαβάσῃ ὁ ἐνδιαφερόμενος στὸ

ἀναφερθὲν ἄρθρο. Οὐσιαστικῶς πρόκειται γιὰ ἱδρυμα-συνεργάτη τοῦ κεντρικοῦ ἰδρυάματος τοῦ Σόρρος, ὁ ὁποῖος ἔχει κατακλύσῃ μὲ ἱδρύματα καὶ Μὴ Κυβερνητικὲς Ὄργανώσεις ὁλόκληρο τὸν δυτικὸ κόσμο. Στόχος αὐτοῦ τοῦ ἰδρυάματος (τοῦ Σόρρος) εἶναι ἡ παγκοσμιοποίησις, ὅπως τὴν ὀνειρεύεται ὁ δημιουργὸς του: ἐξαφάνισις τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν θρησκείων, ἀποδόμησις τῆς οἰκογενείας, ἀλλοίωσις τῶν παραδοσιακῶν πολιτισμῶν μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῆς φιλοσοφίας τῆς ψευδοανεκτικότητος, δηλ. ἀνεχόμεστε μόνον ὅ,τι ἀποδομεῖ καὶ συρρικνώνει τὰ ἔθνη καὶ τὸν Χριστιανισμό, ὡς δομικὰ στοιχεῖα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Ὀλίγο ἐνωρίτερα, στὶς 21 Νοεμβρίου, στὴν ἐκδήλωσι γιὰ τὴν Ἡμέρα τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων προεβλήθη στὴν Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ἓνα βίντεο, στὸ ὁποῖο συνεδύαζτο ἡ τιμὴ στὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου μὲ τὶς μάχες τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαχρονικῶς καὶ μὲ τὴν συμβολὴ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων στὴν εἰρηνικὴ διαβίωσι τῆς πατρίδος μας. Γιὰ τὸ βίντεο αὐτὸ σπκώθηκε θύελλα ἀντιδράσεων ἀπὸ πολιτικούς καὶ διανοούμενους, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριξαν ὅτι προσβάλλει τὴν Δημοκρατία, ἐνθυμίζει τὴν ἐποχὴ τῆς χούντας καὶ δὲν ἀρμόζει σὲ ἓνα οὐδετερόθρησκο κράτος. Οἱ ἀντίλογοι στὰ σαθρὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἐθνομυδενιστῶν ὑπῆρξαν πολλοί. Σὰς παραπέμπω σὲ μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς καὶ στὸ ἐπίμαχο βίντεο. Ἰδιαίτερος μοῦ ἄρεσε ὁ τίτλος ἑνὸς ἁρθροῦ: «*Ἀλυχταί ἡ σορρόνητη διανόηση στὴν Ἑλλάδα*». Στὸ ἄρθρο γίνεται εὐθεῖα συσχετίσις τῶν ἀντιδρώντων μὲ ἀμειβομένους ἀπὸ τὰ διάφορα παραρτήματα τοῦ Ἰδρυάματος τοῦ Σόρρος στὴν Ἑλλάδα, πολιτικούς, καθηγητὲς Πανεπιστημίου, δημοσιογράφους καὶ λοιποὺς ἐπηρεαστὲς τῆς κοινῆς γνώμης, ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Οὐγγρος Πρωθυπουργὸς σὲ ἐπιστολὴ του, μέρους

της οποίας αναδημοσιεύουμε κατωτέρω. Ο αρθρογράφος θεωρεί ότι οι αντιδράσαντες λειτουργούν ως μισθωτοί αυτών των παρατηρημάτων και ή αποστολή τους είναι αυτή ακριβώς: να αποδομούν οτιδήποτε χριστιανικό και έθνικό και να προωθούν την άτζέντα της «άνοικτης κοινωνίας» με την μετακίνηση των πληθυσμών μέσω των μεταναστών, την αποδόμηση των ήθων και έθμων της πατρίδος μας, την διάλυση της οικογενείας κ.λπ.

Μία αντίδραση στα ιδρύματα προπαγάνδας και έπηρεασμού της κοινής γνώμης, αλλά και της αλλαγής της νομοθεσίας των ευρωπαϊκών κρατών, υπήρξε με το βέτο των χωρών της Ούγγαρίας και Πολωνίας στην Ένωμένη Εύρώπη. Μάλιστα ο Πρωθυπουργός της Ούγγαρίας έδημοσίευσε πριν από την Σύνοδο Κορυφής του Δεκεμβρίου ένα βαρυσήμαντο από πολλές πλευρές άρθρο, ως απάντηση στις παρεμβάσεις (πολιτικές, οικονομικές, νομοθετικές) του περιβοήτου Τζώρτζ Σόρος. Αντιγράφουμε μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα, με την επισήμανση ότι μία τέτοια επιστολή δεν την έγραφε ούτε ο Έλλην Όρθόδοξος Πρωθυπουργός, ούτε ο Κύπριος Όρθόδοξος Πρόεδρος, ούτε ο Βούλγαρος Όρθόδοξος Πρωθυπουργός, ούτε οι υπόλοιποι Όρθόδοξοι Αρχηγοί Κρατών της Ένωμένης Εύρώπης!

«Σε όλη την ιστορία, τα έθνη έδιναν πάντα δύναμη στην Εύρώπη. Αν και τα έθνη, που απαρτίζουν την Εύρώπη έχουν διαφορετική προέλευση, ενώθηκαν χάρις στις κοινές ρίζες της πίστης μας. Το πρότυπο της οικογένειας που βασίζεται στην Ιουδαϊκή-Χριστιανική παράδοση υπήρξε το θεμέλιο των κοινοτήτων μας. Είναι η χριστιανική έλευθερία που διασφάλισε την έλευθερία της σκέψης και του πολιτισμού και δημιούργησε ευεργετικό ανταγωνισμό μεταξύ των εθνών της Εύρώπης. Το ενάρετο μείγμα των διαφορών ανέδειξε την Εύρώπη, για αιώνες, κινητήρια δύναμη του κόσμου...

Πανίσχυρες δυνάμεις εργάζονται και πάλι, για να εξαφανίσουν τα ευρωπαϊκά έθνη και να ενώσουν την ήπειρο υπό την αϊγίδα μιας παγκόσμιας αυτοκρατορίας. Το δίκτυο Σόρος, που διαπερνά την ευρωπαϊκή γραφειοκρατία και τις πολιτικές έλιτ παντού, εργάζεται χρόνια τώρα, για να κάνει την Εύρώπη ήπειρο μεταναστών. Σήμερα, το δίκτυο Σόρος και η Άνοιχτη Κοινωνία, που χρησιμοποιούνται για την προώθηση της εξαίεψης των εθνικών στελεχών, αποτελούν το μεγαλύτερο κίνδυνο που απειλεί τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι στόχοι του δικτύου είναι σαφείς: μέσω της επιτάχυνσης της μετανάστευσης, να δημιουργήσει μια άνοιχτη πολυπολιτισμική και έθνοτικά μικτή κοινωνία, να εξαρθρώσει τις έθνικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και να τις έναποθέσει στα χέρια των παγκοσμιοποιημένων έλιτ... Το δίκτυο με επικεφαλής τον Τζώρτζ Σόρος δεν αποφεύγει καν την άνοιχτη παρέμβαση. Θέλει να ασκήσει τη μεγαλύτερη δυνατόν πίεση στα έθνη-κράτη. Φέρνει τους λαούς της Εύρώπης τους μεν απέναντι στους δέ. Τα μέσα που χρησιμοποιεί το δίκτυο είναι πολυάριθμα και ενεργά στις πιο ποικίλες σκηνές της δημόσιας ζωής. Μεγάλος είναι ο κατάλογος πολιτικών, δημοσιογράφων, δικαστών, γραφειοκρατών, πολιτικών προπαγανδιστών που εμφανίζονται ως εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών και μισθοδοτούνται από τον Τζώρτζ Σόρος. Αν και ο δισεκατομμυριούχος κατηγορεί όλους τους αντιπάλους του για διαφθορά, ο ίδιος είναι ο πιο διεφθαρμένος άνθρωπος στη γη. Πληρώνει και εξαγοράζει όλους όσους μπορεί. Όσους δεν μπορεί ούτε να πληρώσει ούτε να εξαγοράσει περιπίπτουν στη δριμύτητα του τρομερού όπλου του δικτύου: δυσφήμιση, ταπείνωση, έκφοβισμός, έκμηνειση μέσω του άριστερου τύπου. Πολλοί γραφειοκράτες ύψηλου επιπέδου στην Ένωση δρουν από συμφώνου με το δίκτυο του Τζώρτζ





Σόρος για τη δημιουργία μιᾶς ἐνοποιημένης αὐτοκρατορίας. Ἐπιθυμοῦν νὰ ἐγκαταστήσουν ἓνα θεσμικὸ σύστημα μὲ στόχο νὰ ἐπιβάλουν στὰ ἐλεύθερα καὶ ἀνεξάρτητα ἔθνη τῆς Εὐρώπης ἓναν μοναδικὸ τρόπο σκέψης, ἓναν μοναδικὸ πολιτισμὸ, ἓνα μοναδικὸ κοινωνικὸ μοντέλο. Στερώντας ἀπὸ κάθε λαὸ τὸ δικαίωμα του νὰ ἀποφασίζει αὐτὸς τὴ μοίρα του. Αὐτὸς εἶναι ὁ στόχος τῆς πρότασής τους μὲ ὄνομα Κράτος Δικαίου, τὸ ὁποῖο ὡστόσο δὲν ἀναγνωρίζει τὸ πρωτεῖο τοῦ δικαίου, ἀλλὰ αὐτὸ τοῦ ἰσχυρότερου.

Οἱ διαφορὲς εἶναι προφανεῖς. Ὁ Σόρος θέλει μιὰ ἀνοιχτὴ κοινωνία, ἐμεῖς θέλουμε μιὰ ἀσφαλῆ κοινωνία. Γιὰ αὐτόν, ἡ δημοκρατία μπορεῖ νὰ εἶναι μόνο φιλελεύθερη, γιὰ ἐμᾶς μπορεῖ ἐπίσης νὰ εἶναι καὶ χριστιανική. Γιὰ αὐτόν, ἡ ἐλευθερία μπορεῖ νὰ ἐξυπηρετεῖ μόνο γιὰ ἀτομικὴ ἐπιβεβαίωση, γιὰ ἐμᾶς ἡ ἐλευθερία μπορεῖ ἐπίσης νὰ συνίσταται στὸ νὰ ἀκολουθοῦμε τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, μπορεῖ ἐπίσης νὰ ὑπηρετεῖ τὴ χώρα καὶ τὴν προστασία τῆς οἰκογένειάς μας. Ἡ βάση τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ ἐλευθερία λήψης ἀποφάσεων. Αὐτὸ διακυβεύεται σήμερα. [...] Ἐὰν θέλουμε νὰ διατηρήσουμε τὴν ἐλευθερία μας, ἡ Εὐρώπη δὲν μπορεῖ νὰ ὀρκιστεῖ πίστη στὸ δίκτυο Σόρος». Viktor Orbán (http://aktines.blogspot.com/2020/12/blog-post_87.html)

Τὸ παρασκήνιο τῶν μεθόδων γιὰ τὴν πλύσι ἐγκεφάλου καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ἀπόψεων τῆς κοινῆς γνώμης βλέπουμε καὶ σὲ μιὰ ἄλλη βαρυσήμαντο συνέντευξ, τὴν ὁποία ἔδωσε σὲ προχωρημένη ἡλικία ὁ πολὺς Νάθανσον (Bernard Nathanson) (<https://afistemenaziso.gr/texts/viomatika/bernard-nathanson>). Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὑπῆρξε ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς νομοποιήσεως τῶν ἀμβλώσεων στὶς Η.Π.Α., θερμὸς θιασώτης τοῦ δικαιώματος τῶν γυναικῶν νὰ ἀπορρίπτουν τὸ ἔμβρυο, μέχρις ὅτου στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1970 εἶδε σὲ ὑπερηχογράφημα τὸ

ἔμβρυο ὡς μικρὸ ἄνθρωπο. Μετενόησε γιὰ τὴν στᾶσι του, ἡσπᾶσθη τὸν Χριστιανισμὸ καὶ ἀφιέρωσε τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς του ὑπὲρ τοῦ κινήματος γιὰ τὸ ἀγέννητο παιδί. Μάλιστα τὸ 1984 ἐδημιούργησε μιὰ ταινία σταθμὸ: «Ἡ σιωπὴ τῆς κραυγῆς». Στὴν συνέντευξί ποὺ σᾶς παραπέμπομε, φανερῶνει τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐργαζόταν πρὶν γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῶν ἀμβλώσεων στὴν ἀμερικανικὴ κοινωνία: δυσφήμισι καὶ συκοφάνησι τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν Ἐπισκόπων ποὺ ἀντιδρούσαν στὶς ἀμβλώσεις, προσηλυτισμὸ τῶν φιλελευθέρων Προτεστάντων, ἀποστασιοποίησι πίστεως καὶ πολιτικῆς πράξεως (διαφωνῶ ὡς πρόσωπο μὲ τὴν ἀμβλώσι, ἀλλὰ ἡ κοινωνία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὶς νομιμοποιεῖ) κ.ἄ.

Ἀπὸ τὰ ἀναφερθέντα (ἐνδεικτικῶς καὶ περιληπτικῶς) γεγονότα διαφαίνεται ὅτι ἐξυφαίνεται μιὰ συστηματικὴ ἀντιχριστιανικὴ προπαγάνδα ἐδῶ καὶ δεκαετίες στὸν Δυτικὸ (πρῶν Χριστιανικὸ) κόσμῳ. Πίσω ἀπὸ τὴν κίνησι αὐτὴ εἶναι ὁ «κοσμοκράτωρ τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου» (Πρβλ. Ἐφεσ. 6: 12) καὶ χρησιμοποιεῖ ὡς ὄργανά του ἀνθρώπους μὲ πονηρὸ νοῦ καὶ διεστραμμένη καρδιά, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ θέλημα τοῦ διαβόλου καὶ ὄχι τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ οἱ πιστοὶ χριστιανοὶ ἐνθυμούμαστε τὸν ψαλμικὸ στίχο: «Οὗτοι ἐν ἄρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα» (Ψαλμ. 19: 8). Ἐνθυμούμαστε τὸ λόγιον τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου: «Ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστε, τέκνιά, καὶ νενικήκατε αὐτούς, ὅτι μείζων ὁ ἐν ὑμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ» (Α' Ἰω. 4: 4). Καὶ γνωρίζομε ὅτι τὸ φῶς νικᾷ τὸ σκότος! Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ ἀγωνιζόμαστε καὶ νὰ συνεργαζόμαστε σὲ Συλλόγους καὶ Ὁργανώσεις ποὺ προωθοῦν τὰ ἰδεώδη καὶ τὶς ἀξίες τῆς πίστεώς μας κόντρα στὰ ποικιλώνυμα ἰδρύματα ἀντιχριστιανικῆς προπαγάνδας.

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ



Κριτική ματιά

Οί προβλέψεις των αστρολόγων

Όπως κάθε χρόνο, έτσι και φέτος στο ξεκίνημα της νέας χρονιάς, στις σελίδες των εφημερίδων και των περιοδικών είχαν τήν... τιμητική τους οί προβλέψεις των κάθε λογής αστρολόγων και μέντιουμ. Ίσως θα άξιζε να φέρουμε στη μνήμη μας τί διαβάσαμε σε ανάλογες προβλέψεις πριν από έναν χρόνο. Καμμία βεβαίως πρόβλεψη για αυτό που κατεξοχήν σημαδεψε τη χρονιά που ξφυγε: τη φονική πανδημία του κορωνοϊού Covid-19. Αντιθέτως, στους καταλόγους των προβλέψεων δέσποζαν ένα σωρό προβλέψεις που διαψεύστηκαν πανηγυρικά: Ο Ντόναλντ Τράμπ θα κέρδιζε τις εκλογές στις ΗΠΑ, και αμέσως μετά θα έρχοταν το τέλος του κόσμου. Σε κάποιο απομονωμένο νησί θα ανακάλυπταν έναν γορίλα ασύλληπτων διαστάσεων, κάτι σαν τον Κινγκ Κόνγκ των κινηματογραφικών ταινιών. Ένα ρομπότ, λέει, θα λήστευε μια τράπεζα. Δεν έλειπαν και οί προβλέψεις για φυσικές καταστροφές: εκρήξεις ήφαιστειών, δασικές πυρκαγιές, σεισμοί. Ακόμα και τα ονόματα των νικητών των Ολυμπιακών Αγώνων του Τόκιο είχαν προβλέψει με λεπτομέρειες οί φιλέρευνοι «προφῆτες» του μέλλοντος – άλλο, τώρα, ότι τελικά οί Ολυμπιακοί... δεν έγιναν φέτος, λόγω της πανδημίας που οὐδείς «προέβλεψε». Ός πότε, αλήθεια, θα βλέπουμε να γράφονται και να διαβάζονται μετά σπουδῆς τέτοιες «προβλέψεις», από τους ίδιους μάλιστα ανθρώπους που βδελύσσονται και απορρίπτουν την πίστη ως κάτι τό... άνοητο και όπισθοδρομικό;

Τò δένδρο και οί καρποί

Ίδιαίτερη αίσθηση προκάλεσε ή ανάρτηση στο διαδίκτυο από την Πρόεδρο της Κομισιόν Ούρσουλα φόν ντέρ Λάιεν ενός βίντεο που έδειχνε έθελοντές από τη Θεσσαλονίκη να έτοιμάζουν και να μοιράζουν γεύματα. Η ανάρτηση συνοδευόταν από τò σχόλιο: «Η κρίση ήταν σκληρή για κάποιους Ευρωπαίους – αλλά μπορούμε να βασιστούμε ό ένας στόν άλλο. Στη Θεσσαλονίκη, ό Ηλίας είναι έθελοντής σε τράπεζα τροφίμων. Με την ομάδα του, μαγειρεύει και συσκευάζει γεύματα για οικογένειες που έχουν ανάγκη. Μαζί θα ξεπεράσουμε αυτή την πανδημία». Όσοι ένιωσαν υπερήφανοι, που ή Πρόεδρος της Κομισιόν έφερε έναν Έλληνα ως παράδειγμα αλληλεγγύης και έθελοντισμού, δεν πρέπει να παραβλέπουν και μια άλλη, άκομη πιό καιρία λεπτομέρεια: Ό περι οῦ ό λόγος έθελοντής μεγάλωσε μέσα στην προσπάθεια «Φάρος του κόσμου», υπό τόν π. Αθηνάγορα Λουκατάρη, μια πρωτοβουλία της Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως. «Νιώθω υποχρεωμένος να ανταποδώσω τò καλò που μου έκαναν και έχω μάθει να είμαι αλληλέγγυος», δήλωσε ό ίδιος, προσθέτοντας: «Ό π. Αθηνάγορας δεν είναι απλώς ένας ιερέας, αλλά ένα πρότυπο για μένα, και λειτούργησε και ως πατέρας μου. Με βοήθησε να συνεχίσω τò σχολείο και είναι πάντα δίπλα μου. Έτσι κι εγώ θέλω να βοηθάω όσους έχουν ανάγκη [...] Ό καθένας πρέπει να συνεισφέρει στους συνανθρώπους του, και ό έθελοντισμός να γίνει αυτονόητος». Ίδου λοιπόν τί

πρέπει πραγματικά να δοῦμε: ὅτι ἡ κοινωνική ἀλληλεγγύη ποὺ προέβαλε ὡς παράδειγμα ἡ πρόεδρος τῆς Κομισιὸν ὑπῆρξε καρπὸς μιᾶς πνευματικῆς προσπάθειας. Ὅποια τύφλωση, ἀλήθεια, ὅταν θέλουμε μὲν τοὺς καρπούς, ἀλλὰ νὰ ἔχουμε βαλθεῖ νὰ ξεριζώσουμε τὸ δέντρο ποὺ τοὺς παράγει!

Πίστη καὶ ἐπιστήμη

Μὲ ἀφορμὴ τὶς εὐχαριστίες τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀναστασίου πρὸς τὸ ἱατρικὸ καὶ νοσηλευτικὸ προσωπικὸ τοῦ Νοσοκομείου «Εὐαγγελισμός», ὅπου νοσηλεύθηκε προσβεβλημένος ἀπὸ τὴ νόσο τοῦ κορωνοϊοῦ Covid-19, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Τιράνων προέβη στὴν κοινοποίηση τῶν θέσεων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου σχετικὰ μὲ τὴ σχέση τῆς πίστεως μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ πρόοδο: «Ἡ Ὁρθοδοξία βλέπει τὴν ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνολογίας μὲ δοξολογία καὶ εὐχαριστία στὸν Θεό, ποὺ ἔχει δωρίσει στὸν ἄνθρωπο τὴ δυνατότητα νὰ ἀναζητεῖ τὴν ἀλήθεια, νὰ ἀνακαλύπτει ἄγνωστες πτυχὲς τῆς Δημιουργίας». Βεβαίως, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνολογία δὲν ἀρκοῦν: «Γιὰ παράδειγμα, ἡ “τεχνητὴ νοημοσύνη” πολλαπλασιάζει τὶς δυνατότητες τῆς νόησης· ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο νόηση. Ἡ “τεχνητὴ νοημοσύνη” ποτὲ δὲν θὰ κατορθώσει νὰ ἀντικαταστήσει τὴν ἀγάπη. Αὐτὴ πάντα θὰ τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴν πίστη· τὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ τῆς ἀγάπης». Καὶ τὸ συμπέρασμα: «Ἡ ἀναζήτησις τῆς ἐπιστήμης μὲ στόχο τὴν ἐξερεύνησι τῶν μυστικῶν τῆς Δημιουργίας ὅσο καὶ ἡ πνευματικὴ ἀναζήτησις τῆς Ἐκκλησίας γιὰ προσέγγισι καὶ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Δημιουργό εἶναι δύο διαφορετικὲς μορφὲς ἀναζητήσεως τῆς ἀλήθειας. Καὶ οἱ δύο ἀποτελοῦν ἐκφράσεις δοξολογίας πρὸς Ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἡ Ἀλήθεια».

Ὁ ἐμμονικὸς πόλεμος κατὰ τῆς πίστεως

Ἡ πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ δίνει ὅλο καὶ νέες ἀφορμὲς νὰ διαπιστώνουμε πόσο πλανῶνται ὅσοι ἐπιμένουν νὰ ὁμιλοῦν γιὰ σύγκρουσι πίστεως καὶ ἐπιστήμης. Ἀρκεῖ νὰ φέρεϊ κανεὶς στὴ σκέψι του τὴν πληθώρα τῶν διακεκριμένων ἐπιστημόνων ποὺ δὲν ἔχουν ἀπλῶς μιὰ κάποια ἀόριστη θρησκευτικὴ πίστη, ἀλλὰ καὶ δὲν διστάζουν νὰ προχωροῦν σὲ ἀνοικτὴ μαρτυρία Χριστοῦ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, σοκάρει ἡ ἀντιεπιστημονικότητα τῶν ἐμμονικῶν ἐπιθέσεων ἐνάντια στὴν πίστη καὶ τὴν Ἐκκλησία. Σὲ ἀνακοίνωσή της μετὰ τὴν κοίμησι τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτη Λαγκαδᾶ κυροῦ Ἰωάννου, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «*μὲ θλίψη διαπιστώνει ὅτι ὠρισμένα ΜΜΕ δὲν παύουν ποτὲ νὰ στοχοποιοῦν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, κληρικούς καὶ λαϊκούς, ὡς ἰδεολογικὸ ἀντίπαλό τους*». Ἡ ἀνακοίνωσι, ἀφοῦ τονίζει ὅτι α) ἡ Ἐκκλησία πάντοτε συνιστᾷ πειθαρχία στὰ ὑγειονομικὰ μέτρα μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς, ὅτι β) οὐδέποτε ὑποστήριξε τοὺς ἀρνητὲς τῆς πανδημίας καὶ ὅτι γ) οὐδέποτε διέδωσε παιδαριῶδεις καὶ εἰδωλολατρικὲς ἀπόψεις ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς ἢ γενικῶς οἱ χριστιανοὶ δὲν πρόκειται νὰ νοσήσουν λόγῳ τῆς ιδιότητάς τους, παρατηρεῖ: «*Ὁρισμένοι ἐπίδοξοι καθοδηγητὲς τῆς κοινῆς γνώμης ἐπιμένουν μὲ νευρωτικὸ τρόπο νὰ ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴ Θεία Κοινωνία καὶ νὰ ἐπιβάλλουν ἀντιεπιστημονικούς συσχετισμούς μὲ τὴ διασπορὰ τοῦ κορωνοϊοῦ, σὲ πείσμα τῶν ἐπιδημιολογικῶν στοιχείων*». Ἄν ὑπάρχει κάτι τὸ ξεκάθαρο ἀντιεπιστημονικόν, αὐτὸ δὲν εἶναι ἡ πίστη, ἀλλὰ ὁ ἐμμονικὸς πόλεμος κατὰ τῆς πίστεως.

Τὸ πρόβλημα τῶν ἀστεγῶν

Ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὁποία ὑποχρεω- νόμαστε νὰ περιορίζουμε τὶς μετακινήσεις μας λόγω τῆς πανδημίας εἶναι ἡ καλύτερη ἴσως εὐκαιρία, γιὰ νὰ ἀναλογισθοῦμε τὸ δρᾶμα ποὺ ζοῦν οἱ ἄστεγοι. Αἴσθησις προκάλεσε τὸ σκίτσο γνωστοῦ σκιτσογράφου ποὺ εἰκόνιζε δύο ἀστεγούς, μὲ τὸν ἓνα νὰ λέει στὸν ἄλλο: «Τ' ἄκουσες; Διαμαρτύρονται, γιὰτὶ τοὺς λένε νὰ κάθονται στὰ σπίτια τους», καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἀπαντάει: «Κόψ' τὴν πλάκα, ρε!». Τὸ πρόβλημα τείνει νὰ προσλάβει ἐκρηκτικὲς διαστάσεις, ὄχι μόνο στὴν Ἑλλάδα τῆς οἰκονομικῆς κρίσης, ἀλλὰ καὶ πανευρωπαϊκά, μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀστεγῶν στὶς χῶρες τῆς ΕΕ νὰ ὑπολογίζεται ὅτι ἔχει αὐξηθεῖ κατὰ 70% τὰ τελευταῖα 10 χρόνια! Σὲ πρόσφατη συνεδριάσή του, τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο ἀπνύθιζε σειρά συστάσεων πρὸς τὰ κράτη-μέλη, τονίζοντας ὅτι ἡ στέγασις ἀποτελεῖ θεμελιώδες ἀνθρώπινο δικαίωμα καὶ ζητώντας τὴν ἀνάληψη δράσης γιὰ τὴν ἐξάλειψη τοῦ φαινομένου στὴν ΕΕ ἕως τὸ 2030. Τὸ ἐγχείρημα εἶναι δύσκολο. Γιατί, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ πραγματικὰ τὸ πρόβλημα τῶν ἀστεγῶν, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα, δὲν χρειάζονται ἀπλῶς ὑπηρεσίες καὶ δομές, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἓνα πρόβλημα περισσό- τερο χρόνιο καὶ ἀκόμη πιὸ σοβαρό: τὸ πρόβλημα τῆς ἀδιαφορίας τῶν πολλῶν, ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου οἱ ἄστεγοι μνημονεύονται συχνὰ ὡς «οἱ ἀόρατοι ἄνθρωποι».

Πλούσιος ἢ πέννης;

Γνωρίζουμε ἀσφαλῶς τὰ συγκλονιστικὰ λόγια ποὺ ἀκοῦμε στὴ Νεκρώσιμο Ἀκολουθία: «Εἶδον τὰ ὅσα τὰ γεγυμνωμένα καὶ εἶπον· Ἄρα τίς ἐστίν, βασιλεὺς ἢ στρατιώτης, ἢ πλούσιος ἢ πέννης;» Τὰ λόγια αὐτὰ μᾶς ἔφερε στὸν νοῦ ἡ ἀνακοί-

νωσις τὸν Νοέμβριο τοῦ 2020 τῆς ἀνακάλυψης στὴν Πομπηία τῶν λειψάνων δύο ἀνδρῶν, ποὺ κἀκαν ζωντανοὶ κατὰ τὴ φονικὴ ἔκρηξη τοῦ ἡφαιστείου ποὺ κατέστρεψε ὁλοσχερῶς τὴν ἀκμαία ἀρχαία πόλη τῶν περίπου 13.000 κατοίκων τὸ 79 μ.Χ. Ὅπως ἀνακοινώθηκε, ὁ ἓνας ἦταν πιθανώτατα εὐπορος, ἡλικίας μεταξὺ 30 καὶ 40 ἐτῶν. Ὁ ἄλλος, ἡλικίας 18-23 ἐτῶν, εἶχε ἀρκετοὺς σπασμένους σπονδύλους, «κάτι ποὺ δείχνει πὼς ἦταν σκλάβος, ὁ ὁποῖος ἔκανε βαριὲς δουλειές». Δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀναλογισθεῖ ἐδῶ καὶ νὰ μὴν καταγγεῖλει κανεὶς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας καὶ ἐκμετάλλευσης, ἡ ὁποία εἶναι τόσο ὠμὴ καὶ ἀπροκάλυπτη, ὥστε ἀφήνει τὰ ἴχνη της ἀκόμη καί... στὰ «ὅσα τὰ γεγυμνωμένα»...

Χαρὲς καὶ πανηγύρια...

Ὅταν τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Δεκεμβρίου ἡ Ἀργεντινὴ νομιμοποίησε τὴν ἔκτρωσις μέχρι καὶ τὴ 14^η ἐβδομάδα τῆς κυήσεως, μετὰ τὴν ἔγκρισιν καὶ ἀπὸ τὴ Γερουσία τοῦ σχετικοῦ νόμου τοῦ κοινοβουλίου, τὸ γεγονός πανηγυρίσθηκε... δεόντως. Ἀνθολογοῦμε ἐδῶ μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐνημερωτικὲς ἱστοσελίδες: «Εμβληματικὴ νίκη τῶν ἀγόνων τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος γιὰ τὴν αὐτοδιάθεσις τοῦ γυναικείου σώματος σημειώθηκε χθὲς στὴν Ἀργεντινὴ». – «Μετὰ ἀπὸ ἓναν μακρὸν δρόμο ἀγόνων, οἱ γυναῖκες τῆς Ἀργεντινῆς ἔχουν κάθε λόγο νὰ πανηγυρίζουν». – «Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἀπόφασις πυροδότησε ἀπίστευτες σκηνὲς χαρᾶς». – «Ὁ συγκεκριμένος νόμος ἀποτελεῖ τομὴ στὸ γυναικεῖο ζήτημα καὶ τὸ δικαίωμα στὴν οἰκειοθελὴ καὶ ἀσφαλὴ ἔκτρωσις». – «Πρόκειται γιὰ ἓνα ἱστορικὸ βῆμα στὴν υπεράσπισιν τῶν γυναικείων δικαιωμάτων». Χαρὰς εὐαγγέλια γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας! «Καὶ τράβηξε κάποιος στρατὶ καὶ κάποιον μονοπάτι, / ποὺ διάλε-

ξε μέσ' στῆς τρελῆς χαρᾶς του τὸ μεθύσι,
/ καὶ τοῦ φαινόταν πὼς ἐκεῖ λουλούδιζαν
κι' οἱ βάτοι / καὶ πὼς γι' αὐτὸν ἀνοίχτη
πιὰ τῆς εὐτυχίας ἡ βρύση» (Γ. Βερίτης)...
Ποιὸς νὰ προσέξει τώρα τοὺς πικραμέ-
νους διαδηλωτὲς ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ
τοῦ δρόμου, ποὺ κρατοῦσαν στὰ χέρια
τοὺς ματωμένες κοῦκλες, συγκεντρωμένοι
γύρω ἀπὸ πανὼ ποὺ ἔγραφε: «Ὅλες οἱ
ζωὲς ἀξίζουν»...

Τώρα καί... κίνημα κατὰ τῶν μεγάλων κλασικῶν!

Αἴσθησι προκαλεῖ κίνημα ποὺ ἔχει
λάβει μεγάλες διαστάσεις στὰ κοινωνικὰ
δίκτυα ὑπὸ τὸ hashtag *#Disrupt Texts*
(= Παρεμποδίστε τὰ κείμενα), μὲ στόχο
τὸν ἀποκλεισμὸ ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσι
κλασικῶν κειμένων τῆς παγκόσμιας λο-
γοτεχνίας, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τὸν Σαίξ-
πηρ, μὲ τὸ σκεπτικὸ ὅτι αὐτὰ προάγουν
παρωχημένες καὶ ἐπικίνδυνες κοινωνικὲς
ἀντιλήψεις. «Εἴμαστε πολὺ περήφανοι νὰ
λέμε ὅτι ἡ Ὀδύσσεια ἀφαιρέθηκε φέτος
ἀπὸ τὸ πρόγραμμα σπουδῶν!», δηλώνει
καθηγητὴς σχολείου τῆς Μασαχουσέτης
ποὺ θεωρεῖ πὼς ὁ Ὅμηρος προβάλλει

σεξιστικὰ πρότυπα γιὰ τὴ γυναῖκα. Προ-
φανῶς, σύμφωνα μὲ τοὺς... ὁπαδοὺς τοῦ
κινήματος, ἡ συζυγικὴ πίστη τῆς Πηνελό-
πης θὰ στρίμωνε τὴ σκέψη τῶν κοριτσιῶν
σέ... σεξιστικὰ καλούπια! Δύο πράγματα
ἀξίζει νὰ θυμηθοῦμε ἐδῶ: Πρῶτον, τὸν
Γάλλο φιλόλογο Ραιμὸν Ρυγιέ, ὁ ὁποῖος,
δίνοντας τὸ 1977 τὴ δική του ἀπάντησι
στὸ περίφημο ὁμηρικὸ ζήτημα, ὑποστή-
ριξε ὅτι δημιουργὸς τῆς *Ὀδύσσειας* εἶναι
προφανῶς... κάποια γυναῖκα, καὶ ἡ *Ὀδύσ-
σεια* εἶναι τὸ καύχημα τῶν γυναικῶν· μόνο
μια γυναῖκα, ἐξηγοῦσε, μπορεῖ νὰ ἐξυμνεῖ
ἔτσι τὶς γυναικεῖες ἀρετές, νὰ ταυτίζεται
τόσο μὲ τὴ Ναυσικᾶ, τὴν Καλυψὼ καὶ
τὴν Πηνελόπην, νὰ περιγράφει μὲ τέτοια
ἀκρίβεια τὶς οἰκιακὲς ἐργασίες... Δεύτε-
ρον, ἂς θυμηθοῦμε τὸν Γκαίτε, ὁ ὁποῖος,
ὅταν μαθητὲς του τὸν ρωτοῦσαν τί ἔπρεπε
νὰ διαβάζουν, γιὰ νὰ πάρουν κάτι ἀπὸ
τὴ σοφία του, ἀπαντοῦσε χωρὶς δεύτε-
ρη σκέψη: «*Τοὺς Ἕλληνες κλασικοὺς*». Καὶ
ὅταν πάλι τὸν ρωτοῦσαν ἀφελῶς τί
νὰ διαβάσουν, ὅταν τελειώσουν μὲ τοὺς
Ἕλληνες κλασικοὺς, ἀπαντοῦσε: «*Πάλι
τοὺς Ἕλληνες κλασικοὺς*».

G.T.

Ἡ ἀνανέωσι τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

- Μὲ κατάθεσι στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν
λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἑνώσις
Ἀκτίνων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081
(IBAN: GR 1102602010000940100366081). Νὰ
ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ρητῶς τὸ ὄνοματεπώ-
νυμό σας στὴν Αἰτιολογία.
- Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυ-
σι τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτσι 14, 105 61 Ἀθήνα).
Προβλέπεται ἐπιβάρυνσι μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.
- Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συ-
ναποστελλέται μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος κάθε
χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλῇ.
Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσι δὲν προβλέπεται ἐπι-
βάρυνσι μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

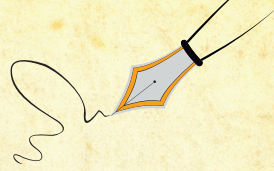
- Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα
βιβλιοπωλεῖα.
- Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώ-
πους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀπο-
δείξεις.

Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ

Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιὰτὶ ἀδυ-
νατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ
νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα
ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

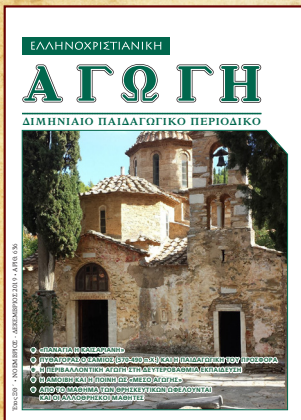
- IBAN: GR1102602010000940100366081
- BIC/Swift Code: ERBKGRAA

Αξίζει νά διαβάσετε



Τὸ μηνιαῖο Ὁρθόδοξο Χριστιανικὸ Περιοδικὸ μὲ τὴν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντὰ στὸν ἑλληνικὸ λαό.

Περιοδικὸ μὲ ἱστορία 60 ἐτῶν, ποὺ ἀπευθύνεται στὴ γυναῖκα, στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ της παρουσία.



Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαράστατης για εκπαιδευτικούς και γονείς.

Νεανικό περιοδικό της “Χριστιανικής Φοιτητικής Ενώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητας καὶ τὴ σφραγίδα τῆς πίστες καὶ τῆς παιδείας.

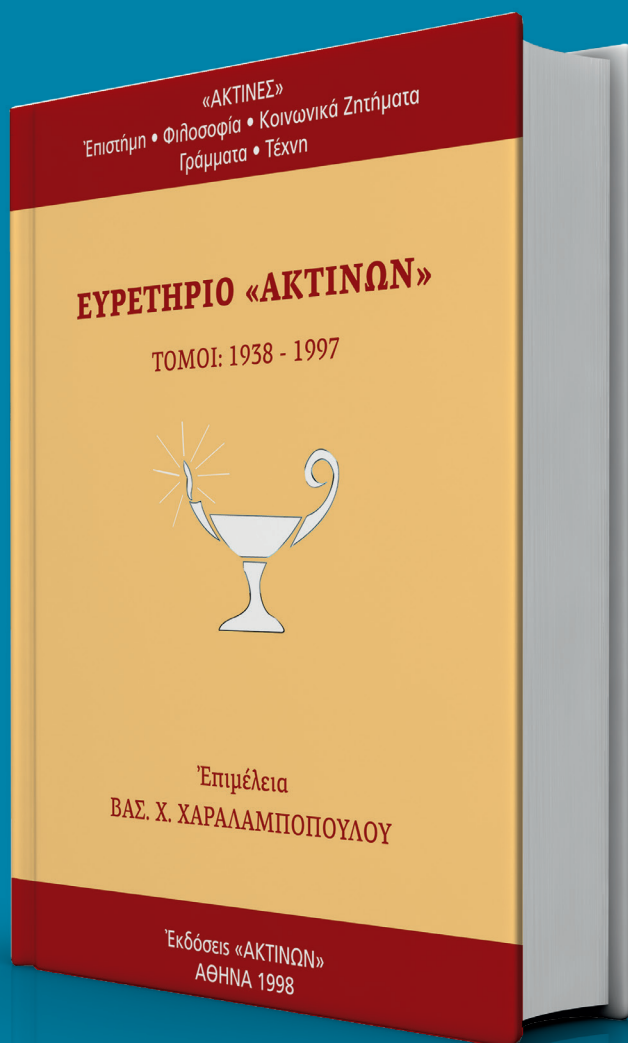
Τὸ μηνιαῖο παιδικὸ περιοδικὸ ποὺ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἓνας πολὺτιμος πνευματικὸς φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692



«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Ἀκτῖνες» καθώς καί τό εὔρετήριό τῶν ἐτῶν 1938-1997



«Χριστιανική Ἐνωση Ἐπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 210 32.35.023